

A-16236

760

2. 11. 44

K. PRAAKLI

**Eesti
keele
õpik**

VI KLASSILE

II OSA

RK
PEDAGOOGILINE KIRJANDUS
TALLINN 1946

KARL PRAAKLI

EESTI
KEELEÕPIK

VI. KLASSILE

II OSA

~~3054~~

Kohustuslik kontrolliksemplar

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1946

A-16236

Vormiõpetus.

Sõnaliigid.

1. Kuigi sõnu on kümneid tuhandeid, saame neid oma tähenduslaadilt jagada 9-sse sõnaliiki.

1) Nimisõnad, asjade, olendite, nähtuste, olukordade ja sündmuste nimed (vastavad küsimusele kes? mis?):

maja, puu, kasv, seisak, liikumine, haigus, raskus, lugemine, julgus, hüpe, sõda, revolutsioon, riik jne.

2) Omadussõnad, näitavad asjade, olendite ja olukordade omadusi (vastavad küsimusele mis-sugune?):

hea, raske, kare, leidlik, üllas, julge, toores, magus, kibe, nobe, naeruväärne, punane, küünalsirge, taevassinine jne.

3) Arvsõnad, märgivad asjade arvu või järjekorda (vastavad küsimusele mitu? mitmes?):

neliteist, viiskümmend kuus, esimene, üheksas, sajas, tuhandes jne.

4) Asesõnad, sõnad, mis asendavad teisi sõnu ja vastavad küsimustele kes? mis? mis-sugune? milline? jne.

Näiteks: *mina, sina, me, nad, keegi, kõik* jt. vastavad küsimustele kes? mis? nagu nimisõnadki.

Asesõnad nagu *see, too, sama, säärane, selline, niisugune, samasugune* jt. vastavad küsimustele milline? jne.

Ka küsimused nagu kes? mis? missugune? mitu? jt. on asesõnad.

2. Kõik neli sõnaliiki — nimi-, omadus-, arv- ja asesõna moodustavad omaette sõnade-rühma, mida nimetame **käändsõnadeks**, kuna need sõnad kõik käänduvad.

Näiteks: see teine tubli tüdruk
selle teise tubli tüdruku
seda teist tublit tüdrukut
.....
need teised tublid tüdrukud
nende teiste tublide tüdrukute
jne.

3. **Ülesanne.** Leida antud lausetest käändsõnad ja liigitada need vastavalt tabelisse (nimi-, omadus-, arv- ja asesõna)!

Meie kuulus Punaarmee purustas fašistliku Saksamaa väed, vallutas Berliini ja päästis inimkonna fašismi kohutavast hädaohust. Nüüd on Suur Isamaasõda lõppenud hitlerliku Saksamaa täieliku lüüasaamisega. On alanud rahuliku ülesehitustöö ajajärk.

Raamat, ajaleht, raadio ja elav sõna on muutunud vältimatuks vajaduseks igale nõukogude kodanikule. Neid vahendeid kasutab igaüks enese kultuuriliseks arendamiseks ja kasvatamiseks. Sellele tööle pühendavad ka Partei ja Valitsus suurt tähelepanu. Sellest tööhoost ja selle ulatusest kõneldakse EK(b)P KK VI pleenumi otsustes 9. aprillist 1945. a.

Meie rahvamajas korraldati sel kuul neli huvitavat loengut ja referaati ning anti välja kaks numbrit kaunist seinalehte. Näitering õpib Aino Kalda näidendit „Bernhard Riives“, mis käsitleb 1905. a. sündmusi, ja eile oli juba näidendi kümnes proov. Noored rakendavad kõik oma jõu hariduslikule tööle.

4. **Ülesanne.** Täiendada eelmise ülesande täitmisel saadud tabelis tühjaks jäänud kohad enda poolt leitud käändsõnadega!

5. Jälgime sõnade jagamist sõnaliikidesse edasi:

5) Pöörd sõnad, sõnad, mis oma tähenduselt näitavad tegemist või teatavas olukorras olemist:

töötama, laulma, võitlema, mängima, uinuma, olema, selguma, näima, leiduma jt.

Nime „pöörd sõnad“ on nad saanud sellest, et nad pöörduvad (*ma töotan, sa töötad, ta töötab jne.*).

6. Ülesanne. Kirjuta p-s 3 antud ülesandest välja kõik pöörd sõnad!

7. Ülejäänud sõnad ei käändu (nagu käänd sõnad) ega pöördu (nagu pöörd sõnad) ja neid nimetatakse **abisõnad**eks. Abisõnad jagunevad järgmiselt:

6) Määr sõnad, määravad kohta, aega, teguviisi jne. (vastavad küsimusele kuidas? mil viisil? millal? kus?):

eile, täna, siin, seal, nüüd, pärast, kohe, ruttu, ilusasti, valjusti, küljeli, pikali, jah, ei jm.

7) Kaassõnad, näitavad vahekorda mingi teise asja suhtes:

enne (lõunat), pärast (sööki), (sauna) taga, (laua) kohal, (ukse) ees, (minu) järel jt.

Oma nime „kaassõna“ on nad saanud sellest, et nad käivad käänd sõnade kaasas, nende ees (*pärast lõunat*) või taga (*minu järel*). Ilma käänd sõnata, s. o. üksi võttes, oleksid kaassõnad oma tähenduselt määr sõnad.

Tähele panna! Kaassõna kirjutatakse käänd sõnast harilikult ikka lahku: *vastu vett, üle tee, laua all, järve taga jt.*, samuti pöörd sõnast *vastu võtma, alla kirjutama, üles hüppama, olen vastu võtnud, olin edasi läinud jt.*

8) Sidesõnad, ühendavad lauseid ja lauseosi: *ja, ning, ehk, või, ega, kui ka, kuigi, sellepärast, et, siiski, aga, kuid jt.*

9) H ü ü d s õ n a d, väljendavad tundeäraseid hüüatusi ja häälightsusi ning loodushääli:

ae! oh! oieh! tohoh! ennäe! pimm! põmm! sulpsti! prantsti! hallo! kukeleegu! tsirr-tsirr! tprrr! ki-kaak-kaak! viuh! siuh! jt.

Tähele panna! Hüüdsõna lõpul on hüüumärk või ta eraldatakse lauses muist sõnust komaga.

8. Harjutus. Joonesta oma vihikusse järgmine tabel ja kirjuta iga sõnaliigi lahtrisse vähemalt 5 vastavat näidet!

Sõnaliigid.

I. Käändsõnad	II. Pöörd sõnad	III. Abisõnad
Nimisõnad. Näiteid:	Näiteid:	Määrsõnad. Näiteid:
Omadussõnad. Näiteid:		Kaassõnad. Näiteid:
Asesõnad. Näiteid:		Sidesõnad. Näiteid:
Arvsõnad. Näiteid:		Hüüdsõnad. Näiteid:

9. Tähele panna! Hulk määrsõnu on tuletatud omadussõnust. Tuleb teha selgesti vahet, millal on tegemist omadussõnaga (küsim. missugune?) ja millal määrsõnaga (küsim. kuidas? jt.).

Näit.: Nobe poiss oli peatselt kohal (sõna „nobe“ on omadussõna). Poiss jooksis nobedasti (kuidas? sõna

„nobedasti“ on määrsõna). Samasugused sõnapaarid on: *vali — valjusti, hoolas — hoolsasti, väle — väledasti, lai — laialt, hea — hästi, paha — pahasti, kiire — kiiresti, kõva — kõvemini* jne. Esimesed neist (omadus-sõnad) käänduvad, teised (määrsõnad) ei muutu üldse.

Muidugi saab ka nimisõnadest tuletada määrsõnu, nagu *külg* (nimis.) — *küljeli* (määrs.), kuid siin ei teki sõnaliigi määramisel enam arusaamatusi, kuna vahe on selgem.

Päris- ja üldnimed.

(Suur ja väike algustäht.)

10. Nimisõnu on kahte liiki. Ühed nimed on pandud ühele ainsale olendile, esemele, asutisele, kohale, sündmusele jne. Neid nimetame pärisnimedeks:

Jaan, Leili, Lydia Koidula, „Rahva Hääl“ (ajalehe nimi), *Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik* (riigi nimi), *Peipsi, Kihnu saar, Saaremaa, Kaukaasia, Põhja-Ameerika, Liivi laht, „Tõde ja õigus“* (raamatu nimi), *Oktoobrirevolutsioon*.

Teised nimed on pandud terve liigi asjade, olendite, nähtuste, sündmuste jne. nimedeks. Neid nimetame üldnimedeks:

poiss, tüdruk, kirjanik, ajaleht, riik, järv, saar, maakond, maa, laht, raamat, tuul, elu, pidu jm.

Pärisnimed kirjutatakse suure algustähga.

11. Kui pärisnimi koosneb mitmest sõnast, siis kirjutatakse mõnede nimede puhul iga sõna (peale abisõnade) suure algustähga, teiste puhul aga ainult esimene sõna. Sealjuures tarvitatakse vahel jutumärke, vahel mitte. Allpooltoodud tabel õpetab meid pärisnimesid õigesti kirjutama.

Suur algustäht.

a) Iga sõna suure algustähega	Kas jutumärgid või mitte?	Näiteid
1) Ajalehtede ja ajakirjade nimed	Jutumärgid!	„Rahva Hää!“, „Noorte Hää!“, „Sirp ja Vasar“, „Nõukogude Kool“, „Eesti Bolševik“, „Eesti Kirjandus“ jm.
2) Asutiste ja organisatsioonide ametlikud nimed	Ilma jutumärgideta!	<i>Eestimaa Kommunistlik (bolševike) Partei</i> , vahepeal sulgudes seletav sõna, <i>Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium</i> , <i>Läänemaa TSN Täitevkomitee Haridusosakond</i> , <i>Eesti Kirjameeste Selts</i> , <i>Nõukogude Liit</i> .
3) Sidekriipsuga ühendatud kohanimed jm. pärisnimed	Ilma jutumärgideta!	<i>Narva-Jõesuu</i> , <i>Väike-Munamägi</i> , <i>Põhja-Eesti</i> , <i>Lõuna-Euroopa</i> , <i>Taga-Kaukaasia</i> , <i>Kupja-Prits</i> , <i>Pläralära-Leenu</i> , <i>Veni-Villem</i> , <i>Liiva-Hannus</i> jm.
Peale pärisnimede kirjutatakse suure algustähega:		
4) Kõnetlus- ja asetsõnu kui viisakusavaldusi — kirjalikul pöördumisel kellegi poole	Ilma jutumärgideta!	<i>Teie</i> , <i>Sina</i> (kõigis käänetes), Ausatud <i>Direktor!</i> , Lugupeetud <i>Täitevkomitee Esimees!</i> jm.

b) Esimene sõna suure algustähega	Kas jutumärgid või mitte?	Näiteid
1) Raamatute ja kirjutiste pealkirjad	Jutumärgid!	„ <i>Mahtra sõda</i> “, „ <i>Tõde ja õigus</i> “, „ <i>Mäed ja inimesed</i> “, „ <i>Parendada hoolitsemist rahva eest!</i> “, „ <i>Hoolitsemgem kojusaabunud punaarmee laste eest!</i> “
2) Seaduste ja määruste pealkirjad	Ilma jutumärkideta!	<i>Abielu, perekonna ja eestkoste seadus, Tänavate puhtuse ja korrashoiu määrus, Lasteaedade põhikiri</i> jm.
3) Kohanimed (riikide, maade, merede, järvede, jõgede, asulate, väljakute, tänavate, sildade jm. paikade nimed)	Ilma jutumärkideta!	<i>Mongoli vabariik, Inglismaa, Valge meri, Jägala jõgi, Ülemiste järv, Tartu linn, Haapsi küla, Peebu talu, Võidu väljak, Uus tänav, Vaksali puiestee, Kolga rand</i> jm.
4) Ajalooliste sündmuste nimetused (pärisnimelise iseloomuga sõnad suure, üldnimelised — <i>sõda, lahing, rahu</i> jms. — väikese algustähega)	Ilma jutumärkideta!	<i>Jüriöö ülestõus, Suur Isamaasõda, Oktoobrirevolutsioon, Madisepäeva lahing</i> jm.
Samuti suure algustähega kirjutatakse:		
5) asutistele, esemetele jne. antud erinimed	Jutumärgid!	teater „ <i>Estonia</i> “ Tallinnas; aurik „ <i>Kungla</i> “; „ <i>Dünamo</i> “ ja „ <i>Spartak</i> “ kohtusid jalgpallis.

Väike algustäht.

12. Üldnimed kirjutatakse alati väikese algustähega, ka siis, kui nad tulenevad pärisnimedest, näit. *Juuli*, aga: *juulikuu*, *12. juulil* jne. Üldnimede kirjutamisest peame meeles järgmist.

Väikese algustähega kirjutatakse:

1) kuude, nädalapäevade ja pühade (pühapäevade) nimetused, näit.:

august e. lõikuskuu, neljapäev, jüripäev, 1. mai, näärpäev, uusaasta;

2) rahvuste nimed, näit.:

eestlane, venelane, inglane, itaallane, hiinlane, ukrainlane, mongol, tšuvašš, juut jm., samuti *tartlane, tallinlane* jm. kui maa-alale kuuluvust näitavad sõnad;

3) koha- ja isikunimed, kui nad esinevad **omadussõna** tähenduses (vastavad küsimusele missugune?), näit.:

eesti (missugune?) keel, *vene* (missugune?) kirjandus, *hiina* tee, *pärsia* vaip, *viini* vorstid, *soome* kelk, *nõukogude* kunst, *galvaani* vool, *röntgenikiired*, *setu* murre, *viljandi* linik jm.;

4) au- ja ametinimetused, näit.:

minister, rahvakomissar, kindral, marssal, esimees, sekretär, teeneline kunstnik, rahvakirjanik, sotsialistliku töö kangelane jm.

13. Väikese ja suure algustähe kirjutamise reeglid on selgejoonelised ja kergesti õpitavad. Raskusi teevad ainult kohanimed, kuna nad harilikult kirjutatakse suure algustähega, **omadussõna** tähenduses aga väikese algustähega. Selgemaks vahetegemiseks jälgida järgmist tabelit.

Pärisnimi	Üldnimi
Eile Inglise peaminister külastas Moskvat („Inglise“ — riigi nimi).	Õpime võõrkeeltest ka inglise keelt („inglise“ — missugust? — omadusõna).
Olen Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi kodanik.	Loen nõukogude kirjandust.
Peeter I oli Vene tsaar.	Üleliiduliseks keeleks NSV Liidus on vene keel.
Skandinaavia poolsaarel asetseb kaks riiki — Rootsi ja Norra .	Meie võimlasse püstitati uus rootsi sein (varbsein).
Marx ja Lenin olid sotsialistliku õpetuse tähtsamad loojad.	Õpi tundma marksismi-leninismi.

14. **Harjutus.** Tarvitada järgmisis lauseis õigesti kas väikest või suurt algustähte!

1. (lääne-eesti) maakonnad on (läänemaa, saaremaa ja pärnumaa). 2. Raamatukogus oli (eesti-, vene- ja saksa-keelseid) raamatuid. 3. Kalasaadustest on laialt tuntud (tallinna) kilud. 4. Äрге jätke (tallinnat) külastades käimata ka (teatris estonia)! 5. Lugesin (juhan liivi) jutte (nõia tütar) ja (käkimäe kägu). 6. Tellisin ajalehe (noorte hääl) ja ajakirja (looming). 7. Laulupeol äratasid tähelepanu (saarlaste) väga dekoratiivsed rahvarõivad; (saaremaal) on igal kihelkonnal omapärane rahvarõivas. 8. Eriti hinnatavad (eesti) rahvakunstis on (setu) kirjad. 9. Koolitöö algas (septembris) ja nooremad klassid vabanesid (mais). 10. Kirjanik (anton hansen tammsaare) on sündinud 30. (jaanuaril) a. 1878 (järvamaal) (järva-madise) kihel-

konnas (albu vallas) (põhja-tammsaare) talus. 11. Ta isa (peeter) oli oma nooriku (annega) sinna elama asunud (suure-jaani) kihelkonnast (vastemõisa) (kolga) talust. 12. Kirjaniku sünnitalu asub (vetepere) külas keset laialisi soid ja rabu. 13. (postimehes) ilmus artikkel (rakendada kohalik tööstus ülesehituse teenistusse). 14. Samas lehes teatati, et (heakorra kontor) võttis vastu (elamute valitsuse) väljakutse sotsialistlikuks võistluseks. 15. Kirja siseaadressil oli kirjutatud: (hariduse rahvakomissariaadi kooliosakonna juhatajale). 16. Nii (eestlased) kui ka (soomlased) kuuluvad (soome-ugri) rahvaste perre; (venelased), (poolakad), (ukrainlased), (tšehhid) aga (slaavi) rahvaste perre. 17. Peale nimetatud rahvaste elab (euroopas) hulk (romaani) ja (germaani) rahvaid. 18. Meie (emajõe) linnas (tartu) asub (tartu riiklik ülikool). 19. (lydia koidula) on kirjutanud näidendi (säärane mulk ehk sada vakka tangusoola). 20. Eestlaste (jüriöö) ülestõus 1343. a. (jüripäeva) öösel on ajaloolise sündmusena saanud hiilgavaks näiteks (eestlaste) võitlusest (saksa) anastajate vastu. 21. Hiljuti täitus 600 aastat (jüriöö) sündmusist.

15. **Harjutus.** Kirjuta kolm riigi, linna, jõe, järve, mere, mäe, saare, looma ja inimese nime!

16. **Harjutus.** Koosta lauseid, kus esineb a) ajalehtede ja ajakirjade nimetusi ja b) teoste (raamatute ja muusikalade jne.) ja kirjutiste pealkirju!

17. **Harjutus.** Koosta lauseid, kus esinevad väikese algustähega kirjutatavad sõnad: eesti, vene, läti, leedu, soome, rootsi, türgi, pärsia, hiina!

18. **Harjutus.** Koosta lauseid, kus esinevad suure algustähega kirjutatavad sõnad: Eesti, Läti, Nõukogude Liit, Türgi, Prantsuse, Tallinna, Viljandi, Suur-Munamägi, Pandivere, Endla, Naissaar, Narva-Jõesuu, Lehik, Muri, Pauka, Kirju-tiib, Punu!

19. **Harjutus.** Koosta kuulutusi, kus mingi a) ametiasutis vajab mingit tööjõudu, b) mingi organisatsioon teatab oma peakoosolekust!

20. **Harjutus.** Koosta avaldus, milles 7-klassilise kooli lõpetaja soovib edasi õppida mingis tehnikumis!

21. **Harjutus.** Koosta oma lühike elulookirjeldus!

22. **Harjutus.** Koosta pioneeride organisatsiooni, spordikollektiivi või muude klassiväliste organisatsioonide kuulutus (teadaanne) harjutustundide, koonduse, referaatkoosoleku, peo jne. kohta!

23. **Harjutus.** Koosta sõnum ajalehele või kooli seinalehele oma koduküla (-alevi), -linna elust, tähtsamaist sündmusist, poliitilis-hariduslikust tööst, rahvamaja tegevusest jne.

24. **Kordamisharjutus.** Vali lugemikust mingi lugemispala osa, selgita selles astmevahelduslikud sõnad, määrane nende sõnade aste (tugev või nõrk) ja välde!

Tüvi, muutelõpp ja tunnus.

25. Jälgi sõnade „suur sadam“ ja „lõpetama“ lõpposa muutumist!

Tallinna lahe äärde on rajatud suur sadam. Suure sadama juurde viib mitu raudteed. Olen näinud mitut suur/t sadama/t. Mis puutub meie suure/sse sadama/sse, siis see on ikkagi väike suurlinnade hiigelsadamatega võrreldes. Suure/st sadama/st väljub päevas sadasid laevu.

Lõpeta/n rukkilõikust. Sina lõpeta/d alles heinatööd. Tema lõpeta/b selle peatselt. Me varsti lõpeta/me kirjandi kirjutamise jne.

Neist lauseist selgub, et:

sõnade lõpposa muutub vastavalt lause tähendusele. Muutuvad osad (-t, -sse, -st; -n, -b, -d) on muutelõpud (käände- või pöördelõpud); see sõnaosa, mis jääb järele, kui eraldame muutelõpu, on sõna tüvi.

26. **Harjutus.** Eraldada muutelõpp järgmisis sõnus: tütrele, hobusega, väikest, pastelt, tuld, panema, pandud, kirjutame, kirjutavad, kirjutatud, käsiteldud, ämbrisse, numbrit, otsust, õpilast, öist, omnibust, juuksed, juust (mida?), lilleni, kaunina, poisina.

27. Mõtelda: 1) Kas sõnade muutudes muutub ainult lõpposa või muutub vahel ka tüvi? 2) Kui viimane ka muutub, siis millal ja kuidas?

28. Ülesanne. Tuua näiteid sõnust, kus tüvi muutub! Panna neile sobiv pealkiri!

29. Jälgida järgmisis sõrendatult trükitud sõnus jämen-datult trükitud sõnaosa.

Lõpeta/si/n oma kirjandi eile. Nad lõpe-ta/si/d eile laeva laadimise. Pan/i/n uu/te/le raamatu/te/le katepäberi ümber. Suur/te/sse sadama/te/sse on ehitatud hiigelsuured tõstekraanad. See maal meeldis kõig/i/le vaatleja/i/le.

Sõnaosad *-si-*, *-i-*, *-te-* ei ole muutelõpud, kuna nad ei esine ainult ühes käändes või pöördes, vaid püsivad mitmes sõnavormis; sealjuures määravad nad aega (*-si-* ja *-i-* minevikku, laadisin, tulin jne.), arvu (*-te-* ja *-i-* mitmust, sõnades suurtele, kõigile jne.). Selliseid sõnaosi kutsume tunnusteks. Siin-toodud tunnused on näit. mineviku tunnus ja mitmuse tunnus. Häälikühend *-ksi-* on näiteks tingiva kõneviisi tunnus (tuleksin, läheksid) jne.

30. Harjutus. Eraldada järgmisil sõnul püstjooneke-sega tunnus ja muutelõpp:

vanadeks kõlbmatuteks majadeks, uute seinadega, hüpasime, käisid, istuksid, laulaksin, jookseks, panin, julgemail meestel, istuvad, istuvat, ilusaile liblikaile, kuulsaile kirjanikele, laulvat, käisime, käivat.

31. Harjutus. Eraldada järgmisil sõnul muutelõpp ja tunnus ning määrata, kas tüvi on tugeva- või nõrgaastme-line!

võitlesin, võidelda, nopiksin, noppinud, õppisime, õpin, rattale, ratastele, jalaga, jalani, load, jalus (olema), rake-tele, näeme, nägime, laevastikele, laevastikkudele, osakonda, osakonnaks, kaartidele, pinkidega, sulgedeks, apteegis, liikmeist, hambaisse.

Tähele panna! Puhtakujulise vokaallõpulise tüve saame käändsõnadel ainsuse omastavas käändes ja pöörd-sõnadel käskiva kõneviisi 2. pöördes.

Käänamine.

Põhikäänded.

32. Vaadelda käänamise tabelit! Leida, missugusest käändest oneneb tüvi a) ainsuse käänetes ja b) mitmuse käänetes!

K ä ä n d e d	A i n s u s	M i t m u s	
		de-mitmus	i-mitmus
Nimetav	tark	t a r g a d	
Omastav	t a r g a	tarkade	
Osastav	tarka	tarku	tarku
Sisseütlev	t a r g a s s e	tarkadesse	targusse
Seesütlev	t a r g a s	tarkades	targus
Seestütlev	t a r g a s t	tarkadest	targust
Alaleütlev	t a r g a l e	tarkadele	targule
Alalütlev	t a r g a l	tarkadel	targul
Alaltütlev	t a r g a l t	tarkadelt	targult
Saav	t a r g a k s	tarkadeks	targuks
Olev	t a r g a n a	tarkadena	
Rajav	t a r g a n i	tarkadeni	
Ilmaütlev	t a r g a t a	tarkadeta	
Kaasaütlev	t a r g a g a	tarkadega	

33. Ülesanne. Kirjutada käänamistabeli (p. 32) vaatluse tulemused vihikusse!

1) Ainsuse käänded sisseütlevast kuni kaasaütlevani (viimase käändeni) ja mitmuse käänetest veel käänatakse ainsuse järgi.

2) Mitmuse käänded sisseütlevast alates kuni viimase käändeni käänatakse mitmuse järgi.

3) *i*-mitmus on samasugusel astmel kui sama sõna

34. Ülesanne. Käänata tabeli p. 32 eeskujul sõna „ratas“ ja otsustada, kas järeldused, mis käänamisest tehtud (p. 33), on kehtivad ka selle sõna kohta! Võimaluse korral

tarvitada värvilist tinti, pliiaitsit või vesivärvi (näit. nõrk tüvi sinine, tugev tüvi punane, tunnused (-de-, -i-) roheli- sed, muutelõpp must.

Meeles pidada: Ainsuse omastav ja mit-
muse omastav on põhikäanded.

Peakäanded.

35. Et sõna õigesti käänta, ei tarvitse hakata moodustama kõiki käändeid, kuna enamik neist moodustati omastava käände kui põhikäände järgi. Ometi ei piisa kahest käandest nimetavast ja omastavast, vaid nende kõrval peame antud sõnast tundma ka osastavat ja sisseütlevat.

Osastava käände tundmine on tarvilik esiteks sellepärast, et astmevahelduslikel sõnadel on mitmuse põhikäände (omastav) tuletatav ainsuse osastavast, näit. seda *leppa*, nende *leppa/de*; seda *rake/t*, nende *rake/te* jne.

Teiseks on osastava käände tundmine tarvilik veel sellepärast, et kõnekeeles seda sageli moodustatakse kirjakeelest erinevalt, s. o. valesti. Paljud räägivad näit.: vankert, meetert jne., ometi on õige ainult *vankrit*, *meetrit* jne.

Ka mitmuse osastav (*summasid*, *inimesi*, *laudu*, *toole* jne.) pole põhikäände järgi moodustatav.

Sedasama võime öelda sisseütleva käände kohta (*laas — laande*, *maa — maha*, *meri — merre*, *pood — poodi* jne.).

Ülejäänud käanded aga ei teeks raskusi, kuna nad kõik tulenevad omastavast. Nii saame 4 käänet: nimetav, omastav, osastav, sisseütlev ainsuse käänetest ja 3 käänet: omastav, osastav, sisseütlev mitmuse käänetest, mida igast sõnast peame teadma. Neid käändeid nimetatakse **peakäaneteks**, kusjuures neist 7 käandest kaks käänet (ainsuse omast. ja mitmuse omast.) on **põhikäanded**, mida kasutame teiste käänete moodustamisel.

Harilikult antakse peakäänded kindlas järjekorras (nagu siin toodud), kusjuures paralleelvormid eraldatakse sõnake-sega „ehk“ (lühend e.) üksteisest.

Näit.: *kabi, kabja, kapja, kabjasse e. kapja, kapjade, kapju, kapjadesse e. kabjusse.*

kurv, kurvi, kurvi, kurvisse e. kurvi, kurvide, kurvisid e. kurve, kurvidesse e. kurvesse.

36. **Harjutus.** Kirjutada peakäänded sõnadest *kabi, vagu, pluu, linn, vakk* (om. vaka) antud näidete (p. 35) eeskujul. (Vajaduse korral kasutada sõnastikku!)

Tüüpsõnad käänamisel ja käändkonnad.

37. Võrdle järgnevate sõnade käänamist!

1) Nimet.	<i>summa, auto</i>	<i>summad, autod</i>
Omast.	<i>summa, auto</i>	<i>summade, autode</i>
Osast.	<i>summat, autot</i>	<i>summasid, autosid</i>
Sisseütl.	<i>summasse, autosse</i>	<i>summadesse, autodesse</i>

Mõlemad sõnad „summa“ ja „auto“ käänduvad ühtemoodi. Kui õpime ühe käänded selgeks, võime teisi samatüübilisi sõnu käänata hõlpsasti. Nii näiteks on sõnad *tubli, palju, neiu, hapu* jne. kõik *summa*-tüüpi sõnad, s. o. nad käänduvad täpselt samuti kui sõna „summa“.

Toodud näited on astmevahelduseta sõnad. Samasugust käänamissugulust märkame ka astmevaheldusega sõnu võrreldes. Näit.:

Nimet.	<i>ader</i>	<i>sõber</i>	<i>adrad</i>	<i>sõbrad</i>
Omast.	<i>adra</i>	<i>sõbra</i>	<i>atrade</i>	<i>sõprade</i>
Osast.	<i>atra</i>	<i>sõpra</i>	<i>atru</i>	<i>sõpru</i>
Sisseütl.	<i>adrasse</i>	<i>sõbrasse</i>	<i>atradesse</i>	<i>sõpradesse</i>
	e.	e.	e.	e.
	<i>atra</i>	<i>sõpra</i>	<i>adrusse</i>	<i>sõbrusse</i>

Samuti nagu „ader“ käänduvad veel *põder, puder, teder, oder* jne.

Kuidas tunda sõnade sugulust käänamisel?

Tuleb tunda antud sõna ainsuse nimetava kõrval ka ainsuse omastavat käänat. Neid võrreldes otsustada (kahtluse korral võrrelda ka veel osastavat):

- 1) Kas sõna on astmevahelduslik või mitte?
- 2) missuguses vältes?
- 3) mitme silbiline?
- 4) lõpphäälikud? (millega sõna lõpeb?)

Seega astmevaheldus, välde, silpide arv ja vahel ka lõpphäälikud määravad, missuguse sõna järgi antud sõna käändub. Neid nelja tunnust arvestades saame seitse suurt rühma sõnu ehk seitse käändkonda. Igasse käändkonda on koondatud ühesuguste muutelõppudega tüüpsõnad.

38. **Harjutus.** Leida järgmiste sõnade omastav kääne ja määrata siis sõna 1) astmevahelduse laad ning astmevahelduseta sõnadel 2) silpide arv (omastava järgi!) ja 3) välde.

Näiteks:

summa, summa — astmevahelduseta, 2-silbiline, II välde

vanker, vankri — astmevahelduseta, 2-silbiline, III välde

nädal, nädala — astmevahelduseta, 3-silbiline, I välde

hüpe, hüppe — astmevahelduslik, tüvi tugevneb (nimet. nõrk, omast. tugev)

sepp, sepa — astmevahelduslik, tüvi nõrgeneb (nimet. tugev, omast. nõrk)

pere, kalju, rukis, teivas, tuulik, meeter, leidlik, bolševik, lõke, lahja, number, auto, naine, leek, samm, kartlik, lehvik, maa, koi, sai, raskus, sipelgas, tugi, mõni, kümme, sada, orb.

Astmevahelduseta sõnade käänamine.

I käändkond.

39. Pika vokaaliga või diftongiga lõppevad sõnad (*maa, koi*) ja samalõpulised võõrsõnad (*komitee, kantselei*).

maa, maa, maad, maasse e. maha, maade, maid, maadesse e. maisse

koi, koi, koid, koisse, koide, koisid, koidesse

komitee, komitee, komiteed, komiteesse, komiteede, komiteesid e. komiteid, komiteedesse e. komiteisse

Nagu „*maa*“ käänduvad: *puu, kuu, luu, truu, soo, töö, vöö, tee, kee* jne., *samuti idee, trikoo, nivoo, kanvaa, büroo.*

Nagu „*koi*“ käänduvad: *krae, või, pii, püü, klii, prii* jt., *samuti patarei, kantselei, loterii* jt. (*-ii, -üü* või diftongiga lõppevad sõnad!).

Meeles pidada: 1) ains. osast. lõpul on *maa-koi-tüübil* alati **d**: (seda) *maad, puud, koid, ideed, trikood, kantseleid, kraed* jne.;

2) mitmuse osastava lõpul — **-id** või **-sid**:

a) *maid, suid, luid, muid, soid, töid, häid, päid, ideid*;

b) *kuusid, teesid* (kuid, teid tekitaksid arusaamatust), *jääsid, kraesid, kliisid, patareisid.*

40. **Harjutus.** Kirjutada peakäanded sõnadest *muu töö, hea portree.*

41. **Harjutus.** Asetada sulgudes olevad sõnad vastasse käändesse!

Panin mütsi (pea). Pistsin ploomi (suu). Läksin (soo) turbaid löikama. Lapsed armastavad väga (kakao) juua. Poiss ei tahtnud oma (süü) üles tunnistada. Ära tarvita kõveraid (tee)! Kommunistlike noorte ülesandeks on ellu viia leninlikke (idee). Punaarmee vabastas hulga Euroopa riike ja (maa). Pühitsesime esimest (mai). Poisid kandsid

kirevaid (setu vöö) ja tüdrukud hõbedasi (kee). Truud sõbrad peaksid jääma eluajaks (truu) sõpradeks. Pioneerid kandsid OVTK harjutustel ilusaid siniseid (trikoo). Küsin ka valla (täitevkomitee) ses asjas (nõu). Aitasin ema (lauanõu) pesemisel! Viimasel ajal kasutatakse keetmisel malmist (keedunõu) asemel üha enam (email-keedunõud). (Puu) on langenud lehed, (soo) uitavad öösiti hallad ja (maantee) katab sügav pori. Onu kannab kõrget (krae).

42. **Harjutus.** Kirjutada mitmuse osastav järgmisist sõnust:

sügiskuu, muu, suu, põldpüü, nisu-klii, tükitöö, viljapea, riidekoi, raudrüü, krae, luu.

II käändkond.

43. a) Astmevahelduseta kahesilbilised esmavältelised sõnad (*nimi, pesa*), välja arvatud e-lõpulised.

nimi, nime, nime, nimesse e. nimme, nime, nimesid, nimesse.

Tähele panna! Paljudel selletüübilistel sõnadel on kolm esimest käänat kõik ühtemoodi, see *isa*, selle *isa*, seda *isa*; samuti *ema, kala, kivi, talu, mõru, nüri, vilu* jne. Soovi korral võib meeles pidada ka vastava tüüpsõna, näiteks „*pesa*“ (see *pesa*, selle *pesa*, seda *pesa*).

Nagu „*nimi*“ käänduvad veel: *suvi, lävi, tüvi, hani, süli, lõhi (kala), talu, karu, toru, isa, ema* jne.

Meeles pidada: 1) ains. osast. on neil sõnadel lõputa, seega: otsin *ema*, nägin *isa*, sõime *kala* jne.

2) mitmuse osastav on kas -*sid* või vokaal-lõpuline, -*e, -i, -u*, mitte kunagi aga -*si*, nagu vahel väärilt tarvitatakse.

Niisiis:

a) *nimesid, isasid, emasid, talusid, suvesid, lävesid, tüvesid, hanesid, sülesid, lõhesid, meresid, torusid, nagisid, mõrusid, helisid* jne. jne.

b) kui aga *sid*-osastava kõrval on võimalik ka *e-, i-, u-* lõpuline, siis tarvitame viimast, seega:

kive, mune, kalu, kanu, vanu, sõnu, linu, teri, pühi (püha), *pesi* (pesa), *osi* (osa) jne.

44. Vaatleme sõna „tuli“ peakäändeid:

tuli, tule, tuld, tulesse e. *tulle, tulesid, tuledesse.*

Samuti kui „tuli“ käänduvad *meri, veri, uni, lumi, mõni.*

Meeles pidada: 1) ains. osast. *merd, verd, und, lund, mõnd* (e. *mõnda*);

2) mitm. osast. *meresid, tulesid, unesid* jne.

45. Peale kahesilbiliste esmaväteliste sõnade kuuluvad II käändkonda veel:

b) kolme- ja enamasilbilised astmevahelduseta sõnad, mis lõpevad lühikese vokaali ja konsonandiga — s. o. omavad lõpus: *-tar, -ar, -er, -al, -on, -um* jne.

Näit. *lauljatar, lauljatari, lauljatori, lauljatarisse* e. *lauljatari, lauljataride, lauljatore* e. *lauljatarisid, lauljataridesse* e. *lauljataresse.*

Nagu „lauljatar“ käänduvad: *tantsijatar, eestitar, seminar, materjal, insener, muuseum, stipendium, komisjon, magasin, komandör, ohvitser* jne.

Meeles pidada: 1) ains. osastav lõputa: (seda) *tantsijatari, sõbratari, seminari, komisjoni, muuseumi, inseneri* jne.;

2) ains. sisseütlev lõputa: (sellesse) *muuseumi, seminari, tehnikumi, komisjoni* jne.;

3) mitm. omastav alati **-de** (sest ains. osast. on ju lõputa!): (nende) *sõbrataride, muuseumide, komisjonide, tehnikumide, inseneride* jne.;

4) mitm. osastav soovitav alati e-lõpulisena (-sid asemel): (neid) *apelsine, materjale, muuseume, tehnikume, insenere, komisjone, sõbratare, eestitare, magasinine* jne.

Tähele panna! Sõna *kodu* kuulub ka siia käändkonda, kuid siin on sisseütlev *kodusse* e. **koju**, seesütlev *kodus* e. **kodu**, seestütlev *kodust* e. **kodunt** (ka *kottu*).

Niisiis: lähen (mille?) **kodu poole**, lähen (kuhu?) **koju**.

46. **Harjutus.** Panna sulgudes olevad sõnad vastavasse käändesse!

Öösel sadas rohkesti (lumi). See arstim tuleb süstida otse (veri). Maja on vajunud sügavasse (uni). Mu kooliõde astus (seminar), koolivend aga (tehnikum). Eile sõitis Tallinna hulk (insener). Kes sõidab mööda (mered), peab tundma sadamate (märgutuled). Sünnipäeval, kus oli hulk (sõbratar), pakuti ka (apelsin). Mõnus oli kuulata (helid), mis tulid (poodium), kuhu oli üles seatud orkester. Käisin mööda (külad) ja (talud), et korjata (vanarahad), (keed), (vööd) ja igasuguseid vanu esemeid, et neid saata (muuseum). Sõida kohe (kodu)! Isa ja poeg astusid mööda (heinamaa) (kodu) poole. Oktoobripidustuste eel oli turul müügil rohkesti (hani) ja (lõhi). Laps otsib oma (ema). Soovin sulle (head pühad)!

47. **Harjutus.** Kirjutada peakäänded järgmisist sõnust: vana krae, vilu öö, kena suvi, tragi tädi!

48. **Harjutus.** Määrata tüüpsõna, mille järgi käänduvad järgmised sõnad!

idee, vaba, suvi, boa, prii, nisu, sekretär, inventar, juuditär, mõni, büroo, klišee.

Näidised: idee (*maa*), vaba (*pesa*).

III käändkond.

49. Astmevahelduseta kahesilbilised teisevärtelised sõnad (*summa*) ja kahesilbilised esmavärtelised, mille lõpul on -e (*kõne*), ja pärisnimed nagu *Jüri*, *Võru* jm.

kõne, kõne, kõnet, kõnesse, kõnede, kõnesid, kõnedesse; summa, summa, summat, summade, summasid, summa-desse.

Nagu „*kõne*“ käänduvad: ime, vale, pere (*sisseütlev perre e. peresse*), tare (*sisseütl. tarre e. taresse*), jume, male, kabe, vene, nire jm.

Nagu „*summa*“ käänduvad: kalju, neiu, hapu, piiga, kummi, auto, plika, tubli, palju, roosa, Selma, Vilma, Valga jm. Samuti -*nna*-liitega sõnad nagu: lauljanna, võistlejanna, kuninganna, näitlejanna jm.

Meeles pidada: 1) ainsuse osastav lõpeb III käändk. sõnadel t-ga: *summat, plikat, tublit, neiut, autot, kaljut, Selmat, imet, valet, malet, jumet, näitlejannat, võistlejannat* jne.

Aga sellest hoolimata on:

2) mitmuse omastav tähistatav de-ga: *summade, plikade, tublide, neiude, autode, kaljude, Selmade, imede, valedede, maledede, jumede, näitlejannade, võistlejannade* jne.;

3) mitmuse osastav on ainult sid-lõpuline (seega pole ka i-mitmust!). Niisiis: *paljusid, summasid, plikasad, tublisid, neiusid, autosid, kaljusid, Selmasid, imesid, valesid, näitlejannasid, võistlejannasid, vedrusid, rublasid, kahjusid, lahjasid*;

4) sõnadel *kahju, vedru, rubla* on erandlikult ains. osastav lõputa. Niisiis: kardab *kahju*, seitset *rubla*, uut *vedru*.

50. Harjutus. Kirjutada peakäanded sõnadest: tubli vene, kõva kummi, südi neiu, truu sõbranna!

51. **Harjutus.** Kuidas käänduvad järgmised sõnad (tüüpsõna?):

Juku, reha, lilla, foto, koma, muna, kino, roosa, telefon, peoleo, kanvaa, meri, manna, Erna, Volga?

Näidis: Juku (*summa*), reha (*pesa*), lilla (*summa*) jne.

52. **Harjutus.** Kirjutada ains. osast., mitm. omast. ja mitm. osast. järgmisist sõnust:

soo, kantselei, muna, lävi, tuli, süli, pere, rubla, palju, auto, Leida, Linda!

IV käändkond.

53. Siia kuuluvad järgmised astmevahelduseta sõnad:

1) sõnad, mille ains. omastav on kahesilbiline kolmandas vältes (*aasta*);

2) sõnad, mille ains. omastavas on kolm või enam silpi (*vihik* — *vi|hi|ku*).

Vaatleme sõna „vanker“ käänamist:

vanker, vankri, vankri/t, vankrisse, vankrite, vankreid, vankritesse e. vankreisse.

Nagu „vanker“ käänduvad: meeter, liiter, pulber, suhkur, kamber, koppel, kuppel, nuppel, meister, puuder, mantel, vaagen, korsten, kringel, toober, aasta, vangla, haige, julge, veski, voodi, takjas, jõukas, aus (omast. ausa — 2 silpi), laeng, loeng, jooksev, kuulus jne.

Siin toodud sõnade „kirev“ rida jääb hõlpsasti meelde, kui me ei unusta nende „sugulust“, s. o. ühiseid tunnuseid: 1) nad on kolmandas vältes ja 2) kahesilbilised (enamik ka nimetavas käändes).

54. **Ülesanne.** Selgemaks eraldamiseks lugeda need kord üle ja lisada igähele omastav ja osastav kääne, hää-

dades (III völdet) selgesti, nii et nähtub nende sõnade astmevaheldusetus.

Näidis: `meeter, `meetri, `meetrit; `liiter, `liitri, `liitrit jne.

55. Vaatleme sõna „v i h i k“ käänamist:

vihik, vihiku, vihikut, vihikusse, vihikute, vihikuid, vihikutesse e. vihikuisse.

Nagu „v i h i k“ käändub väga palju väliselt kujult erinevaid sõnu, mis aga kõik kannavad ühist tunnust (on astmevahelduseta ja nende omastav on vähemalt kolmesilbiline):

tuulik, kaasik, lüpsik, sepik, noorik, hommik, taldrik, lootsik, ööbik, säarik, saadik, laulik;

nädal, vedel, sadam, redel, vikat, porgand, istung, logard, ripats, õppur, tüdruk, ilus, vanem, kaheksa, kirjutaja, kevade, kadunu, õnnetu, tänamatu, uppunu, miljon, miljard, heeringas, dünamo, teooria jne. jne.

56. Harjutus. Kirjutada omal valikul mõnede *vanker-*ja *vihik*-tüüpi sõnade peakäänded!

57. Vaatleme tüüpsõna „p i m e“ käänamist:

pime, pimeda, pimedat, pimedasse, pimedate, pimedaid, pimedatesse e. pimedaisse.

Siin tekib häälikühend *da*, mis püsib kõigis käändeis.

Tuleb vältida selle *da* kirjutamist *t*-ga mitmuse tunnuse *ta* mõjul. Niisiis õigesti: *pimedate, tüsedatele, toredatele, saledateks.*

Nagu „p i m e“ käänduvad:

libe, kibe, jäme, hale, jahe, tume, lame, jõle, kade, mage, sile, väle, sale, tüse, tore, äge, hõbe jm.

58. Harjutus. Koostada lauseid, kus esineb mitmuse käändeid (alaleütl. jm.) sõnadest, mis käänduvad nagu „pime“!

59. Vaatleme sõna „kolmas“ peakäändeid:

kolmas, kolmanda, kolmandat e. *kolmat, kolmandasse, kolmandate, kolmandaid, kolmandatesse* e. *kolmandaisse*.

Nagu „kolmas“ käänduvad kõik s-lõpulised järgarvud: neljas, viies, seitsmes, kümnes, sajas, tuhandes (om. tuhandenda).

60. Meeles pidada: IV käändkonna, s. o. *vanker-, vihik-, pime-* ja *kolmas-tüüpi* sõnadel:

1) Ainsuse osastav on omastav kääne + t: *vankri+t = vankrit, vihiku+t = vihikut, pimeda+t = pimedat, kolmanda+t = kolmandat, labida+t = labidat*.

Hoiduda tarvitamast väärforme: meetert, liitert jne. õigete *meetrit, liitrit* jne. asemel, hoiduda käänamast *vanker-tüüpi* sõnu astmevahelduslike sõnade eeskujul (s. o. nagu „aken“).

2) Ains. sisseütlev on IV käändk. sõnadel enamatel juhtudel ainult sse-lõpuline, s. t. puudub lõputa sisseütlev (välja arvatud kohanimed), sellepärast pole soovitatav tarvitada vorme: *läks kambri, vabriku, vaksali* jne., vaid on parem: *läks kambrisse, vabrikusse, vaksalisse, voodisse*, kindlasti aga: *sõitis laagrisse, istus vagunisse, astus tuulikusse, kirjutas vihikusse* jne.

3) Mitmuse osastav on *vanker-vihik-tüüpi* sõnadel alati *id-lõpuline*.

Mitm. osastava saame, kui ains. omastavale lisame *-id*:

vihiku+id = vihikuid, pimeda+id = pimedaid, kolmanda+id = kolmandaid, sipelga+id = sipelgaid jne.

Lõpeb aga omastav kääne *i-ga*, siis muudame selle *i* enne *id-ga* liitmist e-ks.

vankri+id = vankreid, sõduri+id = sõdureid.

Niisiis: *vankreid, meetreid, miljoneid, sõdureid, mantleid, voodeid, veskeid, vikateid, porgandeid, õppureid, miljardeid, kartuleid, toobreid* jne.

61. **Harjutus.** Kirjutada peakäänded järgmisist sõnust:
värske kartul (om. kartulī), tähtis sõnum (om. sõnumi),
raske eksam, viies mädal, kuulus keemik, väle sipelgas.

62. **Harjutus.** Allpool on antud rida sõnu, mis omastavas käändes on kaheasilbilised, kuid nii esimeses, teises kui ka kolmandas vältes. Vastavalt vältele määrata sõnade tüüpsõna (mille järgi käändub) ja lisada käändkonnanumber:

küla, elu, uni, hapu, palju, Linda, aus, meister, klamber, pere, suvi, nüri, vilu, miljon, teema, pleenum, soeng, kangur, pilvik, Pärnu.

63. Vaatleme sõna „habe“ peakäändeid:

habe, habeme, habet, habemesse, habemete, habemeid, habemetesse e, habemeisse.

Käänamisel tekib häälikühend *me*, mis püsib kõigis käändeis, välja arvatud ains. osastav, mis moodustatakse erandlikult ains. nimetava järgi. Ses osas on sõna „habe“ ja tema kaaslased erandlikud sõnad, kuna muudel IV käändk. sõnadel (vanker, vihik, pime, kolmas) moodustati ains. osastav omastavale käändeale *t* lisamisega (vankri+t jne.).

Nagu „habe“ käänduvad: ase, jäse, kübe, side, pide, ige, säde, lade, süda (osast. **südant**), vare (vareme, varet).

64. **Harjutus.** Käänata *habe*-tüüpi sõnu, rakendades neid lausetes! (Ei tarvitse igast sõnast moodustada kõiki käändeid, vaid ühest üks, teisest teine jne.).

Näiteks: Tänapäeval harva inimesed kannavad pikka habet. Meie õues on sadememõõtja. Sa pole läinud kübetki targemaks!

65. **Harjutus.** Kirjutada ainsuse osastav järgmisist sõnust!

tee, vale, süü, hani, kare, mõru, lumi, amet, tehnikum, veri, uni, tasku, tore, äge, liiter, pulber, ämber, korsten,

miljon, suhkur, õnnetu, rätsep, kartul, piiga, summa, tubli, sohva, kassa, ige, side, süda, säde.

66. **Harjutus.** Moodustada mitmuse omastav ja osastav p-s 65 antud sõnust!

67. **Harjutus.** Asetada sulgudes olevad sõnad nõutavasse käändeisse!

a) Nõukogude võim kulutab haridusele (suured summad). Eesti Tallinna Kaardiväe Rahvuskorpuse koosseisust on valitsuse autasude osaliseks saanud üle (üksteist tuhat) (sõdur), (ohvitser) ja (kindral). Korpus on koostöös teiste Punaarmee (osad) tekitanud (rasked kahjud) saksa väeüksustele. On purustatud mitmeid (-kümme) vastase üksusi, sealjuures hulk polke ja (pataljon) ning tanki-tõrje (-divisjon). Meie ETK Rahvuskorpus maksis kätte saksa (parunid) ja (orjastajad) eesti talupoegade ja Jüriöö (sangarid) vere eest. Ent saksa okupandid on hävitanud Eestis 57 583 (hoone), sealhulgas 31 (muuseum), 76 (haigla), 364 (koolimaja), 28 (raamatukogu), 86 (teater ja rahvamaja), 115 (kirik) ja palvemaja. Tekitatud kahju teeb välja umbes 34 (miljard) 517 (miljon) (rubla). Praegu teevad kõik (hooaus loovtöö). Püütakse kõigiti tõsta (toodang). On asutatud tuhandeid uusi (talud). Koolides õpib tohutul hulgal (tublid poisid ja tüdrukud).

b) Kandsime (raske toober) umbes paarsada (meeter). Isa viis (kolmas) koti (veski). Väike Leeni sõi (kringel), millele oli peale raputatud peent (suhkur). Otsin paar (liiter) marju. Meie külas ei ela praegu ühtegi (rätsep). Aidake seda (õnnetu)! Juba juulis sõime (värsked kartulid). Tänaval jalutas (õppurid) ja (saledad piigad). Hambaid puhastades ära unusta ka (ige)! Ainult Virumaal leidub õlikivi (-lade). Vaatlesime seda (huvitav ese). Näitusel oli hulk (huvitav ese).

68. **Harjutus.** Mõtelda järele ja vastata küsimustele (kas suuliselt või kirjalikult):

- 1) Milline on mitmuse osastav I käändk. (*maa*) sõnadel?
- 2) Milline on mitmuse osastav II käändk. (*nimi*) ja III käändk. (*summa, kõne*) sõnadel?

3) Milline on mitmuse osastav IV käändk. (*vanker, vihik, pime, kolmas, habe*) sõnadel?

4) Tuua igast tüübist vähemalt 5 näidet mitmuse osastavas!

69. **Harjutus.** Võrrelda III ja IV käändk. sõnade ains. osastavat ja mitmuse omastavat ning panna tähele, milline on kummalgi mitmuse tunnus! Täiendada tabelit enda leitud näidetega!

	Näiteid	Ainsuse osastav	Mitmuse omastav	Mitmuse tunnus
III käändkond	pere piiga auto vale sõbranna	peret	perede	-de
IV käändkond	kamber tüdruk sale säde laulik näotu kuues nädal			

70. **Harjutus.** Kirjutada peakäänded järgmisist sõnust! (Mitte eksida konsonantühendi kirjutamisel!) Rakendada kirjutatud vormid lausetes!

avar koppel, vapper sõdur, nukker tüdruk, magus kukkel.

71. **Harjutus.** Kirjutada järgmistest *u*-lõpulistest IV käändk. sõnadest ains. osastav, mitm. nimetav ja mitm. alaleütlev, moodustades neist lauseid!

joobnu, karistatu, oodatu, kihlatu, uppunu, surnu, rõhutu.

Näidis: Avalikus kohas lärmitse kaks joobnut. Need joobnud areteeriti miilitsa korraldusel. Joobnutele (e. joobnuile) määrati karistus avalikus kohas rahurikkumise eest.

V käändkond.

72. Viiendasse käändkonda kuuluvad kõik ne- ja s-lõpulisel sõnad, mille omastava lõpul on -se (*naine, naise; vastus, vastuse*). Nende sõnade muudetüübi määramisel arvestada sõna silpide arvu ja sõnaväldet.

Vaatleme järgmisi tüüpsõnu, pöörates tähelepanu eriti mitmuse osastavale:

- 1) *naine, naise, naist, naise e. naisesse, naiste, naisi, naistesse e. naisisse.*

Nagu „naine“ käänduvad: teine, kuine, puine, maine, soine, jääne, öine, luine jne., seega mitm. om. kuiste, puiste, maiste, soiste jne. ja mitm. osast. -i: teisi, kuisi, puisi jne.

- 2) *vastus, vastuse, vastust, vastusesse, vastuste, vastuseid, vastustesse e. vastuseisse.*

Nagu „vastus“ käänduvad: katus, otsus, uudis, annus, silmus, madrus, petis, ollus, teras, vares, sügis, alus, soolane, kollane, tuuline, teos, käis, veis, kärestikune, vastastikune, kuristikune, alkoholine jne., seega mitm. osast. -id: katuseid, soolaseid, vastastikuseid jne.

- 3) *raskus, raskuse, raskust, raskusse e. raskusesse, raskuste, raskusi, raskustesse e. raskusisse.*

Nagu „raskus“ käänduvad: põhjus, tarkus, määrus, õigus, suurus, kuulsus, laius, oskus, tundmus, kauplus, maadlus, lahtine, kinnine, endine, üldine, suuline, aastane, pikkune, väike, päike, äike, löoke, kirjutus, omnibus (selle omnibuse, seda omnibust, nende omnibuste, neid omnibusi), hoolimatus, paratamatus, kirikuline, kirjutamine jne.

seega mitm. osast. **-i**: põhjusi, lahtisi, aastasi, päikesi, hoolimatusi, kirikulisi, kirjutamisi jne.

4) *raudne, raudse, raudset, raudsesse, (need) raudsed, raudsete, raudseid, raudsetesse e. raudseisse.*

Nagu „raudne“ käänduvad: kuldne, aegne, kaudne, kordne, jalgne, õudne, urbne jt.

Tähele panna! **s-i kõrval g, b, d!**

kuldse, aegse, kaudse, kordse, jalgse, õudse, urbse jne.

vaikne, muistne, homne, sinne (siinse), täpne, sealne jne.

Kõigil mitm. osast. **-id**: kuldseid, [vana-]aegseid, kaudseid, [mitme-]kordseid, õudseid, vaikseid, muistseid, siinseid, täpseid jne.

Meeles pidada: 1) sõnu nagu *oine, soine, kuine* täpselt käänata nagu „naine“: *seda naist*, siis ka: *õist* (külma), *soist* (metsa), (kolme-) *kuist* (imikut) jne.;

2) sõna *juus* käändub: *juus, juukse, juust, juuksesse, juuste, juukseid, juustesse e. juukseisse*; samuti *ões (õekse), vennas (vennakse), omas (omakse)*.

73. Mitmuse osastav **se-tüvelistel sõnad**el.

Nagu esitatud tüüpsõnust nähtub, on **V** käändk. (**se-tüvelistel**) sõnadel mitm. osastav mõnedel sõnadel (vastus, raudne jt.) **-id** (vastuse/**id**, raudse/**id**), teistel aga **-i** (naine — nais/**i**, raskus — raskus/**i**).

Viimast, s. o. **i-lõpulist** osastavat peavad mõned ekslikult **si-lõpuliseks** osastavaks. Tuleb aga silmas pidada, et **s** häälikühendis **si** kuulub **tüvesse** (**se-tüvelised** sõnad), et osastava lõpp on ikkagi **-i**. **si-lõpulist** osastavat ei ole eesti keeles üldse. Niisugused vormid nagu nimesi, helisi, autosi, linnasi jms. on kõik keelevead. Õige on nimesid, autosid, helisid, linnu jne.

Vaatleme **se-tüveliste** sõnade mitm. osastavat käänat

1) kahe- ja kolmesilbilistel tüvedel:

Sõna	Silpide arv omastavas	Sõna välde	Mitmuse osastava lõpp	Näiteid	Reegel
naine, nai/se	2	2	-i	naisi, teisi,	Kui silpide arv (omastavas) on sama mis välde number (2:2 või 3:3), on mitm. osastavas -i
raskus, ras/ku/se	3	3	-i	öisi, soisi raskusi,	
üldine, ül/di/se	3	3	-i	põhjusi üldisi, praegusi	
vastus, vas/tu/se	3	2	-id	vastuseid,	Kui silpide arv (omastavas) erineb välde numbrist (3:2 või 3:1), on mitm. osast. -id
tuuline, tuu/li/se	3	2	-id	otsuseid tuuliseid, kollaseid	
vares, va/re/se	3	1	-id	vareseid, oraseid	
punane, pu/na/se	3	1	-id	punaseid, siniseid	

2) nelja- ja enamasilbilistel tüvedel:

Sõna	Silpide arv omastavas	Mitmuse osastava lõpp	Näiteid	Reegel
vanaldane, va/nal/da/se	4	-i	vanaldasi,	Nelja- ja enamasilbilistel sõnadel on mitm. osast. lõpul alati <i>-i</i> ; ainult 5- ja enamasilbilistel <i>ne</i> -lõpulistel sõnadel on <i>-id</i> , kui nende lõpul ei esine <i>-line</i> , <i>-lane</i> , <i>-mine</i> , <i>-kene</i> .
õnnetus, õn/ne/tu/se	4	-i	hiljutisi, õnnetusi, kirjutusi,	
mängimine, män/gi/mi/se	4	-i	pettumusi mängimisi,	
isamaaline, i/sa/maa/li/se	5	-i	langemisi isamaalisi,	
tänavake, tä/na/va/ke/se	5	-i	parajuslasi tänavakesi, nädalakesi, kirjutamisi jne.	
palavikune, pa/la/vi/ku/se	5	-id	palavikuseid, vastastikuseid, otsekoheseid	

74. **Harjutus.** Moodustada mitmuse osastav järgmisist sõnust:

õhtune uudis, sõjaelne sündmus, öine seiklus, väike raskus, punane omnibus, tõeline põhjus, ülekohtune otsus, isamaaline aktus, kolmekuine kursus, varajane lootus, eelmine vastus, rahaline annetus, soine ümbrus, ajalooline õigus, lahtine kaelus, teine rahvus, mitmesugune haigus, suvine saadus, eestlane, venelane, lätlane, mustlane, hiiglane, kõrgune, pikkune, puine, maine, esimene, lilleke, tänavake, kirjutamine, vastastikune toetus, vajaline üritus.

Tähele panna! Sõna „väike“ käändub kahtlemoodi: väike(ne), väikese, väikest, väikesi; aga ka: väike, väikse, väikset, väikseid.

75. **Harjutus.** Tarvitada õigesti järgmis lauseis mitmuse osastavat!

Olen viibinud Kaukaasia kaunites mägedes mitmeid (suvine kuu). Vaatlesin kõrgele paiskuvaid (punane, roheline, sinine ja lilla) rakette ja (ilutuli). New-Yorgis võib näha kuni kolmesaja meetri (kõrgune maja). Vaevalt leidub (niisugune pere), kus ei käiks tänapäeval ajalehte. Olen teinud oma eluajal (mitmesugune töö). Koserikastes jõgedes leidub kuni (meetripikkune lõhi). Pioneeride koondustel kuulsime palju (tulus kõne). Ühinenud Rahvused on asutanud mitmeid (rahvusvaheline komitee). Tänapäeval ei tarvitata sõidul (lahtine auto), vaid eelistatakse neile (kinine). Muuseumis vaatlesime (vanaaegne katkine oda) ja rüütlite (raudrüü). Rahvuskorpuse ratsavõistlusel Tallinnas nägime (väle ratsu). Lugesime huviga uusi Ülemnõukogu Presiidiumi poolt antud (seadlus) ja Ministrite Nõukogu poolt antud (määrus).

76. **Harjutus.** Koostada lauseid, kus esineb mitmuse osastavat kõigest viiest käändkonnast võetud sõnadest.

77. **Harjutus.** Määrata, kuidas käänduvad järgmised sõnad, märkides sulgudesse vastava tüüpsõna!

otsus, julgus, uni, palju, Olga, julge, Narva, kindral, ohvitser, pataljon, miljon, tehas, vedur, nädal, sohva, härra,

hele, säde, inimene, öine, kollane, puu, professor, vanake, lõoke, kaudne, veskiline, Kaasik, Moskva.

Astmevahelduslike sõnade käänamine.

78. Võrdleme kahe astmevaheldusliku sõna „sepp“ ja „rikas“ käänamist:

Nimetav	Omastav	Osastav
sepp (tugev a.)	sepa (nõrk a.)	seppa (tugev a.)
s. o. tugev — nõrk — tugev		
rikas (nõrk a.)	rikka (tugev a.)	rikast (nõrk a.)
s. o. nõrk — tugev — nõrk		

Näeme, et mõlemad sõnad käänduvad teineteisele vastupidiselt:

sõnal „sepp“ omastavas tüvi nõrgeneb,
sõnal „rikas“ omastavas tüvi tugevneb.

Vastavalt sellele koondame kõik need sõnad, kus omastav on nõrgal astmel, ühte rühma, ning saame VI käändkonda, ja teised sõnad, kus omastav on tugeval astmel, teise rühma, kusjuures saame VII käändkonna.

VI käändkond.

79. Astmevaheldusega sõnad, mille ains. nimet. tugevas, omastav nõrgas astmes.

1) sepp, sepa, seppa, sepasse e. seppa, seppade, seppi e. seppasid, seppadesse e. seppisse.

Nagu „sepp“ käänduvad: trepp, supp, tupp, kapp, vakk, kukk, nukk, pakk, latt, lett, kett, matt, jutt, kott jne.

Samuti: seep (seebi, seepi), toop, saak, jääk, vaat, kiik, kaup, kurk, kimp, eit, sant, kaart (kaardi, kaarti), pilt.

Edasi: sõlg, kurg, jälg, külg, kask, leht, täht, laht, sulg (sulu), sulg (sule), õlg (õla) jne.

Aga ka: vend, leib, tiib (tiiva), poeg, aed, nõid, koib (koiva), suund (suuna), kolb (kolvi, kolbi), mänd (männi — puu), mänd (männa — pudrutampimisvahend), kauss, kirss, valss, kohv, küps, talv jne.

Tähele panna! Sõna „kõrb“ võib käänata kahte viisi: *kõrb, kõrve, kõrbe* (VI käändk.),

või: see *kõrbe*, selle *kõrbe*, seda *kõrbet* (nagu aasta, IV käändk.).

80. Harjutus. Kirjutada peakäanded järgmisist sõnust!
tark poiss, tore kaart, kaunis nukk, ränk kapp, nüri sulg.

81. Harjutus. Kirjutada ains. omast. ja osast. ning mitm. omast. ja osast. sõnadest: hoogne marss, magus kohv, ilus valss, rakendades need muutevormid sobivais lauseis.

82. Vaatleme järgmiste VI käändk. tüüpsõnade käänamist:

2) *sõda, sõja, sõda, sõjasse e. sõtta, sõdade, sõdu, sõdasse e. sõjusse.*

Samuti käänduvad: viga, tuba, luba, uba, nuga, suga jne.

3) *jõgi, jõe, jõge, jõesse e. jõkke, jõgede, jõgesid, jõgedesse.*

Samuti käänduvad: mägi, regi, tugi, tõde, kuba (koo), sadu, ladu, vagu, madu, lugu, idu jne.

4) *sõber, sõbra, sõpra, sõbrasse e. sõpra, sõprade, sõpru, sõpradesse e. sõbrusse.*

Samuti käänduvad: puder, ader, põder, teder, oder, koger (kogre) jt.

Aga ka: padi, lodi, kabi, lubi, tühi, ahi, põhi, puri (purje), vali (valju), kali, väli jne.

- 5) *maastik, maastiku, maastikku, maastikusse e. maastikku, maastikkude e. maastike, maastikke, maastik-kudesse e. maastikesse.*

Nagu „maastik“ käändub hulk *ik-, mik-, stik-, nik-* jne. lõpulisi sõnu:

laevnik, aednik, kõrtsmik, mõisnik, laevastik, kandmik, mõistlik, kannatlik, kasvandik, habemik, kanarbik, õnnelik, kunstnik, rahulik, ümbrik jne.

Meeles pidada: 1) Lohisevate vormide *-stikkude, -mikkude* jne. asemel on soovitamam tarvitada lühikesi, ilusamaid vorme *-stike, -mike* jne. Seega: nende *mäestike, õnnelike, kirjanike* jne., neile *rahulikele, kunstnikele* jne. Siin ei tohi aga vääriti tarvitada mitm. osatavat, kus püsib alati tugev aste, s. o. *kk*: neid *mäestikke, kunstnikke, õnnelikke* jne.

2) Eraldada selgesti *ik-lõpuliste* sõnade rühmast *astmevahelduseta vihk-tüüpi* sõnad (vihak, tuulik, lehvik), mida õppisime IV käändkonnas, ja mitte segada neid *astmevahelduslike* sõnadega *mäestik, aednik* jne.

83. Harjutus. Kirjutada peakäänded järgmisist sõnust: *kasvandik, puiestik, lehvik, soosik, rahulik.*

84. Vaatleme veel järgmiste VI käändk. tüüpsõnade käänamist:

- 6) *uus, uue, uut, uude e. uuesse, uute, uusi, uutesse e. uusisse.*

Nagu sõna „uus“ käänduvad:

kuus, paas (pae, paat e. paasi), köis, viis, õis, reis (reie), täis jm.;

kõrs (kõrre), vars, tõrs, õrs, hirs jm.;

kaas (kaane, m. os. kaasi), küüs (küüne, m. os. küüsi), laas, lääs jm.;

käsi (os. kätt, sisseütl. kätte, m. om. käte, m. os. käsi), süsi, lüsi, mesi, vesi, tõsi jm.

85. Harjutus. Kirjutada peakäanded sõnust „pikk vars“ ja „ilus varss“!

86. Harjutus. 1) Tarvitada mitm. osastavat!

Lõika sageli oma (küüs)! Katepaber kaitseb raamatu (kaas). Pesin praegu oma (käsi). Too mulle natuke (süsi)! Isa parandas vikatite (lüsi).

2) Tarvitada vastavat käänat!

Seon haavatud (käsi). Kandsime teda juubeldades (käsi, m. alalütl.). Räägi alati (tõsi)! Pange paberid (kaaned) vahele! Pigistasin tugevasti oma sõbra (käsi). Andke talle see vihik (käsi). Ettekande lõppedes kajas saalist tugev (käsi-)plagin. Kukkusin ootamatult (vesi). Pioneerid korraldavad suvel (vesi) pääste kursuse.

87. Vaatleme sõna „k e e l“ peakäändeid:

7) *keel, keele, keelt, keelesse e. keelde, keelte, keeli, keeltesse e. keelisse.*

Nagu „k e e l“ käänduvad: meel, tuul, nool, huul, joon, peen (neid peeni), suur, juur, hiir, saar, säär, koor jm.

Meeles pidada: *keel*-tüüpi sõnadel on lõputa sisseütlev (kuhu?) *keelde*, mitm. omastav (mille?) nende *keelte*; seega kirjas on erinevus ainult *d* ja *t* (*-de* ja *-te*).

88. Harjutus. Tarvitada järgmisis lauseis kas ainsuse sisseütlevat või mitmuse omastavat!

Tuul pöördus (lääs). Kõnesolev isik oli soome-ugri (keeled) lektoriks. Eesti rahva eepos „Kalevipoeg“ tõlgitakse vene (keel). Puud olid merelt puhuvate (suur tuul) tõttu paindunud kõveraks. Oh sa lugu, hammustasin kogemata (huul)! Vesi voolas igalt poolt üle nõu (äär). (Kommunistlik noor) ülesandeks on ellu viia leninlikke ideid. Aja see asi (joon). Harjutage (joon) tõmbamist ilma joonlauata! Poisid jaotati kahte (suur) rühma. Tänavu oli hea (seen) saak. Ussid olid närinud (seen) suured uurded. Hobustel esineb sageli (sool) haigusi, mida kutsutakse tiiru-

deks. Jaak rajas oma elamu sügavale (laas). Pange need paberid (kaas) vahele!

89. **Harjutus.** Asetada sulgudes olevad sõnad nõutavasse käändesse!

Eesti NSV (viies) aastapäeva puhul tegid kokkuvõtteid oma (saavutus) ka meie (kunstnik) ja (kirjanik). (Pidulik) koosolekuiks kogunes hulk (kirjanik) ja (kunstnik), kus kõneldi (kirjanduslik) küsimusist, (väärtnuslik) kirjanduse mõjust rahvale ja (kirjanik) ning (kunstnik) võitlusest (kodaulik) reaktsiooni ja eriti fašismi vastu. (Kodaulik) korra kukutamist ja Eesti muutmist nõukogude vabariigiks tervitas rida väljapaistvaid (kunstnik ja kirjanik). Ainult vähesed Eesti (kirjanik ja kunstnik) jäid aktiivsest (nõukulik) tööst kõrvale.

Viis aastat pingelist tööd on loonud sõjalaoludest hoolimata hulga (väärtnuslik) nõukogude kirjandust ja kunsti. Mitmed eesti (kirjanik), kes töötasid Nõukogude Liidu tagalas, said otsese kokkupuute suurte (kirjanduslik) keskustega ja õppisid lähemalt tundma nõukogude kirjandust, eriti vene kirjandust. Tekkis uusi värsked (kirjanduslik) andeid kooli-(noor) ja Punaarmee (võitleja) seas. Kõik see loob pinna üha suuremaks tõusuks järgneval viiel aastal, mil üha selgeilmelisemaks saab kujunema meie (kirjanik ja kunstnik) looming (leninlik-stalinlik) ideede suunas.

90. **Harjutus.** Määrata, kuidas käänduvad järgmised sõnad, kirjutades neist põhikäänded ja märkides sulgudesse tüüpsõna!

kaas, aednik, lüpsik, oder, omnibus, kott, kapp, jutt, sant, protsent, liiter, orkester, vile, hale, korsten, kartul, kaheksas, suurnik, käsi, valss, simss, avanss.

Näidis: kaas (*keel*), kaane, kaant jne.

91. Kuna *sepp*-tüüpi sõnadel on ains. omastav nõrgas astmes, siis peavad olema nõrgas astmes kõik ainsuse käänded sse-sisseütlevast alates, seega ka ains. seesütlev kääne. Sellepärast tuleb rääkida ja kirjutada: istun *pingis*, seisn *nurgas*, vili on *vakas*,

loomad on *laudas* jne. (mitte murdeliselt: pinkis, nurkas, vakkas, lautas jne.).

92. **Harjutus.** Kirjutada ainsuse seesütlev kääne sulgudes olevaist sõnust ja lugeda harjutus kõvasti ette!

Õli on (vaat). (Kott) oli kaks väikest põrsast. Kes istub siin (pink)? Loomad on (laut). Isa töötab (mets). Paberid on (kapp) riulil. Ema toimetab (köök). (Kook) oli rohkesti rosinaid. Sead on (sulg). Mantel ripub (varn). Mehel oli suur kott (selg). (Lomp) krooksuvad konnad. Laps mängib (õu). Meie (vald) on metsatöö juba lõpetatud. Ära ripu aina ema (kül)! Siin (lamp) pole õli tilkagi. (Ajaleht) seisab, et meie (maakond) algavad traktoristide kursused. Mu vend on elanud (Riia) ja (Narva). Isa ja poeg elavad ühes (leib). (Ahi) pröksuvad rõõmsasti kuusehalud. Võrgud on juba (paat). Mul on pind (jalg). Jalutasime kuuvalgel (aed ja park).

VII käändkond.

93. Vaatleme astmevahelduslikke sõnu, millede omastav on tugevas astmes:

1) *rikas, rikka, rikast, rikkasse, rikaste, rikkaid, rikastesse e. rikkaisse.*

Nagu „rikas“ käänduvad: ratas, rukis, ketas, mätas, okas, saabas (saapa), kallas (kalda), kinnas, teivas (teiba), hammas (hamba), hernes, kirves, kallis, kaunis, vilgas, ablas, võõras, armas (armsa, armsate), hoolas, sünnis, vaher (vahtra, vahtrate), aher jne.

2) *hüpe, hüppe, hüpet, hüppesse, hüpete, hüppeid, hüpetesse e. hüppeisse.*

Nagu „hüpe“ käänduvad: võte, mõte, kate, lõike, rike, rake, äke, hape, aade (aate), saade, läige, näide, toode, vaade, pilge, välde, põrge, pööre, kääne, vise (viske, viset), purre, tarve (tarbe, tarvet), köide jne.

94. **Harjutus.** Kirjutada peakäänded tüüpsõnade „rikas“ ja „hüpe“ järgi vabalt valitavaist sõnust!

Tabel 1

<i>id-</i> <i>ne</i> <i>v</i>	Mitmuse -e, -i, -u osastav	Mitm. <i>sid-</i> lõpuline osastav	<i>de</i> -mitmuse sisseütlev	<i>i</i> -mitmuse sisseütlev
	— —	— <i>koisid</i>	<i>maadesse</i> <i>koidesse</i>	<i>maisse</i> —
	<i>pesi</i> — — <i>lauljatare</i>	<i>pesasid</i> <i>nimesid</i> <i>tulesid</i> <i>lauljatarisid</i>	<i>pesadesse</i> <i>nimesesse</i> <i>tulesse</i> <i>lauljataridesse</i>	<i>pesisse</i> — — <i>lauljataresse</i>
	— — —	<i>kõnesid</i> <i>summasid</i> <i>lauljannasid</i>	<i>kõnedesse</i> <i>summadesse</i> <i>lauljannadesse</i>	— — —
<i>aid</i> <i>l</i>	— — — — —	— — — — —	<i>vankritesse</i> <i>vihikutesse</i> <i>pimedatesse</i> <i>kolmandatesse</i> <i>habemetesse</i>	<i>vankreisse</i> <i>vihikuisse</i> <i>pimedaissime</i> <i>kolmandaiisse</i> <i>habemeissime</i>
	<i>naisi</i> — <i>raskusi</i> —	— — — —	<i>naistesse</i> <i>vastustesse</i> <i>raskustesse</i> <i>raudsetesse</i>	<i>naisisse</i> <i>vastuseisse</i> <i>raskusisse</i> <i>raudseisse</i>
	<i>seppi</i> <i>sõdu</i> — <i>sõpru</i> <i>maastikke</i> <i>keeli</i>	<i>seppasid</i> <i>sõdasid</i> <i>jõgesid</i> — — —	<i>seppadesse</i> <i>sõdadesse</i> <i>jõgedesse</i> <i>sõpradesse</i> <i>maastikkudesse</i> <i>keeltesse</i>	<i>sepiisse</i> <i>sõjusse</i> — <i>sõbrusse</i> <i>maastikesse</i> <i>keelisse</i>
	— — —	— — —	<i>rikastesse</i> <i>liikmetesse</i> <i>akendesse</i>	<i>rikkaiisse</i> <i>liikmeisse</i> <i>aknaiisse</i>

Käänd- kond	Tüüpsõna	Tunnused	Ainsuse nimetav	Ainsuse omastav	Ainsuse osastav	Ains. sse- lõpuline sisseütlev	Ainsuse lõputa sisseütlev	Mitmuse omastav	Mitm. id- lõpuline osastav	Mitmuse -e, -i, -u osastav	Mitm. sid- lõpuline osastav	de-mitmuse sisseütlev	i-mitmuse sisseütlev		
I	Ilma astmevaheldusega	maa koi	A. nimetav ja omastav lõpeb pika vokaaliga või diftongiga	maa koi	maa koi	maad koid	maasse koisse	maha —	maade koide	maid —	— — koid	maadesse koidesse	maisse —		
II		pesa nimi tuli lauljatar	2 silpi, I välde tar-liitega sõnad	pesa nimi tuli lauljatar	pesa nime tule lauljatar	pesa nime tuld lauljatar	pesasse nimesse tulesse lauljatarisse	pessa nimme tulle lauljatar	pesade nimede tulede lauljataride	— — — —	pesi — — lauljatare	pesasid nimesid tulesid lauljatarisid	pesadesse nimesesse tulesesse lauljataridesse	pesisse — — lauljataresse	
III		kõne summa lauljanna	2 silpi, I välde, lõpul -e 2 silpi, II välde nna-liitega sõnad	kõne summa lauljanna	kõne summa lauljanna	kõnet summat lauljannat	kõnesse summasse lauljannasse	— — —	kõnede summade lauljannade	— — —	— — —	kõnesid summasid lauljannasid	kõnedesse summadesse lauljannadesse	— — —	
IV		vanker vihik pime kolmas habe	Omast. 2 silpi, III välde Omast. 3 või enam silpi	vanker vihik pime kolmas habe	vankri vihiku pimeda kolmanda habeme	vankrit vihikut pimedat kolmandat habet	vankrisse vihikusse pimedasse kolmandasse habemesse	— — — — —	vankrite vihikute pimedate kolmandate habemete	vankreid vihikuid pimedaid kolmandaid habemeid	— — — — —	— — — — —	vankritesse vihikutesse pimedatesse kolmandatesse habemetesse	vankreisse vihikuisse pimedaisse kolmandaisse habemeisse	
V		naine vastus raskus raudne	s- ja ne-lõpulised sõnad, mille omastavas on -se	naine vastus raskus raudne	naise vastuse raskuse raudse	naist vastust raskust raudset	naisesse vastusesse raskusesse raudsesse	naise — raskuse —	naiste vastuste raskuste raudsete	— — — —	— — — —	naisi — raskusi —	— — — —	naistesse vastustesse raskustesse raudsetesse	naisisse vastuseisse raskusisse raudseisse
VI		Astmevaheldusega	sepp sõda jõgi sõber maastik	Omastav nõrk, osastav tugev aste	sepp sõda jõgi sõber maastik	sepa sõja jõe sõbra maastiku	seppa sõda jõge sõpra maastikku	sepassse sõjasse jõesse sõbrasse maastikusse	seppa sõtta jõkke sõpra maastikku	seppade sõdade jõgede sõprade maastikkude e. maastike	— — — — —	seppi sõdu — sõpru maastikke	seppasid sõdasid jõgesid — —	seppadesse sõdadesse jõgedesse sõpradesse maastikkudesse	seppisse sõjusse — sõbrusse maastikesse
			keel		keel	keele	keelt	keelesse	keelde	keelte	—	keeli	—	keeltesse	keelisse
VII		rikas liige aken	Omastav tugev, osastav nõrk aste	rikas liige aken	rikka liikme akna	rikast liiget akent	rikkasse liikmesse aknasse	— — —	rikaste liikmete akende	— — —	— — —	rikastesse liikmetesse akendesse	rikkaisse liikmeisse aknaisse		

95. **Harjutus.** Rakendada lauseis *rikas-* ja *hüpe-tüüpi* sõnu!

96. Vaatleme sõna „*liige*“ käänamist:

3) *liige, liikme, liiget, liikmesse, liikmete, liikmeid, liikmetesse e. liikmeisse.*

Tähele panna! Häälikühend *me* puudub vaid ains. osastavas.

Samuti käänduvad: juhe (juhtme), mähe (mähkme), võti, kümme, ranne, ripse, rööbe (rööpme), vee-lahe, seeme, seitse jt.

97. **Harjutus.** Koostada lauseid, kus esineb *liige-tüüpi* sõnu mitmesugustes käänetes.

Näiteks: Sõitsime laiarööpmelisel raudteel Tallinnast Tartusse. Telefoni juhtmed eraldatakse maast isolaatoritega jne.

98. Vaatleme sõna „*aken*“ käänamist:

4) *aken, akna, akent, aknasse, akende, aknaid, akendesse e. aknaisse.*

Tähele panna! Ainsuse osastav küll t-lõpuline, mitmuse tunnus siiski *-de*.

Samuti käänduvad: tütar, kannel (kandle), katel, peenar, pannal, pöial, vemmal, sammal, küünal, pastel, västar, sõstar, koonal, kukal, sõkal, tungal jne.

Niisiis: seda tütart, kannelt, peenart, pannalt, pöialt jne., aga: nende tütarde, kannelde, peenarde, pannalde, pöialde jne.

99. **Ülesanne.** Panna tähele *aken-tüüpi* sõnade mitmuse tunnuse *-de-* ees olevat häälikut ja koostada selle järgi reegel:

Aken-tüüpi sõnadel on mitmuse tunnuseks *-de-* selle ees seisvate „pehmendavate“ häälikute mõjul.

Meeles pidada: VII käändk. sõnade ains. osastav on ains. nimet. + t, *aken+t = akent*, *hüpe+t = hüpet* jne.

100. **Harjutus.** Käänata sõna „rukis“ ains. ja mitmuse nimetavas, omastavas, osastavas ja sisseütlevas käändes, rakendades käänded lausetesse!

101. **Harjutus.** Kirjutada peakäänded järgmisist sõnust!
nobe tütar, väike põial, märg sammal, kõrge aken, pikk västar.

102. **Harjutus.** Tarvitada õigesti ains. osastavat! (Eraldada *vanker*-tüüpi sõnad *aken*-tüübist; *vanker* — omastav + *t* = *vankri/t*; *aken* — nimetav + *t* = *akent*).

Käisime eile (naaber) külastamas. Mitu (liiter) sa korjasid marju? Veerevale kivile ei kasva (sammal). Kutsuge siia kaks (maaler). Käitises töötas kakssada (kangur). Lapsed kitkusid porgandi (peenar). Ema küüris (katel). Naabritalule ehitatakse uut (kelder). Värskele lihale sobib lisada natuke (pipar). Palun, laena mulle (sirkel)! Kas tunned seda (meister)? Majal oli kaks (aken) heledasti valgustatud. Kalevipoeg keerutas Sarvikut nagu (takukoonal). Rukkipähikul on kaks (välissõkal). Tassisin nüüd siia need kaks rasket (kohver). Puhastasin oma eesti pooga [pook = vöö] (hõbepannal). Meie klassis on kaks (seinatahvel). Söömisel tarvitame (kahvel). Kirjade kinnitamiseks tarvitame (kirjaklamber). Meist pole keegi näinud India (džungel). Vanasti tarvitati riide mõõtmiseks (küünar). Mu koolivend mängib ilusasti (kannel). Kalapüügil ei ole lubatud kasutada (ahing ehk västar).

103. **Harjutus.** Moodustada ainsuse osastav ja mitmuse omastav järgmisist sõnust!

hele vile, suur summa, sõjavanker, raske toober, lai koppel, rumal vale, ilus maa, magus uni, rõõmus süda, väike neiu, õitsev aster, küps sõstar, kirju pluus, õnnelik piiga, kasulik kaup, õnnetu inimene, kõva pähkel, kitsas peenar, kena album, tulev nädal, magus porgand, lahtine auto, pime rehetare, pere, male, võti, vise, hüljes, kate, hape, pikk kepp, arglik samm, nüri nuga, kõver küür, avalik kõne, hele läige, kirju kinnas, jäme köis, hõõguv süsi, kõver vars, magus kirss, suur kauss, kirjalik luba, uus ümbrik, vana tuulik, hea sepik, hoolas aednik, juhuslik asi, avar aken, kõlav kannel, liige,

lade, sade, tähtis kursus, kuulus sangar, öine vahtkond, pime öö, armas ema, madal korter, mage puder, sage tüli, haige ige, hele juus, osav kütt, õudne juhtum, suuline vastus.

104. Harjutus. Moodustada mitmuse alaleütlev järgmisist sõnust!

sile ja tasane tee, kumer kuppel, terav tapper, raske kandmik, hale lugu, jahe õhtu, suur pere, kade naaber, kitsas peenar, armas tütar, palju, sõbranna, valge kartul, lage väli, mõjukas isik, tuhandes inimene, soodus juhus, raudne värav, stahhaanovlik kangur, silmapaistev bolševik, osav ratsanik, üksik isik.

Mitmuse osastav.

105. Vaadelda käändsõna-tüüpide tabelit!

a) Missugustel tüüpsõnadel (käändkondadel) on *id-lõpuline* mitmuse osastav?

Täiendada rohkete näidetega oma vaatlust!

Koostada kokkuvõte:

id-lõpuline mitmuse osastav on:

- 1) tüüpsõnadel
- 2) tüüpsõnadel jne.

Lisada tüüpsõnade lõppu ka nende tunnus (lõpp, silpide arv, välde)!

b) Missugustel tüüpsõnadel (käändkondadel) on *sid-lõpuline* mitm. osastav?

Tuua rikkalikult näiteid!

Koostada kokkuvõte:

sid-lõpuline mitmuse osastav on:

- 1) tüüpsõnadel
- 2) tüüpsõnadel

Lisada tüüpsõnade lõppu nende tunnused!

d) Missugustel tüüpsõnadel esineb *e-, i-, u-lõpuline* mitmuse osastav?

Tuua näiteid ja teha kokkuvõte eelmiste eeskujul!

106. Vaatame, kuidas õigesti moodustada *e-, i-, u-lõpulist* mitmuse osastavat:

Lühike mitmuse osastav.

e-, i-, u-tüvelised sõnad.

Tüve täishäälik ainsuses	Mitmuse osastav	Valem-reegel
<p>-e keel, keele leht, lehe, lehte kask, kase, kaske</p>	<p>-i keeli lehti kaski</p>	<p><i>e</i> annab <i>i</i> (<i>e</i>—<i>i</i>)</p>
<p>-i pink, pingi, pinki pood, poe, poodi poiss, poisi, poissi kook, koogi, kooki</p>	<p>-e pinke poode poisse kooke</p>	<p><i>i</i> annab <i>e</i> (<i>i</i>—<i>e</i>)</p>
<p>-u maastik, maastiku, maastikku ahi, ahju, ahju lind, linnu, lindu vihk, vihu, vihku</p>	<p>-e maastikke ahje linde vihke</p>	<p><i>u</i> annab <i>e</i> (<i>u</i>—<i>e</i>)</p>

a-tüvelised sõnad.

1. silbi täishäälik	Ainsus	Mitmuse osastav	Reegel	Erandid
<p>a i õ ei äi</p>	<p>kana, kana, kana laud, laua, lauda hind, hinna, hinda sõda, sõja, sõda sein, seinä, seinä käi, käia, käia</p>	<p><i>-u</i> kanu laudu hindu sõdu seinu käiu</p>	<p>Kui <i>a</i>-tüveliste sõnade esimeses silbis on <i>a, i, õ, ei, äi</i>, siis on mitmuse osastava lõpul <i>u</i></p>	<p>pika — pikki kinga — kingi silma — silmi</p>
<p>e o u ä õ ü</p>	<p>kell, kella, kella koht, koha, kohta sukk, suka, sukka märg, märja, märga sööt, sööda, sööta süld, sülla, sülda</p>	<p><i>-i</i> kelli kohti sukki märgi sööti süldi</p>	<p>Kui esimeses silbis on teised häälikud (mitte <i>a, i, õ, ei, äi</i>), siis on mitm. osastava lõpul <i>i</i></p>	<p>1) Et <i>j</i> ja <i>i</i> ei tuleks kõrvu, siis on: orje, tühje, nuie jne. 2) Esmaväitel sõnad, mille 1. silbis on <i>u</i> või <i>o</i>: nuge, mune, ode jne. (kuid <i>omi</i> ja <i>osi</i>)</p>

Meeles pidada: a-tüvelistel sõnadel on mitmuse osastava lõpul ainult u või i, mitte aga e (välja arvatud tabelis näidatud erandid), seega tarvitagem õigesti vorme: (neid) nurki, relvi, (häid) roogi jne. Esimese silbi täishäälikute a, i, õ, ei, äi meelepidamiseks võib koostada mõne hõlpsasti meeldejäeva lause (näit.: Aksel, Ilmar, Õie käisid meil. Või sõna *nõid*—*nõia*— *nõidu*, mis sisaldab kogu reegli olulisema osa.

107. **Harjutus.** Panna sulgudes olevad sõnad mitmuse osastavasse.

Meie põldudel kasvatatakse (rukis, kaer, oder, hernes, uba). Köögiviljaaias kasvas (kurk, kõrvits, porgand, sibul, seller, petersell, tomat) ja (muu aedvili). Meie talu mailt on leitud vanaaegseid (võru, sõrmus, sõlg, nuga, oda, vana mõök, savinõu) ja (raha). Sõjategevuses hävis hulk (elumaja, laut, tall, kuur, saun) ja (muu hoone); paiguti hävis (suur linn, küla ja tuhat talu). Külalistele pakuti (õun, pirn, ploom ja kirss). Gruusias kasvab ka (sidrun ja apelsin). Ostsime turult (lill). Aasal õitses kevadel palju (kollane kullerkupp) ja (lilla pääsusilm). Kuivatasime tule ääres (märg sukk) ja küpsetasime tuhas (kartul ja kaalikas). Näitusel oli ilusaid (sohva, tugitool, laud, kapp). Metsas kasvab (mänd, kuusk, kask, pärn, haab, lepp, saar, vaher, jalakas), paiguti ka (tamm ja lehis). Otsin paar (king) ja (siidsokk). Miks pole kaupadele juurde lisatud (hind)? Sadamasse saabus (suur laev, väike paat) ja (lai lodi). Ei ole soovitav süüa (soolane toit). Lasteaias mängis palju (virk laps). Poisid kandsid (uus müts) ja (valge krae). Sügisel, mil puhub sageli (tuul ja torm), on mõnus ahjupaistel jutustada (vanaaegne jutt) ja (muu lugu). Intelligentsi kongressil viibis hulk (kirjanik) ja (kunstnik). Rännakul ületasime (kõrge mäestik, sügav org) ja (lai jõgi).

108. **Harjutus.** Moodustada mitmuse osastav järgmistest sõnust!

suur mets, pikk sukk, nõrk tiib, vajalik relv, punane nurk, kiskja hunt, raske samm, kaunis koht, valge sein, kõrge pink, magus kompvek, sügav kuristik, kirjanduslik toode,

vana talu, hea lehm, kirju kana, virk hobune, rasvane hani, kõhn siga, kuri kukk, osav hüpe, madal tõke, kuiv rukis, rikas onu, magus sai, pikk vaip, kena oder, virk tööline, endine aeg, õige vastus, praegune kaaslane, õine rünnak, soine maastik.

109. Harjutus. Tarvitada järgmises katkendis õigesti mitmuse osastavat!

Näitusel.

(A. Kase jt. „Emakeele õpikust“)

Igal sügisel korraldatakse meil (põllumajanduslik) ja (tööstuslik näitus). Näitusele võib välja panna (koduloom ja -lind, mitmesugune aed- ja põldvili), samuti kodumaal valmistatud (kaup, käsitöö ja tööstussaadus). Harilikult on näitusel rohkesti (siga, lehm, lammas, kits) ja (hobune). Esineb ka (hani, part, kana, kukk, kalkun, tuvi, kodujänes) ehk (küülik) ja (hõberebane). Aed- ja põldviljade osakonnas võib näha (kartul, porgand, kapsas, kaalikas, naeris, peet, kõrvits, tomat, uba) ja (hernes). Puuviljadest näeme (õun, pirn, ploom, kirss, kreek) ja isegi (viinamari). Siin leiame samuti (mitmesugune purk, pudel) ja (klaas), millede säilitatakse (keedis) ja (marjamahl). Seintel märkame (suur tabel), mis selgitavad, kuidas tarvitada (sobiv väetis).

Käsitöö osakonnas võime vaadelda (igasugune) kootud (ese), näiteks (suur vaip, rätik, lina, tekk, kinnas, sukk, sokk, kampsun, aknakardin, mööbliriie) ja muud. Nahatööde alalt silmame (mapp, kohver) ja (käekott) ehk (ridiküll). Ka mööblit, näiteks (laud, tool, sohva, kapp, pink, peegel, riul) ja (voodi), on toodud küllaldaselt näitusele. Huviga vaadeldakse ka (elektritarve) nagu (keedunõu, triikraud, elektrilamp) ja (raadioaparaat).

Avaral näituseväljakul on näha (mitmesugune põllutööriist), näiteks (ader, äke, rehepeksumasin) ja (traktor). Rohkesti on ka (igasugune sõiduk) nagu (vanker, jalgratas, mootorratas, auto) ja (omnibus).

110. **Harjutus.** Koostada mitmesuguseid kuulutusi, sõnu mitmuse osastavas (näit. mingi tarbijate kooperatiiv, „Sojuz-Util“ vms. ostab teatavaid saadusi, aednik pakub aiasaadusi jne. jne.)!

Koostada kaupade tellimusi (näit. teie kohalik kooperatiiv tellib maakonnaliidult kaupu)!

111. **Ülesanne.** Vaadelda oma kirjandite vihikust, kas leidub kirjandeis mitmuse osastava vigu! Selgitada, mis-suguse sõnatüübi mitm. osastava moodustamises esineb vigu, korrata õpikust vastavad kohad ja harjutada õigesti tarvitama mitmuse osastavat! (Vajaduse korral pöörduda õpetaja poole abi saamiseks.)

i-mitmuse tarvitamisest.

112. Jälgida järgmiste sõnade mitmuse osastavat ja *i*-mitmuse seesütlevat!

	Mitmuse osastav	<i>i</i> -mitmuse seesütlev
-id	aknaid, tütreid, aastaid, vihikuid, puid, vastuseid	aknai-s, tütrei-s, aastai-s, vihikui-s, pui-s, vastusei-s
-u -e -i	tarku, paiku lagendikke, materjale lehti, katkisi	targ-u-s, paig-u-s, lagendik-e-s, materjal-e-s leh-i-s, katkis-i-s
-sid	koisid, tulesid, valesid, peresid, piigasid, summasid	<i>i</i> -mitmus puudub

Tähele panna! 1) *i*-mitmus tuleneb alati mitmuse osastavast, s. o. mitmuse osastava täis-

häälikud **-u, -e, -i** kantakse üle *i*-mitmuse käändeisse. *id*-lõpulise osastava puhul jäetakse *d* ära (akna/*id* — akna/*i*/sse).

2) Astmevahelduslikel sõnadel on *i*-mitmuse käanded samas astmes, milles on vastav ainsuse kääne.

kirjanikke	— kirjanikule	— kirjanikele, nende kirjanike
paiku	— paigale	— paigule
tarku	— targasse	— targusse
rikkaid	— rikkasse	— rikkaisse

3) *sid*-osastav ei võimalda *i*-mitmuse moodustamist.

4) Tüübis „uus“ on *i*-mitmuses: *uusile, käsile, varsile, kaasile* jne.

113. **Harjutus.** Tarvitada *de*-mitmuse asemel *i*-mitmust seal, kus see on kaunim! (Kui nimisõna ees olevast omadussõnast ei saa moodustada lühikest mitmust, siis ei moodustata seda ka järgnevast nimisõnast. Mitte „paljudes mais“. vaid „paljudes maades“!)

Ilusatel suvepäevadel on suurepärase paadiga sõuda kaldäärsetesse kõrkjatesse ja õngitseda kalu. Eriti kaunis on see varajastel hommikutel, mil päikesekiired sädelevad virvendavates lainetes ja kõrkjalatvades sahistab salapäraselt õrn tuuleõhk. Kaldad peegelduvad siis loomulikkudes värvides ja kõrgetel küngastel paistvad esemed olelevad ka vees. Tuuleõhk toob rootagustelt heinamaadelt magusat heinalõhna, mis seguneb niiskete järve- ja tõrvasest paadist kerkivate vängete lõhnadega. Laine loksumine vastu paadi külgi annab sellele kõigele omapärase saatemuusika. Nii-sugustel imeselgetel hommikutel võid istuda tundide viisi, tegelda õngedega ja nautida vaba looduse kustumatut võlu. Vaatled järvepõhjas suurtes parvedes ujusklevaid särge, keda piilub kobrulehe varjust suur ahven, särav kui kindral. Paar samasugust vilksatab rootihnikutes, laiad kui nahkkindad. Peavad lugu rammusatest liimukatest, kõhnadele otsa juba ei hakka! Eemal roostikkudes käratsevad vanad kaurid noorte poegadega, õpetades poegi kalu püüdma. Küll on tõrelemist rumalate lastega, enne kui võtavad õppust! Kära ja tõrelemine kostab vaikselt hommikul kaugele, küllap kuulevad seda

valgetes riietes heinalisedki, kes niidavad aeglases ühtlases taktis järvekäärudes lopsakat heina. Üks niitjatest peatubki, laseb kuuldavale röömsa huike ja osatab kauride käratsemist, nii et hää! kaikub üle järve-lagendikkude kaugele avaratele väljadele: „Ahoi, kaur, kaur, kaur, ahoi!”

Aga üksikutel kollastel vesikuppudel istuvad läikivate tiibadega sihvakad vesikiilid, lendlevad siin-seal kõrkjate kohal ja kiiguvad mõnusasti nende latvadel... Kalad löövad toredasti sulpsu...

Kõike seda võid nautida, kui tõused võimalikult vara ja lähed järvele, kui päikese tõusvad kiired mängivad kastest säravatel puudel, põõsastel ja udust auravatel rohumaadel.

Headeks *i*-mitmuse vormideks peetakse neid, kus käändelõpu ees esineb diftong (kauneil varahommikuil jne.).

-ni, -na, -ta, -ga-lõpulisel käändeis *i*-mitmust ei esine.

Võõrsõnade käänamisest.

114. Võõrsõnade käänamisel peame silmas järgmist:

1) Käänamisel arvestame ainult seda sõnaosa, mis aigab rõhulise silbiga.

Näit. *kant/se/lei* käänamisel tuleb arvesse ainult silp „lei“; *re/vo/lut/si/oon* käänamisel ainult silp „oon“ jne.

2) Võõrsõnad käänduvad üldiste reeglite kohaselt, s. o. samuti kui vastava-tüübilised eesti omad sõnad.

Seega *kantselei* käändub nagu *koi* ja *revolutsioon* nagu *toon* jne.

Vaatleme mõningaid võõrsõnu vastavalt käändtüüpidele:

I kk. *maa-koi* järgi käänduvad: komitee, klišee, patarei, trikoo jm.

II kk. *pesa-nimi* järgi käänduvad: kino, poni (väikest tõugu hobune) jm.

II kk. *lauljatar* järgi käänduvad: seminar, insener, herbaarium, materjal jm.

III kk. *summa* järgi käänduvad: kassa, proosa, pasta, draama jm.

IV kk. *vihik-vanker* järgi käänduvad: eksam, miljon, direktor, album jm.

V kk. *raskus* järgi käänduvad: kursus, gloobus jm.

VI kk. *sepp-maastik* järgi käänduvad väga paljud astmevahelduslikud võõrsõnad nagu: gramm, protsent, kvar-tett, ballett, instituut, komandant, bolševik, agent, remont, atestaat, bilanss, barakk jm.

Teatavat raskust tekitavad sõnad nagu *miljon, album, aatom* jm., kuna kõnekeel kaldub neid käänama *lauljatar-tüüpi* sõnana, seega valesti: seda albumi, 5 miljoni jne. Tuleb silmas pidada, et sellised võõrsõnad nagu *album, biljon, miljon, aatom, eksam, meeter, teater, direktor, prožektor* on kahe silbilised kolmandaväitelised (*vanker-tüüpi*) sõnad; seega tuleb kõnelda ja kirjutada: vaatle-sin *albumit, 3 biljonit, 7 miljonit*, hapniku *aatomit*, emakeele *eksamit* jne.

Ka kolme- ja enamasilbiliste võõrsõnade puhul tuleb õigesti otsustada, kas antud sõna käändub nagu *lauljatar* (seminar) või nii, nagu *vihik* (omastav kolm ja enam silpi). Võtame näiteks sõna „dünamo“; see on kolmesilbiline võõrsõna ja mõneti kaldume arvama, et see käändub nagu „seminar“. Ent *seminar-tüüpi* sõnad pidid lõppema lühikesele täishäälikule järgneva ühekordse kaashäälikuga (*-ar, -er, -al, -um* jne.), sõna „dünamo“ aga seda tunnust ei oma, seega käändub ta nagu „vihik“, täpsemalt nagu „õnnetu“: see dünamo, selle dünamo, seda dünamot, sellesse dünamosse, nende dünamote, neid dünamoid, nendesse dünamotesse e. dünamosse.

Samuti käänduvad sõnad: grammatika, algebra, aviaatika jm., kuna aga sõna *alkohol* käändub nagu *seminar* (*lauljatar*) jne.

115. Harjutus. Kirjutada ains. omastav ja osastav ning mitmuse omastav ja osastav p-s 114 esitatud võõrsõnadest!

116. Harjutus. Täita lünk!

1. Üliõpilane sooritas kevadsemestril kuus eksam—. 2. Jõime teed sidruni—ega ja sõime häid apelsin—. 3. Vaat-

lesin kooliõde külastades huvitava— pildialbumi—. 4. Nõukogude Liidus elab umbes 180 miljoni— inimest. 5. Tallinnas on avatud hulk mitmesuguseid tehnikum—. 6. Kas sa tarvitad hammaste puhastamisel pasta— või pulb—? 7. Ega sa pole kohanud meie direktor—? 8. Spordivõistlusel püstitati mitu uut rékord—. 9. Aadres—il ei tohi kunagi puududa sihtkoht. 10. Kas oled külasthanud kõiki Tallinna kino—? 11. Nähtavasti oli viga protsen—i arvutamises. 12. Kvarteti ettekanded said sooja—e kiiduaval—us—e osaliseks. 13. Peol esitati ka mõned deklamatsioonid. 14. Matemaatika tunnis õpime aritmeetika—, geomeetria— ja algebra—. 15. Nüüd korralda—akse igal pool vene keele kursus—. 16. Suvel elavad sõjaväelased enamasti telki—es ja barak—i—es, talvel aga kasarmu—es. 17. Kõneleja laskis lõpuks elada bolševik— parteid. 18. Meie külas on mitu väljapaistvat bolševi—u. 19. Koosolekul viibis ka kaks parteitu—bolševi—u. 20. Viibisime kontser—il, kus esines meie —esti—allinna —aardiväe —askurkorpuse or—ester. 21. Sellele kohale esitas sooviaval—use mit—u kandi—aa—i.

Pärisnimede käänamisest.

117. Eesti pärisnimed käänduvad nagu vastavad üldnimed:

Jõgi, Jõe, Jõge, Jõeie jne. (käändub nagu *jõgi*)

Põld, Põllu, Põldu, Põllule jne. (nagu *põld*)

Ranna, Ranna, Ranna't, Ranna'le (nagu *summa*)

Rand, Ranna, Randa, Rannale (nagu *rand*)

Esitatud näiteist nähtub, et võõramate pärisnimede kõigis käändeis peale ains. nimetava tarvitame ülakoma ehk apostroofi, kui nimes on ainsuse nimetava tähttähe line kuju näha ja kui selle nimetavalise kuju tuletamine võib tekitada raskusi.

See reegel kehtib ka võõrnimede käänamisel, näit.: sm. *Johansoniga*, sm. *Ivanovile*, kirjanik *Ostrovski* teosed, aga sõitsime *Marseille'sse*, lugesin *Shakespeare'i*. Üldtuntud võõrnimede puhul, kui nende lõpposa kirjutusviis on eesti-

pärane (vastab hääldule), jäetakse ülakoma ära: käisin Moskvas, olin Leningradis, tulin Odessast.

118. Pesa-tüüpi pärisnimed omavad ains. osastava lõpul t.

Seega siis küll: (seda) pesa, (seda) ema, aga: (seda) Jürit, nägin Marit, kohtasin Helet jne.

119. Harjutus. Koostada mõned tähikud ehk kviitungid kooperatiivi, spordikollektiivi, punase risti algorganisatsiooni jne. liikmemaksu või osamaksu vastuvõtmise kohta! Tarvitada pärisnimede käänamisel õigesti apostroofi.

120. Harjutus. Koostada mingi tööleping, kus näiteks talunik võtab enda peale mingi veokohustuse, tööline teatava remonttöö jne.

Sõnade lühendamisest.

121. Sõnu ei saa lühendada ükskõik kust kohast „katki lõikamisega“, vaid lühend peab sisaldama alati järgmise silbi kaashääliku. Näiteks sõna *ok-too-ber* saame lühendada ainult kujul *okt.* (mitte: *ok.*), *detsember* jälle kujul *dets.* (mitte *det.*), *õpetaja* lühend oleks *õp.* või *õpet.*, *õpilane* lühend aga *õpil.* jne. Väiketähelise lühendi lõpul peab olema punkt. Ainult meeter-süsteemi mõõtude lühendid on ilma punktita. Seega a tähendab aari, aga a. (punktiga!) aastat, l on liiter, l. aga leht jne.

122. Ülesanne. Vaadelda õpiku lõpus olevas sõnastikus toodud lühendeid ja jätta tähtsamad neist meelde.

123. Harjutus. Kirjutada omal soovil valitud tekst nii paljude lühendustega kui võimalik, nii et see aga ei sega õigesti arusaamist!

124. Ülesanne. Mida tähendavad lühendid ANSV, ENSV, EK(b)P KK, ÜK(b)P, ELKNÜ, ETKVL, NSVL? Kirjutada nende lühendite tähendused harjutusvihikusse!

125. Kordamisharjutus. Täita lüngad õigesti!

Pioneeride lõkkeõhtul.

Pärast õp—etöö lõppu korral—asid meie pioneerid järve—kaldal muruplatsil, kus kolm suur—jässaka—mäнди kasvas. suurepärase lõk—õhtu. Oli kevadine soe õhtu, mil—eha—punas—õõguv järv oli kui sulatinast valatu— ja öö—ik lak—sutas õitseva—es toominga—es võluva— laulu. Lõkkeõhtule kogunes kogu koolipere, lastevanema— ja külanoor—; loo—mulikult ei puudunu— ka valla täitevkomite— ja kohali—u partei algorganisats—ooni esin—ajad.

Kui süü—ati järve kaldale ehitatu— tulepesas lõ—e, avas vanem pioneerijuht õhtu. Ta tervitas pioneeride nimel kõiki pidulis— ja soovis, et õhtu pak—uks kõigile üleva—meelelahutust ja tõmbaks kõiki kaasa võitlema koos pioneeri—ega meie elu parema tulevi—u eest, leninli—e ideede eest. Sel—e järel esita—i mit—u —uvitava— laulu—et—ekannet, millele järgnes lõkkevana — kelleks oli meie —irektor — peokõne. Kõneleja ütles, et on sümbool—ne kogune—a kaunil kevadõhtul tule üm—ber. Tuli on inimsoo võimsaim relv looduse vallutamisel, valguse ja soojuse sümbol. Tule juures istus ür—se—el aegadel inimene, et leida kaitse— külma ja kisk—ate vastu, tule abil lõi ta oma töö—riistad ja relvad. Tule juurde koguneme meiegi, pioneerid, kes tahame olla eesrin—dlikud võitlejad sotsialistli—u kul—uuri eest. Tuli olgu meiegi sümboliks, kuna me teostame leninli—e ideid sm. Stalini juhtimisel, et me kodudes valitseks soojus ja valgus. Tuli olgu meie sümboliks, et me oma südames—i tuld kannaksime, s. o. vaimustusega oma tööd teeksime.

Kõne võeti vastu tugeva kä—eplaksutusega ehk aplausiga ja sel—ele järgnes —õukogude —iidu hümn.

Nüüd kuuldi—nähti rida sisukaid et—ekandeid, mis kõik näitasid meie pioneeride suur— edasipüüdlik—ust ja töö—indu.

126. Kordamisharjutus. Täida lüngad õigesti!

Pioneeride lõkkeõhtul

(järg).

Ül—se esita—i mitmesuguseid tõsisesisulis— ettekanded. Ent nüüd pöördus lõkkevana taas publiku poole ja ütles, et endine kristli— maailmavaade seadis sihiks askeetli—u eluviisiga õn—saks saada. Valu peeti sügavaks, aga rõõm arvati oleva— tühine. Meie, bol—evi—ud, peame rõõmu sügavamaks ja olulisemaks valust. Arvame, et pakutu— ettekanded—i tõid kõigile terakese rõõmu. Nüüd aga järgneb lõbusaid—i ettekandeid, huumori— (os.) ja satiiri. sest ka naer, rõõmus südamlük naer on inimes—e üheks rõõmuaval—useks.

Sõnavõ—ule järgnenud palad olid—i humoori—ad ja lõbusad. Naeru ja nalja oli rohkes—i. Kõik ettekanded toimusid vahel—umisi ühislaulu—ega, kus kaikus rõõmulaul ja tõusis tulesädeme—ega kõrgusse. Siis süt—isiid korruga järvel—i tuled ja praksudes lendasid raketid üles. Oli ütlemata kaunis —etk. Kõlasid pilli—ääled, mis meenitasid inimes— (m. os.) tan—sumurule. Tants avati—i pioneeride tan—surühma poolt „—ämaja labajalaga“, millele järgnes „—oigi polka“. Kõik viisid kaasa —üleva meeleolu, soovides, et pioneerid korral—aksid edaspidi—i sel—i seid õhtuid.

127. Kordamisharjutus. Täita lünk (vajaduse korral) sobiva tähega!

Kogu linna elanik—ond võttis osa vabas—amispäevast. Öösel oli linn valgustatud palju—est pro—ektori—est ja raket—i—est. Mõnus on talvelgi treenida ujumist, kui ei puudu sellekohane —assein. Palun an—ke oma —okumendid kan—seleisse ja astuge —etsembri algul uuesti sisse. Hoi—ke oma asjad puhtad ja korras! Augusti algul korra—a—i Tallin—as kun—inäitus, kus esines rida nõukogude väljapaistvaid kun—ik—e. Ehk—i oli sajune ilm, oli —ublikut kogunenud ometi roh—esti. Vars— jooksis kop—lisse ja kadus põ—saste taha. Or—ester mängis mars—i ja sõdurid mars—isid paraadsammul üle väljaku. Kaar—ilt näeme, et —iljandi järvel on pik—lik kuju ja

ümber—ingi kõrged kaldad. Siin—e rahvas tegeleb peami-
 selt kalan—usega. Ristikhein tuleb külvata ruk—isse keva-
 del varakult, kui ma— on veel niiske. Kogu pere oli
 ruk—ist lõikamas. Normiviljana laekus ko—peratiivi viis-
 teistküm—end tonni kaeru ja ligi kaksküm—end tonni
 ruk—eid. Roh—esti toodi ka lambavilla ja linu. Meie
 külas loeb iga talupoeg „—ahva —äält“ ja „—alurahva-
 lehte“. Pidu avati orkestrimänguga „—alevite —ants“.

Mõisni—e valitsuse ajal oli renditaluni—ule —üripäev
 pöördpäevaks: siis pidi ta kas lepingu— uuendama või
 uude koh—a kolima. Eesti kirjan—use silmapaistvamaid
 tooteid on tõlgitud —oome, —ene, —aksa ja —äti keel—e.
 Eestlased, —oomlased, —iivlased ja —arjalased kuuluvad
 —äänemere-soome rahvaste hulka. Puiesti—e (os.) on
 laien—atud ja neisse on uusi teid rajatud. Tü—rukud jaot-
 tati kolme suur—e rühma, vastavalt nende pik—usele.
 Suur—e tü—rukute rühm sai endale ülesandeks teostada
 kõnniteede äär—e korraldamist, väike— tüdrukuid raken-
 —a—i aga lillepeenar—e kitkumiseks. Ah, mil—al lõ—e-
 vad sügisesed sajud, mil—al võlub meid juba näarikü—
 nal—e sära!

128. Kordamisharjutus. Kirjutada peakäänded sõnadest
 „hele rätik“ ja „rahulik elanik“, rakendades käänded sobi-
 vais lauseis!

129. Kordamisharjutus. Kirjutada mitmuse omastav ja
 mitmuse osastav järgmisist sõnust!

osav sepp, odav kaup, pikk sõit, must sukk, värske jälg,
 väike jalg, raske pakk, huvitav jutt, kirju kaas, suur seen,
 punane nurk, küps õun, kurb valss, kõrge hind, tume pilv,
 meeldiv lauluviis, lubjatud ahi, tühi asi, kartlik tüdrukuke,
 magus kompvek, maitsev kotlet, öine külm, soine maastik,
 sinne inimene, kõrge tuulik, lapsik mõte, tuline süsi, aas-
 tane mullikas, tõsine põhjus, põllumajanduslik näitus, kin-
 nine ümbrik, välismaine uudis, südamlük tervitus.

130. Kordamisharjutus. Moodustada lauseid, milledes
 eelmises harjutuses antud sõnad esineksid mitmesugustes
 mitmuse käänetes, tarvitades *i*-mitmust!

131. Kordamisharjutus.

a) *h v õ i mitte?*

—irmu—ood valdasid varjendis istujaid, sõitsime —ulgu—
merele, oli —ubane istuda, päike kiirgas —eredasti, tuule—
—iil tõusis, —õredad kardinad, ta oli —ajameelne, tõusime
—aovalgel, ristik—eina —ädal, nutsin —ärdasti, väike maja—
—ütt, —äkki puhkesid kõik —ägedalt naerma.

b) *-ki või -gi?*

tšehh—, lind—, leht—, karp—, nokk—, arg—, toob—,
harf—, tušš—, orav—, õrn—, krohv—, hoogsad—, märksad—,
kell—, magus—, vedel—, paks—, tuli—, aeg—.

c) *d või t; g või k?*

moo—sad aparaadid / püü—ku igauks / ärgu kart—u
midagi / lähenesime var—si / või—ke kõik raskused /
liiguti jõu—sasti edasi / um—sõlmes / olid kul—sed
ajad / lossi rau—sed väravad / and—e natuke aega /
leid—e vastavad vahendid / töö läheb hoo—sasti.

d) *ü h e - või kahekordne kaashäälik?*

vap—er mees, vap—rad mehed, kop—li taga, pik—lik
laud, tallin—lane, korall—ane, siin—e, mood—ne ehk mo—
dern—e, vilja kõrs—, magus kirs—, noor vars—, leivamärs—;
värs—, avans—, bilans—, mängis ühe vals—i, õp—urid mar—
s—ivad, mars—ivad õp—urid, arst katsus puls—i, puls—i—
löögid.

e) *i või j? (kui see on vajalik).*

ta on mu min—a, olen tubli jalakäi—a, tarvis veel vähe
käi—a, nei—u Mai—a püüdis mai—a hiirekese, kes oli tun—
ginud ma—a (maja); kukkus o—a (oja), a—a (aed) otsas,
selle a—a (aeg) möödudes, pakkus mü—a, müü—a tuli, pol—
nud midagi sü—a, tore plü—švaip, vastutuli—at tervitame,
siinoli—ad nägid kõik, kätteand—at pole, Itaali—a, Norman—
d—a, seer—a.

f) *suur või väike algustäht? (sulgudes olev täht).*

sõitsime (u)krainasse, jõime (h)iina teed, (j)uhan (l)iivi
jutustus „(k)äkimäe (k)ägu“, (k)aupmehe (s)ild (t)allin—

nas, (r)iiia (m)aantee (t)artus, (h)iina jõgi (h)uangho, (e)esti (k)irjameeste (s)elts asutati rahvuslikul ärkamisajal, (e)esti (n)õukogude (s)otsialistlik (v)abariik, (r)ootsi (k)uningriik, (j)üriöö (ü)lestõus, (j)üripäev, (j)uuli sõitis linna, (j)uulikuu kuumad päevad, ajaleht „(s)irp ja (v)asar“, viibisime (k)rimmis, (k)rimmi konverents, (i)nglise keel, (i)nglismaa.

g) kirjutada peakäanded järgmisist sõnust:

riiakas kukk, huvitav mõte, ohtlik kuristik, uus päevik, aeglane valss, valge korsten, pikk peenar, märkides juurde tüüpsõna.

h) moodustada mitmuse osastav järgmisist sõnust:

männid, lepad, pärnad, kased, sõled, pärlid, küpsed marjad, kellad, paelad, linnud, kaardid, kingad, harjad, õunad; kelgud, saiad, rihmad, orjad, sündmused, maised rõõmud, külmad relvad, kulmud, raskused, tervised, ollused, otsused, suurused, praegused, pähkliid, sõstrad, soised metsad, söed, veed, õnnelikud inimesed, suured summad, väikesed külad, hoolsad emad, vilkuvad tuled, helisevad kellad, kirjud vaht-rad,

lisades tüüpsõna.

Näidis: *männid (sepp), mände jne.*

i) moodustada *i*-mitmus järgmisist sõnust (kus see on võimalik):

vanades raamatutes, suurtele mõtetele, õnnelikkudele kodanikkudele, väledatest putukatest, avarates muuseumides, kuulsatele lauljannadele, ilusates riietes, kõikidel õpilastel, kõrgetest korstnatest, lokaatvatel väljadel, lahtistel akendel, vihikutesse, mätastele, raketele, peenardele, kõrgetes puulatvades, üksikutele teekäijatele.

132. Anda vastastikku üksteisele sõnu, millest moodustada *i*-mitm. käändeid, tarvitades sõnade leidmiseks sõnas-tikku!

Omadussõnade võrdlemine.

133. Leida alljärgnevas tekstis omadussõnad!

Lugemishimulised noored on vist kõik lugenud Kipling'i põnevat juttu „Julged meremehed“. Veel enam on virka-

dele lugejatele tuntud aga jutud uljatest teadlastest, kes tegid kuulsaid retki karmile Põhjamaale. Nõukogude kirjanduses leidub mitmeid huvitavaid jutte, mis kõnelevad noorile kui ka vanule lugejaile Arktise vallutamise teo- tahteliste kartmatute inimeste poolt, kellele meiegi kingime oma siira lugupidamise. Need vaprad vallutajad ja avas- tajad on võrreldavad Maksim Gorki uhke „Tormikotkaga“, kes halli mässava mere kohal musta välgu sarnaselt keerleb, kartmata kohutavat tormi ja õudseid rohetavaid vooge. Tore on lugeda jutte, mis niisugustest julgetest tublidest mees- test kirjutavad. Kõikjal, nii loovas töös kui õilsas võitluses kõrgete väärtuste eest, austame niisuguseid kangelasmeel- seid inimesi. Jutud nende suurtest võitlustest ja vapratest tegudest kisuvad meid kõiki kaasa ja toovad meile lugedes õnnelikke tunde.

134. Eraldada omadussõna (missugune?) määrsõnast (kuidas? jne.):

ilus mees, laulsid ilusasti, tore auto, sõidab toredasti, kostab liiga valjult, vali kõne, lumi katab pehmesti maa- pinda, pehme padi, lahja leem, on toidetud lahjasti, päris hull lugu, läks päris hullusti, hellasti ja õrnasti õitsevad lil- led, kõvasti keelatud, süda on hell, õrn paitav tuuleõhk, neil läheb kõik suurelt ja laialt, auto keeras suurelt laialt maan- teelt kitsale tänavale, jõudsiime päralt õnnelikult, õnnelikud inimesed.

135. Vaadelda omadussõnade võrdlemist!

Mihkel on suur poiss. Rein on temast siiski suurem. Aksel on meie kooli kõige suurem ehk suurim poiss. Tal- linnas on mitu kõrget maja. Mäed on majadest kõrgemad. Ameerika Ühendriikides on maailma kõige kõrgemad ehk kõrgeimad majad.

Omadussõnadel on kolm võrret: alg-, kesk- ja ülivõrre. Ülivõrrel esineb sageli kaks kaju: üks, mis moo- dustatakse keskvõrdele (suurem, kõrgem jne.) sõna „kõige“ ette pannes (kõige suurem, kõige kõrgem jne.), teine, lühem vorm, mis on ilma sõnata „kõige“ (kõrgeim, suurim jne.). Viimast võime nimetada lühikeseks ehk im-ülivõrreks.

Alljärgnev tabel annab ülevaatliku pildi, kuidas moo- dustada keskvõrret ja kuidas tuletatakse lühike ülivõrre.

	Algvõrde ainsuse		Keskvõrre	Algvõrde mitmuse osastav	Ülivõrre	Skeemiregel <i>im-üliv.</i> moodustamiseks
	nimetav	omastav				
1.	tugev kõrge vastik	tugeva kõrge vastiku	tugevam kõrgem vastikum	tugevaid kõrgeid vastikuid	tugevaim kõrgeim vastikuim	Algvõrde mit- muse osasta- vale, <i>-d</i> ära jättes
	uus salajane õnnelik kartlik	uue salajase õnneliku kartliku	uuem salajasem õnnelikum kartlikum	uusi salajasi õnnelikke kartlikke	uusim salajasim õnnelikem kartlikem	liita <i>m</i>
2.	vana tark nõrk järsk halb	vana targa nõrga järsu halva	vanem targem nõrgem järsem halvem		vanim targim nõrgim järsim halvim	Keskvõrde lõppsilbi <i>e</i> muuta <i>i</i> -ks
3.	hapu visa	hapu visa	hapum visam	hapusid visasid	kõige hapum kõige visam	<i>sid</i> -osastaval puudub lühike ülivõrre
	hea palju	hea palju	parem enam	häid paljusid	parim enim	

136. Teeme tabeli vaatlusest järgmised kokkuvõtted:

- 1) Lühike ülivõrre pole ainult *im*-lõpuline. Sage-
damini esineva *-im* kõrval esineb ka lõpp *-em*:
õnnelikem, kartlikem, korralikem, rahulikem
jne.
- 2) Kui on tegemist astmevaheldusliku sõnaga,
tuleb ülivõrre võtta nõrgas ast-
mes: *õnnelikke — õnnelikem, halbu — hal-
vim* (nõrk aste!), *nõrku — nõrgim* jne.
- 3) Kui keskvõrre ei erine algvõrdest tüvehääliku
poolest (*tugeva — tugevam*), moodustame lühi-
kese ülivõrde algvõrde mitmuse osas-
tava järgi. (Vt. tabelis 1. rühmkonna näi-
teid.)
- 4) *a-* ja *u-*tüvelistest sõnadest, kus keskvõrde tüvi
erineb algvõrde tüvest (*musta — mustem,
järsu — järsem*), saame *im*-ülivõrde, kui
keskvõrde lõpu *-em* asendame *im-ga*.
(Vt. tabelis 2. rühmkonna näiteid.)
- 5) *sid*-osastavast ei saa tuletada lühikest ülivõr-
ret: *tubli — tublisid — kõige tublim*. (Vt.
tabelis 3. rühmkonna näiteid.)

137. Harjutus. Kirjutada tabeli kujul alg-, kesk- ja üli-
võrre järgmisist sõnust!

tume, niiske, tähtis, vaene, salajane, üldine, õhukene,
kasulik, saatuslik, roheline, kõva, noor, pikk, tihe, hall,
hädaohtlik, laisk, õiglane, tark, eeskujulik, selge, külm, äär-
mine, raudne, ablas, vilgas, roosa.

Näidis:

Algvõrde		Kesk- võrre	Algvõrde mitmuse osastav	Üli- võrre
nimetav	omastav			
tume	tumeda	tumedam	tumedaid	tumedaim

138. **Harjutus.** Moodustada lauseid, kus esinevad lühikeses ülivõrdes järgmised omadussõnad: kiire (m. os. kiireid), vilgas, hoolas, murelik, kallid, punane, uus, uhke, väiklane, moodne, paras, kahe, kannatlik.

139. Anda vastastikku üksteisele sõnu lühikeses ülivõrdes moodustamiseks, leides selleks sõnu sõnastikust!

140. Tähele panna! Sõna „sarnane“ on ka omadussõna.

Kõnes ja kirjas on levinud viga, et sõna *sarnane* tarvitatakse näitavate asesõnade *niisugune*, *selline*, *säärane* jne. asemel. Näit. „Sarnane asi ei lähe, sarnane olukord ei kesta kaua“ jne. Siin tuleb öelda: „Niisugune asi ei lähe, selline olukord ei kesta kaua“ jne. Sõna „sarnane“ tarvitame seal, kus juttu on ikkagi sarnasusest (sarnased kolmnurgad). Mujal kasutame näitavaid asesõnu soovikohasel valikul: „Kui peaks veel sääraseid vigu esinema, võtame selliseid abinõud tarvitusele, mis kindlasti aitavad.“

141. **Harjutus.** Täita lüngad järgmises lauses kas omadussõnaga „sarnane“ või sobiva asesõnaga!

Meie noad on niivõrd, et raske on neid teineteisest eraldada. Minuga juhtus eile lugu, et kukusin jalgrattaga kraavi. Kui kõik poisid koguda, kes hästi laulavad, saame võimsa laulukoori. Oma iseloomult on Leo oma kadunud isaga. Joonistage kolm kolmnurka, mille nurgad erinevad oma suuruselt! Eraldage teistest poisid, kes ei võimle. Sinu teod on väga su eelkäija tegudega. Noh lugu on otse kuulmata!

Asesõna.

142. Leida asesõna järgmises lauses!

Mina, sina ja tema läheme kolmekesi põllule. Meist on vähesed käinud Vormsil. Palun teid astuda tahapoole! Nad on olnud kõik vaprad võitlejad. Eks igal mehel ole omad mured. Nad hoiavad teineteist, nagu oleksid nad

vennaksed. „Säärane mulk“ on kõigile tuntud L. Koidula näidend. Ära lase end tühistest asjadest kõrvale kiskuda! Mees, kes sealt tuleb, on mu onu. Kes sealt tuleb? Need kivid on kõik tummadeks tunnistajaiks möödunud aegadest. Jutustage mulle oma elust midagi huvitavat! Mida sa teed, teed kõik iseenele. Miski ei takista noorte julget teotahet.

143. Vaadelda asesõna tarvitamist ühenduses rõhutamisega!

Asesõna ei ole rõhutatud	Asesõna on rõhutatud
Ma istusin meelsasti õhtuti oja ääres toominga all.	See olin mina , kes sind kõige enne hoiatas.
Mul pole praegu võimalust kaasa sõita.	Minul igatahes küll ses asjas muret pole.
Kuhu te ruttate, sügis-pilved?	Kas ka teie kuulusite nende vaprate partisanide hulka?
Sõber kutsus mind oma vankrile.	Igäühel on omad mured.

Asesõnadest, millel on pikemad ja lühemad vormid (näit. *mina* — *ma*, *minul* — *mul*; *teie* — *te*; *nemad* — *nad* jne.), tarvitatakse pikemaid siis, kui asesõna on rõhutatud, lühemaid aga sel korral, kui asesõna on rõhutamata. Viimasel juhul on sageli võimalik asesõna koguni ära jätta, ilma et lause mõte selle all kannataks; rõhutatud asesõna aga ära jätta ei saa. Näit.: Istusin meelsasti õhtuti oja ääres toominga all. Aga: „See olin **mina** (ei saa välja jätta!), kes sind kõige enne hoiatas.“

Asesõna **oma** lauserõhuta asendis ei muutu, s. o. jääb ainsuse nimetavasse.

144. Võrdle asesõnade **oma** ja **enese** tarvitamist!

<p>Nimi- või omadus- sõna ees (harilikult muutmatul kujul) tar- vitame sõna oma</p>	<p>Küsimusele keda? kel- lele? kellest? kelle- juurde? jne. (ilma järg- neva juurdekuuluva omadus- või nimisõnata) tarvitame sõna enese ehk enda</p>
<p>Tundsin rõõmu oma õnnes- tunud tööst</p>	<p>Vaatlesin ennast peeglis.</p>
<p>Võtsin paberid ja raha ning pistsin need oma taskusse.</p>	<p>Võtsin poole enesele, teise jätsin sinule.</p>
<p>Nad kutsusid mindki oma toredasse autosse.</p>	<p>Sõber kutsus mind enese juurde.</p>
<p>Päike saatis oma sätenda- vad kiired üle rohetava metsa.</p>	<p>Endal (enesel) polegi suurt midagi ütelda, aga võtab siiski sõna.</p>

145. **Harjutus.** Koostada lauseid või jutuke, tarvitades asesõna järgmisi vorme!

mina — ma, temale — talle, minul — mul, oma asjad, enese juurde, andsin enesele, omad rõivad, oma vihikusse, ostis enesele, oma lapsele, oma raamatust, ehitas endale.

146. **Harjutus.** Tarvitada õigesti asesõna!

1. (Minul, mul) on kaks venda. 2. Kas ka (teie, te) sõi-
date täna Tallinnasse? 3. Kui (sa, sina) linna sõidad, osta
(enesele, omale) uued kingad! 4. Köster kutsus Tootsi
(oma, enese) juurde. 5. Vali (enesele, omale) sobiv pala ja
kirjuta see (oma, enda) vihikusse. 6. Pindu näed küll teise
silmas, aga palki (oma, enese) silmas ei pane (sa, sina)
tähele. 7. Ta aitas (oma, enese) sõpru alati abivalmilt.

8. Kas ka (sina, sa) jätab mu üksi siia? 9. Need on (sinu, su) lapsed, mitte (minu, mu).

147. Vaadelda liite *-gi* ja *-ki* tarvitamist asesõnades miski ja kumbki.

Nimet.	miski	kumbki
Omast.	millegi	kummagi
Osast.	midagi	kumbagi
Sisseütlev	millessegi	kummassegi
Seesütlev	milleski	kummaski
Seestütlev	millestki	kummastki
Alaleütlev	millelegi	kummalegi
Alalütlev	millelgi	kummalgi
Alaltütlev	milleltki	kummaltki
Saav	millekski	kummakski

Tähele panna! Liide *-gi*, *-ki* liitub alati käändelõpule, s. t. ta on sõna lõppsilbiks.

148. Harjutus. Tarvitada õigesti asesõnu!

1. Ta ratsutas edasi, küsimata (miski). 2. (Kumbki) lapsele anti viis õuna. 3. Vaata, et sa sellest loost (keegi) ei räägi! 4. Meelis varjas (oma, enda) saladust ega rääkinud sellest (ükski). 5. (Keegi) tuttavale oli väga tark koer. 6. Laps jooksis aias, (kumbki) käes õun. 7. Surnud ei soovi enam (miski). 8. Ta ei suutnud (oma, enda) teguviisi (miski) õigustada. 9. Neist ei olnud (ükski) minuga kaasatulistat. 10. (Kumbki) tulijal oli peas raske raudkiiver. 11. Vali (enesele, omale) sobiv töö, õpi ja tööta (ennast, oma) üles, kuni saavutad (oma, enda) seatud sihi!

Arvsõnade tarvitamisest.

149. Arvsõnad jagunevad põhi- ja järgarvudeks. Põhiarvud vastavad küsimusele mitu? kui palju?, järgarvud küsimusele mitmes?

	Põhiarvud (mitu? kui palju?)	Järgarvud (mitmes?)
Lihtarvud	üks, kaks, kolm kümme sada tuhat (om. tuhande) miljon (om. miljoni, os. miljonit)	esimene, teine, kolmas kümnes sajas tuhandes (om. tuhan- denda) miljones (om. miljo- nenda)
Liitarvud	üksteist(kümmend) kaksteist kakskümmend kakskümmend üks sada kaks kakssada tuhat üheksasada neli- kümme viis kolm miljonit	üheteistkümnes kaheteistkümnes kahekümnes kahekümne ühes saja kahes kahesajas tuhande üheksasaja neljakümne viies kolme miljones

Meeles pidada:

1) Kokku kirjutatakse liitarvud: üksteist kuni üheksateist(kümmend) ja kümned ning sajad neid määravate arvudega; seega siis sõnad -kümme ja -sada kirjutame kokku, teised arvud aga kõik lahku.

Näit.: kakssada viiskümmend, kolm tuhat kuussada kaksteist jne.

2) Liit-järgarvudel on kõik sõnad alati omastavas käändes peale viimase, mis on mõttele vastavas käändes.

Näit.: tuhande üheksasaja neljakümne viiendal aastal, kahekümne viiendal juulikuul päeval jne.

150. Vaadelda liitarvude käänamist!

Nimetav	seitsesada viisteist.
Omastav	seitsmesaja viieteistkümne
Osastav	seitsetsada viieteistkümne
Sisseütlev	seitsmesaja viieteistkümnesse
Seesütlev	seitsmesaja viieteistkümnes
Alaleütlev	seitsmesaja viieteistkümnele jne.

Tähele panna! Liitarvudest põhiarvudel käänduvad kõik sõnad nimetavas, omastavas ja osastavas käändes; järgmises käändeis käändub ainult viimane sõna, kuna teised jäävad omastavasse.

Järgarvudel käändub ainult viimane sõna (vt. eelmises punktis antud reeglit).

151. **Harjutus.** Kirjutada peakäänded arvudest: kakskümmend kolm, viieteistkümnes, tuhat, miljon, miljard!

152. **Meeles pidada:** Järgarvud märgitakse sageli rooma numbritega (näit. VI klass). Kui järgarv on kirjutatud araabia numbriga, pannakse selle järele punkt.

Näit.: Ta oli 18. (loe: kaheksateistkümnes) mees rivis. Ed. Vilde sündis 5. märtsil 1865. aastal jne.

Lausetes, kus üldnimi on arvu ees, on järgnev arv ikka põhiarv, seega punktita.

Näit.: aastal 1945, § 3, lk. 121 jne.

153. **Harjutus.** Kirjutada numbritega järgmised arvud antud lauseis!

1. Haige pole kolmel päeval söönud. 2. Tülge kahe päeva pärast! 3. Toitu anti saja viiekümnele mehele. 4. Olen kuuendas klassis. 5. Meie koolis on seitsmendas klassis kakskümmend kolm õpilast. 6. Olen nimekirjas kahekümnes õpilane. 7. Õpetaja tuli neljandast klassist. 8. Astusin aastal üks tuhat üheksasada kakskümmend üheksa Tartu Ülikooli. 9. Elame kahekümnendal sajandil. 10. Meil

on kirjandi kirjutamiseks kuus päeva aega. 11. Kolmeteistkümndal märtsil külastas meie kooli koolide-inspektor.

154. **Harjutus.** Koostada tähik ehk kviitung mingi liitarvulise summa vastuvõtmise kohta. Varustada see kirjutamise kuupäevaga! Summa tuleb tingimata kirjutada ka sõnadega.

155. **Harjutus.** Koostada tööleping, näiteks mingi ehitustrusti volinikuna mingi ehituse püstitamiseks vms. (lepingus märgitud summad ja tähtsamad arvud tuleb kirjutada sõnadega ja sulgudes numbritena).

156. **Harjutus.** Kirjutada sõnadega järgmised arvud!

1881. aastal, 3 800 000, 8535 rubla, a. 1945, 219 m, 5-ndast kambrist, 23-ndal kuupäeval, 100-s päev, 9. mees, lk. 66, § 61, pkt. 1—4, $\frac{1}{100}$, $\frac{1}{1000}$.

157. Anda üksteisele vastastikku ülesandeid: a) põhiarvude sõnadega kirjutamiseks, b) järgarvude kirjutamiseks.

Pöördsõna.

158. Leida pöördsõnad järgmisest katkendist, liigitelles nad pöördelisteks ja käändelisteks muudeteks.

Esä ja Villem olid raiesmaal tööil. Nad raiusid võsa, kaalusid kändusid, kaevasid, murdsid, väänasid ja vedasid puid ja hagu kokku. Tulgu, mis tuleb, kuid neil polnud elulootus veel lõppenud. Raske ja vänge sõrrusuits ujus aeglaselt õhus. Tuli põles igavalt ja uniselt, pikkamööda muutusid kannukuhjad halliks tuhaks. Mehed liikusid hõõgivate nägudega ja punetavate silmadega paksus suitsus, kohendasid tuld ja lisasid sütit. Kogu mets oli täis värisevat sinist suitsu, mis kuhugi poole ei liikunud, vaid tüvede ümber tukkus. Asjad ... näisid virvendavat kui läbi klaasi. Päikese veerengul oli välituli kustunud. Üksikud tukid loitsid veel vaevalt. Hallide tuhasõõride all hõõgusid nägematud söed. Siis läks Esä onni puhkama, aga Villem viskas kütise äärde haakoole pikali ja jäi tuld valvama.

(Fr. Tuglas.)

Tabel 2

viis		Kaudne kõneviis			
		Olevik		Täismin.	
kõne		Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne
a!					
ulgu!					
laulgem!		laulvat	ei laulvat	olevat laulnud	ei olevat laulnud
ulge!					
ulgu!					

B. Käändelised vormid.

1. ma-tegevusnimi:

Sisseütlev *laulma*
Seesütlev *laulmas*
Seestütlev *laulmast*
Ilmaütlev *laulmata*

2. da-tegevusnimi:

Osastav *laulda*
Seesütlev *lauldes*

3. Kesksõnad:

Olevik (v-kesksõna)
laulev
Minevik (*nud*-kesksõna)
laulnud

4. Teonimi:

laulmine

5. Tegijanimi:

laulja

ärku lauldagu!				
	lauldavat	ei lauldavat	olevat lauldud	ei olevat lauldud

1. ma-tegevusnimi:

lauldama

2. Kesksõnad:

Olevik (*tav*-kesksõna)
lauldav
Minevik (*tud*-kesksõna)
lauldud

Pöoramistabel.

I. Isikuline tegumood.

Tabel 2

Arv	Pööre	A. Pöördelised vormid.														B. Käändelised vormid.			
		Kindel kõneviis								Tingiv kõneviis				Käskiv kõneviis		Kaudne kõneviis		1. ma-tegevusnimi: Sisseütlev <i>laulma</i> Seesütlev <i>laulmas</i> Seestütlev <i>laulmast</i> Ilmaütlev <i>laulmata</i> 2. da-tegevusnimi: Osastav <i>laulda</i> Seesütlev <i>lauldes</i> 3. Kesksõnad: Olevik (v-kesksõna) <i>laulev</i> Minevik (nud-kesksõna) <i>laulnud</i> 4. Teonimi: <i>laulmine</i> 5. Tegijanimi: <i>laulja</i>	
		Olevik		Lihtminevik		Täisminevik		Enneminevik		Olevik		Täisminevik		Olevik		Olevik	Täismin.		
		Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne		Jaatav kõne
Ainsus	1. ma	<i>laulan</i>		<i>laulsin</i>		<i>olen</i>		<i>olin</i>		<i>laulaksin</i>		<i>oleksin</i>		—	—				
	2. sa	<i>laulad</i>		<i>laulsid</i>		<i>oled</i>		<i>olid</i>		<i>laulaksid</i>		<i>oleksid</i>		<i>laula!</i>	<i>ära laula!</i>				
	3. ta	<i>laulab</i>		<i>laulis</i>		<i>on</i>		<i>oli</i>		<i>laulaks</i>		<i>oleks</i>		<i>laulgu!</i>	<i>ärgu laulgu!</i>				
Mitmus	1. me	<i>laulame</i>	<i>ei laula</i>	<i>laulsime</i>	<i>ei laulnud</i>	<i>oleme</i>	<i>laulnud</i>	<i>olime</i>	<i>laulnud</i>	<i>laulaksime</i>	<i>ei laulaks</i>	<i>oleksime</i>	<i>laulnud</i>	<i>laulgem!</i>	<i>ärgem laulgem!</i>	<i>laulvat</i>	<i>ei laulvat</i>	<i>olevat laulnud</i>	<i>ei olevat laulnud</i>
	2. te	<i>laulate</i>		<i>laulsite</i>		<i>olete</i>		<i>olite</i>		<i>laulaksite</i>		<i>oleksite</i>		<i>laulge!</i>	<i>ärge laulge!</i>				
	3. nad	<i>laulavad</i>		<i>laulsid</i>		<i>on</i>		<i>olid</i>		<i>laulaksid</i>		<i>oleks</i>		<i>laulgu!</i>	<i>ärgu laulgu!</i>				

II. Umbisikuline tegumood.

<i>lauldakse</i>	<i>ei laulda</i>	<i>lauldi</i>	<i>ei lauldud</i>	<i>on lauldud</i>	<i>ei ole lauldud</i>	<i>oli lauldud</i>	<i>ei olnud lauldud</i>	<i>lauldaks</i>	<i>ei lauldaks</i>	<i>oleks lauldud</i>	<i>ei oleks lauldud</i>	<i>lauldagu!</i>	<i>ärgu lauldagu!</i>	<i>lauldavat</i>	<i>ei lauldavat</i>	<i>olevat lauldud</i>	<i>ei olevat lauldud</i>
------------------	------------------	---------------	-------------------	-------------------	-----------------------	--------------------	-------------------------	-----------------	--------------------	----------------------	-------------------------	------------------	-----------------------	------------------	---------------------	-----------------------	--------------------------

1. ma-tegevusnimi:
lauldama
2. Kesksõnad:
Olevik (*tav*-kesksõna)
lauldav
Minevik (*tud*-kesksõna)
lauldud

Näidis:

Pöördsõnad.

Pöördelised muuted	Käändelised muuted
olid, raiusid,	polnud, ... hõõgvate, ...

Märkus: Muudete liigitlemisel käändelisteks ja pöördelisteks kasutada vajaduse korral pööramistabelit.

159. Vaadelda pööramistabelit ja vastata järgmistele küsimustele!

1) Missugused tegumood on pöördsõnal? Mis vahe on neil tegumoodidel? 2) Missugused kõneviisid on pöördsõnal? Mis on nende tunnuseks? 3) Mitu pööret esineb? 4) Mille poolest erineb eitav kõne jaatavast kõnest? 5) Loendada kõik käändelised vormid isikulises tegumoes! 6) Võrrelda viimaseid käändeliste vormidega umbisikulises tegumoes! 7) Mitu aega on pöördsõnal? 8) Tuua näiteid, millal tarvitame liht-, täis- ja enneminevikku?

160. Harjutus. Pöörata tabeli eeskujul „istuma“ ja „õppima“ ja valmistada endale ka pööramistabel ühe enese valitud pöördsõna pööramisest!

161. Teha kirjalik kokkuvõte pööramisest!

Pöördsõnal on pööret nii ainsuses kui mitmuses. Pöördsõnal on aega, olevik ja Minevik võib olla kolmesugune: Lihtmineviku tunnuseks on ja Täis- ja enneminevik moodustatakse pöördsõna abil.

Tingiva kõneviisi tunnuseks on Käskiva kõneviisi tunnuseks on -ge, -ke, -gem, ja kaudse kõneviisi tunnuseks Eitava kõne vorme väljendatakse eitussõnade ei ja ära (ärge, ärgem, ärgu) abil.

Umbisikulise tegumoe tunnuseks on **-da-** (saadakse), **-ta-** (õpitakse), **-d-** (saadi), **-t-** (õpiti) ja **-a-** (tuu-a-kse).

162. Vaadelda pöramistabelist pöördsõna käändelisi vorme ja vastata küsimustele:

a) Missugused käänded on *ma-tegevusnimel*? b) *da-tegevusnimel*? c) Kuidas käandub oleviku kesksõna, näiteks sõnast „õppiv“? d) Kas saab kääntata ka mineviku kesksõna (näit. „surnud“)? e) Kuidas käanduvad tegija- ja teonimi? f) Kuidas moodustada umbisikulise tegumoe käändelisi vorme, *ma-tegevusnime* ja oleviku ning mineviku kesksõnu?

163. **Harjutus.** Moodustada käändelised vormid nii isikulises kui umbisikulises tegumoes järgmisist sõnust, rakendades neist mõned sobivais lauseis!

vaatama, kirjutama, leidma, õppima, lükkama, tooma, lugema.

Näidis: Isikul. teg.: 1) kukkuma, kukkumas, kukkumast, kukkumata; kukkuda, kukkudes, 2) kukkuv, 3) kukkunud, 4) kukkuja, 5) kukkumine. Umbisikul. teg.: 1) kukutama, 2) kukutav, 3) kukutud.

Hoiduge kukkumast, võib juhtuda õnnetus! Kukunud inimest tuleb alati aidata.

164. **Harjutus.** Katseks, kas on ära õpitud pöördsõna vormistik, kirjutada:

a) Kindla kõneviisi oleviku ainsuse 3. pööre sõnast „kukkuma“.

b) Tingiva kõneviisi oleviku mitmuse 2. pöörde eitav kõne sõnast „paluma“.

c) Kaudse kõneviisi täismineviku ains. 1. pöörde eitav kõne sõnast „lugema“.

d) Käskiva kõneviisi mitmuse 1. pöörde eitav kõne sõnast „hüüdma“.

e) Umbisikulise tegumoe olevik sõnast „pesema“.

- f) Umbisikulise tegumoe minevik sõnast „tulema“.
 g) Umbisikulise tegumoe käskiv kõneviis sõnast „kirjutama“.

165. **Harjutus.** Anda selletaolisi ülesandeid üksteisele vastastikku!

Pöördsõna põhimuuted.

166. Kui oleme tutvunud pöördsõna vormistikuga, selgitame, missugused on pöördsõna põhimuuted ja missugused vormid neist moodustatakse.

Pöördsõna põhimuuteid on neli:

- 1) *ma*-tegevusnimi (*ma*-infinitiiv) — näit. *õppima*,
- 2) *da*-tegevusnimi (*da*-infinitiiv) — näit. *õppida*,
- 3) isikulise tegumoe kindla kõneviisi olevik — näit. *õpin*,
- 4) *tud*-kesksõna (*tud*-partitsiip) — näit. *õpitud*.

Antud põhivormidest võime tuletada kõik teised vormid, eriti astmevahelduslikest sõnadest, kus muidu tüve ja lõpude vaheldusrikas kirevus võib meid viia eksiteele.

167. *ma*-tegevusnimest tuletame järgmised muuted:

lükka/*ma*, *-mas*, *-mast*, *-mata* — s. o. *ma*-tegevusnime teised käänded;

lükka/*sin*, *-sid*, *-s*, *-sime*, *-site*, *-sid* — s. o. kindla kõneviisi lihtminevik (kõik pöörded);

lükka/*vat* — kaudse kõneviisi olevik;

lükka/*v* — *v*-kesksõna;

lükka/*ja* — tegijanimi;

lükka/*mine* — teonimi.

Hõlpsamaks meelespidamiseks ja kirjutamiseks võime ülaltoodud vormid kirjutada ka nii:

lülka | -ma, -mas, -mast jne.
| -sin
| -vat
| -v
| -ja
| -mine

Tähele panna! Astmevahelduslikest sõnadest on need nimed alati tugevas astmes!

168. Harjutus. Kirjutada *ma*-tegevusnimest moodustavad vormid eelmises punktis antud kujul järgmisist sõnust! hakkama, trükkima, liikuma, kõnelema, hüppama, rututama, suplema, ütleva, õmblema, rüselema, katma, tapma, jätma.

169. Kindla kõneviisi olevikust moodustame järgmised pöörd sõna muuted:

lülka/n, -d, -b, -me, -te, -vad — s. o. oleviku teised pöörded

ei lülka

(ka eitavas kõnes!);

lülka/ksin, -ksid, -ks jne. — s. o. tingiva kõneviisi olevik

ei lülkaks

(ka eitavas kõnes!);

lülka, ära lülka — s. o. käskiva kõneviisi 2. pöörd.

170. Harjutus. Kirjutada olevikust tuletatavad vormid harjutuses nr. 168 antud sõnadest siinsamas näidatud kujul!

171. *da*-tegevusnimest moodustame järgmised vormid:

lülka/ta, -tes;

lülka/nud — *nud*-kesksõna;

lülka/ku, -kem, -ke, -ku — s. o. käskiva kõneviisi kõik pöörded peale 2. pöörd.

172. Harjutus. Kirjutada *da*-tegevusnimest moodustatavad vormid harjutuses nr. 168 antud sõnadest eelmiste harjutuste eeskujul!

173. tud-kesksõnast tuletame järgmised pöörd sõna vormid:

lüka	-tud	} Kõik umbisikulise tegu- moe vormid.
	-takse	
	-ti	
	-taks	
	-tagu	
	-tavat	
	jne.	

Tähele panna! Astmevahelduslikel sõnadel on need vormid alati nõrgas astmes.

174. Nii saame antud nelja põhivormi ehk -muute järgi ülevaatlikult tähistada kõik pöörd sõna olulisemad vormid.

Näiteks:

kukku	-ma, mas jne.
	-sin
	-vat
	-v
	-ja
	-mine

kukku	-da, -des
	-nud
	-gu, -gem
	jne.

kuku	-n
	-ksin jne.
„	!

kuku	-tud
	-takse
	-ti
	jne.

175. Harjutus. Kirjutada p. 174 eeskujul pöörd sõna põhivormid ja neist tuletatavad muuted järgmisist pöörd sõnust! (Kui tekib *da*-tegevusnime või oleviku leidmisel raskusi, kasutada sõnastikku.)

julgema, pälvima, reetma, kümblesma, lõppema, muigama, kohtlema, uppuma, hukkuma.

176. Harjutus. Asetada klambreis olevad sõnad nõutavasse vormi!

Varsti nägime kõik rõõmuga, et lumi (hakkama) sadama. Kõik jätsime töö ja (tõttama) välja vaatama. Varsti oli maad (katma — v-kesksõna) lumi nii paks, et võis kelguga sõita. Oli nii libe, et kelgud libisesid nagu ilma (lökkama).

Puud ja pöösad olid (kattuma) üleni valgesse rüüsse. Neid oli kohe rөөm (vaatama). Eriti kaunist vaadet (pak-kuma) noor kuusemets; kuused olid nagu kaunid rokokoo-neiud uhketes krinoliinides. (Lүkkama) kelgud ühe kõrge kuuse alla ja vaatlesime, kuis lumehelbed aina (kukkuma). Meil polnud kuhugi (ruttama), sellepärast võisime seda kaua (vaatama). Eriti kaunid olid lumeräitsakad meie (tume) mantleil. Kui olime kõike küllalt (vaatama), (hak-kama) koju minema. Kogu maa oli (kattuma) paksu lumi-vaibaga. Joonistustunnis (өppima) joonistama lumiseid kuuski ja lumiräitsakaid. Viimastest sai kaunis ääris-ilustis ehk bord, mis (jätma) kõigile hea mulje.

Pööramine tüüpsõnade eeskujul.

(Pöördkonnad.)

177. Nagu käandsõnu, nii võime ka pöörd sõnu rühmi-tada nende sarnaste vormide järgi rühmadeks, mida nime-tame pöördkondadeks. Samasse rühma ehk pöördkonda kuu-luvad sõnad on pööramiseel sarnased, s. o. ühe öpitud tüüp-sõna järgi võime kergesti ja eksimatult pöörata ka teisi selle-taolisi sõnu. Pöörd sõna rühmitamisel saame neli rühma sõnu, neist kaks astmevahelduslikku.

Nagu pöörd sõna põhivormide tundmaöppimisel ja ka har-jutuse nr. 176 kirjutamisel märkame, esineb mõnedel pöörd-sõnadel astmevaheldus (hakkama, hakata, hakkam; pakkuma, pakub, pakkuda jne.), kuna teised on aga astme-vaahelduseta (kattuma, kattuda, kattub; kirjutama, kir-jutada, kirjutab jne.). Sellepärast tuleb alati selgitada, kas antud pöörd sõna on astmevahelduslik või mitte. See on kerge otsustada, kui

vörrelda *da*-tegevusnime kindla kõne-viisi olevikuga, sest

astmevahelduslikel pöörd sõnadel on kindla kõneviisi olevik ja *da*-tegevus-nimi alati vastupidises astmes, s. o. kui üks on nõrgas astmes, siis teine tugevas.

Näit.: *hakata* (n.) — *hakkam* (t.)
hүpata (n.) — *hүppam* (t.)
jätta (t.) — *jätam* (n.)
өppida (t.) — *өpin* (n.)

178. **Harjutus.** Liigitada pöördsonad allpool näidatud tabeli järgi järgmiselt!

Astmevahelduseteta	Astmevahelduslik	
	olevik nõrk	da-tegevusnimi nõrk
kattuma, kattuda, kattun	kukkuma, kukkuda, kukun	hüppama, hüppata, hüppan
kirjutama, kirjutada, kirjutatan	saatma, saata, saadan	õmblema, õmmelda, õmbelen

Täiendada oma tabelit järgmiste sõnadega: seletama, kandma, tõttama, rikkuma, vaatama, võtma, hakkama, süütima, rippuma, tukkuma, lõõtsutama, harjutama, aitama, hõiskama, ootama, leppima, saagima, jooksuma, kuduma, saama, käima, jooma, töötama, tõotama, sulgema.

I pöördkond. *saama, käima*

179. Astmevahelduseteta sõnad, mille tegevusnime tunnuse *-ma* ees on pikk täishäälik või diftong (kaksiktäishäälik):

- saama, saada, saan, saadud;*
- käima, käia, käin, käidud.*

Nagu *saama* pöörduvad: looma, jooma, tooma, sööma, lööma, jääma, keema jm. pika täishäälikuga sõnad (välja arvatud *-ii-* või *-üü-*).

Nagu *käima* pöörduvad: võima, treima, naima, viima, müüma, jm. diftongiga või *ii-* ja *üü-*ga sõnad.

Selle pöördkonna sõnadel on see iseärasus, et nende kõik muuted pole reeglipäraselt põhimuudetest tuletatavad, nagu seda õppisime eespool. Nii pole minevik (näit. *tõin*) tuletatav *ma*-tegevusnimest (*tooma*), nagu see peaks olema. Samuti ei saa moodustada *kse*-olevikku *tud*-kesksõna järgi, nagu see muidu oleks võimalik jne. Sellepärast peame ära õppima nende pöördsonade puhul peale põhivormide veel järgmised peavormid:

ma- tegevus- nimi	da- tegevus- nimi	Olevik	Liht- minevik	nud- kesk- sõna	tud- kesk- sõna	kse-olevik	
						jaatav k.	eitav k.
saama	saada	saan	sain	saanud	saadud	saadakse	ei saada
looma	luua	loon	lõin	loonud	loodud	luuakse	ei looda
tooma	tuua	toon	tõin	toonud	toodud	tuuakse	ei tooda
sööma	süüa	söön	sõin	söönud	söödud	süüakse	ei sööda
lööma	lüüa	lõön	lõin	lõönud	löödud	lüüakse	ei lööda
keema	keeda	keen	keesin	keenud	keedud	keedakse	ei keeda
	e. kiia					e. kiiakse	
jääma	jääda	jään	jäin	jäänud	jäädud	jäädakse	ei jääda
käima	käia	käin	käisin	käinud	käidud	käiakse	ei käida
võima	võida	võin	võisin	võinud	võidud	võidakse	ei võida
	e. võia					e. võiakse	
treima	treida	trein	treisin	treinud	treitud	treitakse	ei treita
müüma	müüa	müün	müüsin	müünud	müüdud	müüakse	ei müüda
viima	viia	viin	viisin	viinud	viidud	viiakse	ei viida

Meeles pidada: Kui *da*-tegevusnimes ei esine *d e g a t* (käia, süüa, viia), ei esine seda ka *kse*-olevikus (käiakse, süüakse, viiakse); küll aga *kse*-oleviku eitavas kõnes (ei käida, ei süüda, ei viida).

Märkus: See reegel kehtib ka II pöördkonna sõnade kohta: surema, surra, surrakse, ei surda; tulema, tulla, tullakse, ei tulda jne.

180. **Harjutus.** Koostada lauseid, milles esineb *kse*-oleviku jaatav või eitav kõne sõnadest:

käima, müüma, viima, looma, tooma, sööma.

II pöördkond.

paluma, kirjutama

181. Kõik astmevahelduseta pöörd sõnad, mis ei kuulu esimesse pöördkonda, s. o. kahe- või enamasilbilise tüvega sõnad.

a) *paluma, paluda, palun, palutud, palutakse.*

Sa muti pöörduvad: lubama, elama, magama, põlema, hävima, levima, küsima, siblima, kablina jne.

b) *töötama, töötada, töötan, töötatud, töötatakse.*

Sa muti pöörduvad: süttima (süttin), kattuma, vettima, rappuma, hukkuma (**hukkun**), puutuma (**puutun**), julgema, katkema, lahkuma, koondama, jaatama, eitama, kaotama, pettuma, kanduma, korduma jne. (kõik 3.-s vältes!).

c) *kirjutama, kirjutada, kirjutatan, kirjutatud, kirjutatakse.*

Sa muti pöörduvad: harjutama, seletama, kasvatama, avaldama, arendama, parandama, kirjeldama, ähvardama, põgenema, värisema, ahvatlema, imetlema, esitlema, mõtisklema jne. (kõigil *-ma* ees 3 silpi!).

d) *tulema, tulla, tulen, tuldud.*

Sa muti pöörduvad: surema, olema, panema, minema, pesema jne.

182. Tuleb pidada meeles: Kui sõna olevikku ja *da*-tegevusnime võrreldes selgub, et sõna on astmevahelduseta, siis ei saa ükski muu vorm enam olla astmevahelduslik. Seega, kui on *süttida* ja *süttin*, siis peab olema ka *süttitud*, *süttitakse*, *süttiti*, ei *süttita* jne.

Peame meeles II pöördkonna sõnadest järgmised muuted:

<i>da-tegevusnimi</i>	Kindla kõne- viisi olevik	<i>tud</i> -kesksõna	ksee-olevik	
			jaatav kõne	eitav kõne
mida teha?	mida teen?	mida tehtud?	mida tehakse?	mida ei tehta?
<i>pettuda</i> <i>vaikida</i> <i>kirjutada</i> <i>avaldada</i> <i>julgeda</i>	<i>pettun</i> <i>vaikin</i> <i>kirjutan</i> <i>avaldan</i> <i>julgen</i>	<i>pettunud</i> <i>vaikitud</i> <i>kirjutatud</i> <i>avaldatud</i> <i>julgetud</i>	<i>pettutakse</i> <i>vaikitakse</i> <i>kirjutatakse</i> <i>avaldatakse</i> <i>julgetakse</i>	<i>ei pettuta</i> <i>ei vaikita</i> <i>ei kirjutata</i> <i>ei avaldata</i> <i>ei julgeta</i>
<i>surra</i> <i>tulla</i> <i>olla</i>	<i>suren</i> <i>tulen</i> <i>olen</i>	<i>surdud</i> <i>tuldud</i> <i>oldud</i>	<i>surrakse</i> <i>tullakse</i> <i>ollakse</i>	<i>ei surda</i> <i>ei tulda</i> <i>ei olda</i>
<i>pesta</i>	<i>pesen</i>	<i>pestud</i>	<i>pestakse</i>	<i>ei pesta</i> (lihtmin. <i>pesin</i>)

Ülesanne:

- 1) Võrrelda *da*-tegevusnime *kse*-oleviku eitava kõnega!
- 2) Millal esineb *kse*-olevikus *-takse*, millal *-tatakse*?
- 3) Miks on sõnus „surdud“, „tuldud“ *d*, aga sõnas „pestud“ *t*?
- 4) Kas *l*, *n*, *r*-ile järgnev tuletusliide *da* (heegeldama, parandama, kummardama) pöördumisel muutub või mitte?
- 5) Tuletada meelde reegel, mis selgitas, miks on *olla* — *ollakse*, *tulla* — *tullakse* jne.

183. **Harjutus.** Määrata tüüpsõna, mille järgi pöördub: põgenema, ähvardama, kalduma, meeldima, puhuma, looma, pooma, naima, mattuma, eeldama, taotlema, suurenema.

Näidis: põgenema (nagu *kirjutama*), joobuma (*petuma*) jne.

184. **Harjutus.** Kirjutada peamuuted (*ma*- ja *da*-tegevusnimi, olevik ja lihtminevik, *nud*- ja *tud*-kesksõna ning *kse*-olevik) järgmisist sõnust!

kattuma, süttima, töötama, kasvatama, kirjeldama, parandama, põgenema, panema, minema, pesema.

185. **Harjutus.** Tarvitada järgmisist lauseis õigesti vastavaid pöörd sõna vorme!

Lase supil veel natuke (keema)! Tänaval (käima *kse*-olevik) alati paremat kätt. Koolis ei (käima) ajaviiteks, vaid õppimiseks. Meil (sööma *kse*-olevik) lõunat kella 4 paiku. Tunnis (olema *kse*-olev.) hoolas ja tähelepanelik. Tuppa ei (tulema) pühkimata jalgadega. Miks ei (müüma) neid saapaid sama hinnaga kui noid teisi? Maaslamajat ei (lööma). Endastmõista (vaikima *kse*-olev.) saladustest, mida peab hoidma. Miks ei (kirjutama) vajalikke märkmeid vihikusse? Tarvis on korralikult (kirjutama), siis paraneb ka käekiri. Kergem on õppida kui (õpetama). Meie koolis ei (õpetama) prantsuse keelt. Kalle ei saa kooli (lõpetama) oma haiguse tõttu. Aurukatelt ei (kasutama) enam nii palju kui siis, mil mootor oli veel vähe (levima).

Kui sõnu õigesti (hääldama *kse-olev.*), ei ole neid raske (kirjutama). Nüüd (avaldama *kse-olev.*) romaanivõistluse tagajärjed ja (kuulutama *kse-olev.*) neist ajalehis. Vead (parandama umbis. tm. käskiv kv.) nii, et parandamisel ka midagi õpitaks.

186. **Harjutus.** Moodustada lauseid, kus esineb isikulise tegumoe käskiva kõneviisi kolmas pööre (näit. *kirjutagu*) kõrvuti umbisikulise tegumoe käskiva kõneviisiga (näit. *kirjutatagu*)!

tooma, jääma, käima, jooma, avama, ronima, kalduma, harjutama, kirjeldama, kirjutama, hääldama, kummardama.

Näidis: Ta toogu meile natuke vett pesemiseks! Ärgu toodagu ometi nii pikki puid, mis ahju ei mahu.

187. II pöördkonna sõnade hulka kuuluvad ka sõnad *kõnelema, tõrelema, rabelema, rüselema, tegelema, viljelema* jne.

Nad pöörduvad täiesti reeglipäraselt:

tõrele	-ma	tõrel	-da, -des
	-sin		-nud
	-vat		-gu, -gem, -ge
	-v		
	-mine		
	-ja		
tõrele	-n	tõrel	-dud
	-ksin		-dakse
	!		-di
			-daks jne.
		ei tõrel	-da jne.

Tähele panna! Hoiduda selletüübiliste sõnade puhul vigaste vormide eest nagu tõrelsin (õige *tõrelesin*), tõreleda (õige *tõrelda*) jne. Samuti meeles pidada, et õiged on: *tõrelnud, kõnelnud, rabelnud* jne.

188. **Harjutus.** Asetada klambreis olevad sõnad nõutavasse muutesse!

1. Kas Peeter ei (kõnelema) teile, et ta eile oli mitu tundi (tegelema) sportimisega? 2. Andis (rabelema), enne kui hädast pääsesime. 3. (Kõnelema — lihtmin.) küll val-

justi, ometi polnud tahapoole kuulda. 4. Kui kena on suvel päikesepaistel (mõnulema). 5. Sellest on küllalt (kõnelema), et vaja oleks jõuda kokkuleppele, aga ikkagi (jagelema kse-olev.) edasi. 6. Ärge (logelema), vaid tehke tööd. 7. Ta rääkis (kogelema — des-teg.). 8. Hullates, (rabelema) ja (rüselema) oli Sulev oma noa ära kaotanud. 9. (Tegelema — lihtmin.) viimasel ajal nõukogude kirjanduse lugemisega. 10. (Kõnelema — kse-olev.), et ta sõitvat lähemal ajal Moskvasse. 11. Tehti küünarnukkidega teed, (rüselema), (rabelema) ja joosti üksteisest mööda.

189. **Harjutus.** Vaadelda veel kord p-s 182 toodud tabelit, meenutada seal antud ülesande vastuseid ja täita siis järgnevais lauseis lüngad!

1. Praegu kirjuta—akse hoolega harjutust pööramisest. 2. Õhtul otsus—a—akse, millal peame pioneeride koosoleku. 3. Kevadel algab aias kibe töö: teh—kse peenraid, külva—akse, istu—a—akse taimi ja koris—a—akse risu. 4. Tööõpetuse tunnis koo—akse, heegel—a—akse ja valmis—a—akse kauneid esemeid. 5. Piksevarras ühen—a—akse juhtme abil maaga. 6. Varakult tul—i kokku, et istu—a—a spordiväljaku ümber noori kuuski. 7. Pan—i kõik poisid kaevama. 8. Koos—a—i eelarve, milles püüti summasid tunduvalt suuren—a—a. 9. Ei maksa meie eest muretse—a. 10. „Meil võidakas ka kanakasvatust aren—a—a, ja seda meie ka teeme,“ ütles külavolinik koosolijaile. 11. Kui ol—i väsinud, min—i puhkama. 12. Tuleb minna tul—u—teed tagasi. 13. Koosolekul on palju kõnel—u—, selle küsimusega tegel—u—, siiski ollakse tulemustest pet—u—ud. 14. Raamatukogus korral—a—akse raamatuid. 15. Söö—i, joo—i, tantsi—i ning pingu—a—i sõprusele ikka kõvemad vitsad ümber (E. Vilde).

III pöördkond.

õppima, saatma.

190. Astmevahelduslikud pöördõnad, millede *da-tegevusnimi* on tugevas astmes, kindla kõneviisi olevik aga nõrgas astmes:

a) *õppima, õppida, õpin, õpitud.*

Nagu *õppima* pöörduvad: leppima, rippuma, uppuma, sattuma, pakkima, tukkuma, kukkuma, lõpema, tikkuma, trükkima, toppima, rääkima (räägin), tampima (tambin), tõlkima (tõlgin), tõrkuma, marssima, kraapima, puhtima (puhin), laadima (laen ja laadin), praadima (praen), kuduma (koon), sadama (sajan), lugema (loen), kaduma, laduma, saagima (saen) jne. (sõnad, millel *-ma* ees on täishäälik).

b) *saatma, saata, saadan, saadetud.*

Nagu *saatma* pöörduvad: lootma (loodan), tootma, söötma, keetma, liitma, võitma, muutma, murdma (murrant), andma, niitma, tundma, kündma, laulma (laulan), naerma, tõusma, kuulma jne. (sõnad, millel *-ma* ees on kaashäälik).

191. **Harjutus.** Kirjutada peamuuted (vt. p. 184) järgmisist pöörd sõnust!

rippuma, sattuma, kukkuma, trükkima, tõrkuma, marsima, kuduma, lootma, murdma, andma (*nud*-kesksõna *andnud*), laulma, seisma.

192. **Harjutus.** Kirjutada põhimuuted ja tuletada neist teised muuted p. 187 eeskujul (sõna „tõrelema“ pööramine) järgmisist sõnust!

sulgema, sadama, petma, jätma, küdema (köeb).

193. **Harjutus.** Kirjutada välja järgmisist lauseist klambreis olevad pöörd sõnad nõutavas vormis!

Oja uinulaulu saatel (tukkuma olev.) vanad pajud ja (jätma olev.) mulje, nagu (olema tingiv kv.) nad sügavasse unne vajunud. Nende (rippuma v-kesks.) oksad (küündima olev.) peaaegu veepinnani ja (rippuma olev.) nagu hiiglaneitsi juuksed. Kui vihmapiisad (kukkuma olev.) kahisedes alla, paistab, nagu (nutma tingiv kv.) pajudki. (Kukkuma v-kesks.) piisad nõrguvad mööda lehti ja (sadama olev.) siis suurte tilkadena ojja. Tore on (võtma) siis lootsik, (seadma) sellele presendist vari, istuda lootsikusse ja (sõudma) pajude alla. Tundub, nagu (sõudma tingiv kv.) võlvitud kaarte all. (Kukkuma v-kesks.) piisad krabistavad mõnusasti presendil.

veepind (läikima olev.), virvendades (sadama v-kesks.) vihmast. Üle kõige levib looduse (rikkuma ilmaütl.) rahu.

194. **Harjutus.** Teha nagu eelmises harjutuses!

1. Vaata järele, et laps jökke ei (kukkuma). 2. Ma (õppima), kui mul oleks raamat. 3. Aus nimi ei põle tules ega (uppuma) vees. 4. Külva ainult (puhtima) seemet. 5. Mööda (marssima) sõdurid olid olnud pikal rännakul. 6. Mine ja (sulgema) uks ja vaata, kas ka välisuks on (sulgema). 7. (Uppuma v-kesks.) inimene haarab ölekõrrestki kinni. 8. Ema, millal (kuduma) mullegi kirjud kindad? 9. (Haukuma) koerad ei hammusta. 10. Mida need koerad täna nii (haukuma)? 11. Täna anti meile palju (õppima). 12. Õhtul (õppima kse-olev.), istudes ümber laua. 13. Hool-sasti (õppima) lapsed saavad kiita, aga kes halvasti (õppima), need pälvivad laitust. 14. Eestikirjalised (kuduma) esemed on (võitma) suure kuulsuse isegi Ameerika Ühendriikides. 15. Meie metsades (nägema kse-olev.) harva ilvest, palju sagedamini ei (nägema umbis.) ka karusid, hunte pole enam ammugi (nägema tud-kesks.). 16. Kui hommikul kooli (minema lihtmin.), (leidma lihtmin.) tee äärest näuguv kassipoeg. 17. Kui köögis toitu (valmistama), (kukkuma lihtmin.) taldrik põrandale ja purunes.

IV pöördkond.

hakkama, õmblema.

195. Astmevahelduslikud pöörd sõnad, millel *d a - t e g e - v u s* nimi on nõrgas, olevik aga tugevas astmes.

a) *hakkama, hakata, hakkas, hakatud.*

Nagu *hakkama* pöörduvad: hüppama, lippama, ruttama, tõttama, lükkama, lakkama, märkama (märgata), tõukama, aitama, palkama, ärkama, lupjama (lubjata), süütama (süüdata), ootama, viitama, kaebama (kaevata), salgama (salata), kuldama (kullata), muldama, rändama (rännata), lendama jne. (sõnad, millel *-ma e e s o n a*).

b) *õmblema, õmmelda, õmbles, õmmeldud.*

Nagu õmblema pöörduvad: kohtlema, suudlema, võrdlema (võrrelda), vaatlema, võitlema, näitlema, suplema, liuglema, vehklema, maadlema, vaidlema, mõtlema (mõtelda e. mõelda), üttelema (ütelda e. öelda), riidlema, puiklema jne. (sõnad, millel *-ma* ees on e).

196. **Harjutus.** Pöörata peavormides järgmised sõnad: hüppama, ruttama, aitama, lupjama, süütama, vaatlema, võitlema, vehklema, puiklema.

197. **Harjutus.** Muuta järgnevas jutus laused nii, et lihtmineviku asemel oleks enneminevik!

R ü n n a k.

(A. Kase jt. „Emakeele õpikust“.)

Algas nõrk vihma sadu. Eemalt hakkasid paistma küla üksikud tuuled. Rong peatus, sest vedurijuht märkas ees lõhutud teed. Lähimast külast hakati soomusrongi tulistama. Tukkuvad ja magavad mehed ärkasid ja tormasid välja. Kõik mõtlesid, et nüüd algab rünnak. Mehed ootasid käsklusi. Varsti anti käsud pealetungiks valmis olla. Mehed tõttasid ahelikku. Ka soomusrong hakkas vaenlase arvata vaid seisukohti tulistama. Üks mürsk lendas mingi suure hoone pihta ja süütas selle. Mehed vaatasid tuld ja ootasid. Neid tüütas ootamine, sest nad vihkasid iga viivitust.

Varsti liikus ahelik küla suunas. Teel kohtasid nad üht vaenlase luuresalka, mille nad kiiresti laiali ajasid. Osa meestest ruttas paremale poole ja löikas vaenlase taganemise tee ära. Teine osa ründas otseselt külas asuvat vaenlast. Algas äge laskmine. Liiv aina tuiskas meeste ümber.

Äkki kostis ka paremalt tiivalt meie meeste laskmist. Vaenlase vastupanu lõppes kohe ja neid valdas nähtavasti kabuhirm, sest isegi kahurite juurest jooksid nad minema. Meie mehed tormasid külla, hüppasid kahurite juurde ja lasksid vaenlastele nende eneste kahureist veel mõne paugu järele. Rikkaliku sõjasaagiga tõtati tagasi.

198. **Harjutus.** Kirjutada järgnev looke umbisikulises tegumoes.

Jaan asetab ettevaatlikult õngekasti lautrikividele ja Paul võtab selle aja sees peidukivi alt võrgumaja võtme ja keerab ukse lahti. Võtab ühe paari aere ja viib paati. Jaan toob teise paari aere ja esimese purje. Viimase asetab ta esialgu paadi kõrvale, kuna see võiks segada ja raskendada paadi vettelükkamist, aerud aga paneb paati. Paul pistab ruttu tullid kamplitesse.

Jaan toob võrgumajast suure purje. Samal ajal Paul asetab ninasse püsti esimese purje, laob esimesele kapile söögikoti ja riided ning lõpuks ettevaatlikult, õrnalt võtab sülle õngekasti lautrikividelt ja niisama kasinalt asetab hoolikalt-söödetud püünised tagakapile.

Vennad koorivad kõrgele pikkade tüsspükste harud, siis koos järsk nõks — ja juba ujubki nende kalalae.

199. **Harjutus.** Pidades silmas, et lihtminevik moodustatakse *ma*-tegevusnime järgi, koostada lauseid, kus esineb lihtminevik, järgmisist pöördõnust!

aitama, hakkama, õmblema, ruttama, viskama, vaatlema, vaidlema, võrdlema, kaebama, tõttama, võitlema.

Näidis: Nad aitasid vaprast kartuleid võtta ja rehte peksta.

200. **Harjutus.** Mitte unustades, et *nud*-kesksõna tuleb *da*-tegevusnimest (s. o. et *nud*-kesksõna on samas astmes mis *da*-tegevusnimi), koostada lauseid, kus esineb *nud*-kesksõna, järgmisist pöördõnust!

hüppama, lippama, tõttama, ärkama, süütama, ootama, viipama, riidlema, kohtlema, algama, oskama.

Näidis: Kes on juba hüpanud, võib minna kuuli tõukama.

201. **Ülesanne.** Võrrelda III ja IV pöördkonna sõnade käskivat kõneviisi! Missuguse reegli võime sellest võrdlusest saada sõna tüve ja lõpu erinevuse kohta?

Pöördtüüpide tabel.

	Astmevahelduseta			Astmevaheldusega	
	I pöördkond	II pöördkond		III pöördkond	IV pöördkond
	<i>-ma</i> ees pikk täishäälik või diftong	Kõik astmevahelduseta sõnad, mis ei kuulu I pöördkonda		<i>da-</i> tegevusnimi tugevas astmes	<i>da-</i> tegevusnimi nõrgas astmes
	pikk täish., v. arv. <i>ii, üü</i>	I, II välde	2 silpi, III välde	<i>-ma</i> ees täishäälik	<i>-ma</i> ees <i>a</i>
<i>ma</i> -teg.-nimi	<i>saama</i>	<i>paluma,</i>	<i>pettuma</i>	<i>õppima</i>	<i>hakkama</i>
<i>da</i> -teg.-nimi	<i>saada</i>	<i>paluda,</i>	<i>pettuda</i>	<i>õppida</i>	<i>hakata</i>
olevik	<i>saan</i>	<i>palun,</i>	<i>pettun</i>	<i>õpin</i>	<i>hakkan</i>
lihtminevik	<i>sain</i>	<i>palusin,</i>	<i>pettusin</i>	<i>õppisin</i>	<i>hakkasin</i>
<i>nud</i> -kesksõna	<i>saanud</i>	<i>palunud,</i>	<i>pettunud</i>	<i>õppinud</i>	<i>hakanud</i>
<i>tud</i> -kesksõna	<i>saadud</i>	<i>palutud,</i>	<i>pettutud</i>	<i>õpitud</i>	<i>hakatud</i>
kse-olevik	<i>saadakse</i>	<i>palutakse,</i>	<i>pettutakse</i>	<i>õpitakse</i>	<i>hakatakse</i>
	<i>ei saada</i>	<i>ei paluta,</i>	<i>ei pettuta</i>	<i>ei õpita</i>	<i>ei hakata</i>

Peamuuted	Astmevahelduseta		Astmevaheldusega	
	I pöördkond	II pöördkond	III pöördkond	IV pöördkond
	-ma ees pikk täishäälik või diftong	Kõik astmevahelduseta sõnad, mis ei kuulu I pöördkonda	da-tegevusnimi t u g e v a s astmes	da-tegevusnimi n õ r g a s astmes
	diftong või ii, üü	3 ja enam silpi	-ma ees kaashäälik	-ma ees e
<i>ma-teg.-nimi</i>	<i>käima</i>	<i>kirjutama, tulema</i>	<i>saatma</i>	<i>õmblema</i>
<i>da-teg.-nimi</i>	<i>käia</i>	<i>kirjutada, tulla</i>	<i>saata</i>	<i>õmmelda</i>
<i>olevik</i>	<i>käin</i>	<i>kirjutan, tulen</i>	<i>saadan</i>	<i>õmblen</i>
<i>lihtminevik</i>	<i>käisin</i>	<i>kirjutasin, tulin</i>	<i>saatsin</i>	<i>õmblesin</i>
<i>nud-kesksõna</i>	<i>käinud</i>	<i>kirjutanud, tulnud</i>	<i>saatnud</i>	<i>õmmelnud</i>
<i>tud-kesksõna</i>	<i>käidud</i>	<i>kirjutatud, tulnud</i>	<i>saadetud</i>	<i>õmmeldud</i>
<i>kse-olevik</i>	<i>käiakse</i>	<i>kirjutatakse, tullaakse</i>	<i>saadetakse</i>	<i>õmmeldakse</i>
	<i>ei käida</i>	<i>ei kirjutata, ei tulda</i>	<i>ei saadeta</i>	<i>ei õmmelda</i>

Tähele panna! Astmevahelduslikel pöörd sõna-
del (III ja IV pöördkond) on kõik umbisikulise
tegumoe muuted nõrgas astmes.

202. **Harjutus.** Kordamiseks ja teadmiste süvendami-
seks lugeda läbi (soovitav kõvasti) pöördtüüpide tabel ja
määrata järgmiste pöörd sõnade tüüpsõna, mille järgi ta
pöördub!

lööma, tooma, võima, põlema, hukkuma, jaatama, suure-
nema, surema, pesema, mähkima, paukuma, välkuma, lugema,
veetma, niitma, kartma, lükkama, vaatama, tüütama, kak-
lema, hüplema, veetlema, koitma, lubama, liitma, pahandama,
valdama, kihelema, lupjama, murduma, murdma.

203. Anda üksteisele vastastikku selletaolisi ülesandeid,
kasutades selleks ka sõnaistikku!

Täiendavat pöörd sõnade õigekeelsusest.

pettuma — *õppima* erinevad!

204. Näilikult sarnased pöörd sõnad „pettuma“ ja „õp-
pima“ erinevad teineteisest pööramisel täiesti. Nimelt on
„pettuma“ ilma astmevahelduseta (seega alati *tt*-ga), sõna
„õppima“ aga astmevaheldusega (olevik nõrgas astmes:
õpin, seega ka *õpitud*, *õpitakse* jne.). Nii saame kaks sõnade-
rühma, mida ei tohi segi ajada:

Astme vahelduseta	Astme vaheldusega
pettuma, pettuda, pettun, pettutud	õppima, õppida, õpin, õpi- tud
süttima, süttida, süttin, süt- titud	toppima, toppida, topin, to- pitud
hukkuma, hukkuda, hukkun, hukutatud	kukkuma, kukkuda, kukun, kukutatud
vettima, vettida, vettin, vet- titud	leppima, leppida, lepin, lepi- tud
kattuma, kattuda, kattun, kattutud	uppuma, uppuda, upun, upu- tud
jne.	jne.

205. **Harjutus.** Täiendada p-s 204 alatud sõnade rühmitamist järgmiste sõnadega!

tukkuma, mattuma, rappuma, puutama, pakkuma, satuma, katkema, rippuma, lakkuma, nakkama, jätkuma, sulgema, küündima.

206. **Harjutus.** Tarvitada õigesti vastavaid pöörd sõna vorme järgmises lauseis!

See asi ei (puutama olev.) minusse. Tormides (hukkuma olev.) palju laevu. Küll täna (kukkuma olev.) palju õunu maha. Märjad puud ei (süttima) kergesti. Mis see vaat seal tiigis asjatult (vettima olev.). Tüürita (hukkuma tingiv kv.) kõik laevad ja laevamehed (uppuma). Masin (rappuma olev.) nii kõvasti, et ei pea rihma peal. See haigus (nakkama olev.) kergesti. Puud (pakkuma tingiv kv.) kõigile kosutavat varju. Küllalt on (tukkuma) ja aega viidetud, kaua see veel siis (jätkuma olev.)? Mul on kõik juba (õppima tud-kesks.), kuid ma (õppima tingiv kv.) veel, kui mu kätte (sattuma tingiv kv.) huvitav raamat. Vihmasadu (lakkama olev.) viimaks ja päike (hakkama olev.) jälle paistma. (Pakkima käsk. kv.) oma asjad ja hakake kohe minema! Õhtul, kui (süttima olev.) linna tuled, (pakkuma olev.) linn huvitavat vaatepilti. Soojade ilmadega (tekkima olev.) palju kärbeid. Jooksin abistama (kukkuma v-kesks.) vanakest. Tuul mängis vabedel (rippuma v-kesks.) võrkudega. Kuuldes äkki rongivilet, ärkasid korraga kõik raudteejaamas (tukkuma v-kesks.) reisijad.

Tingiv kõneviis.

207. Vaadelda pööramistabelis tingivat kõneviisi ja selgitada, millal liidetakse tingiva kõneviisi tunnusele *-ks*, *-ksi* pöördelõpud *-n*, *-d*, *-b* jne., millal mitte!

208. **Harjutus.** Muuta järgnevad laused nii, et kindla kõneviisi asemel oleks tingiv kõneviis!

Ma tahan, et minust ka kõneldakse. Sa käid talvel koolis, aga suvel töötad vabrikus. Mu sõbrad tulevad minuga kaasa. Nad ei lähe keegi mereranda. Lapsed suplevad meeldivalt, kui on sobiv suplemiskoht. Ma olen võtnud sind rõõmuga vastu. Viivitada ma ei armasta. Talv, sa ajad majade

vahed kuhja ja matad aiad lume alla, nii et rongid jäävad hangedesse kinni. Nad ei söö rukkileiba, kui neil on saia. Õpilaste vihikud peavad olema puhtad.

Lihtminevik.

209. Lihtmineviku moodustame *ma*-tegevusnime järgi: *hakka/ma* — *hakka/sin*; *õmble/ma* — *õmble/sin*; *kõnele/ma* — *kõnele/sin* jne. Kuna aga *ma*-tegevusnimi on alati tugevas astmes, siis ei saa olla ka minevik teisiti, nagu kõnekeeles mõnedel murdealadel kuuldu. Seega „ma hakkasin laulma, õmmelsin kleiti või lipasin poodi“ on valed (IV pöördkonna sõnad).

Õige on: ma hakkasin, lippasin, hüppasin, märkasin, sulgesin, lasksin, algasin, ruttasin, kõnelesin, rabelesin, vaatlesin, tõmbasin, lendasin, liuglesin, rüüdsin jne.

210. **Harjutus.** Moodustada lauseid, kus esineb lihtminevik, järgmisist pöörd sõnust!

tõrelema, rabelema, tegelema, kõnelema, vaatlema, suplema, maadlema, ootama, muldama, hüppama, hakkama, laskma, tõmbama, sulgema.

tud-kesksõna.

Kas *t* või *d*?

211. Vaadelda *tud*-kesksõna õigekirjutust alljärgnevas tabelis!

<i>-dud</i>	<i>-tud</i>
saadud toodud pandud õmmeldud naerdud	palutud hakatud seistud lastud tehtud
Pika täishääliku, kaksiktäishääliku ja <i>l, n, r</i> järel on <i>-dud</i> .	Lühikese täishääliku, <i>s</i> ja <i>h</i> järel on <i>-tud</i> .

Erandid: 1) *kandma* — *kantud*, *andma* — *antud*,
murdma — *murtud* jmt., mille tüve lõpul on *d*
(*murd*+*dud* = *murtud*).

2) Kui pikk täishäälik või kaksiktäishäälik on tekkinud astmevaheldusest (s. t. ei esine *ma*-infinitiivis), siis on ikkagi lõpp *-tud*:

kuduma — *koon* — *kootud*, *lugema* — *loen* — *loetud* jne.

Tähele panna! Kuna umbisikulise tegumoe muudetuletamet *tud*-kesksõnast, siis kehtivad antud reeglid ka kõigi umbisikulise tegumoe vormide kohta:

saadud — *saadakse*, *saadi*, *saadaks*, *saadavat*, *saadagu* jne.;

palutud — *palutakse*, *paluti*, *palutaks*, *palutavat*, *palutagu* jne.

212. **Harjutus.** Kirjutada *tud*-kesksõna ja umbisikulise tegumoe olevik ja lihtminevik järgmisist sõnust!

õmblema, tegema, tulema, minema, looma, nägema, olema, panema, käima, jalutama, mängima, laulma, naerma, sulgema, rakendama, parandama, sugema, ühendama.

213. **Harjutus.** Moodustada klambreis olevaist sõnust vajalik umbisikuline vorm!

a) *kse*-olevik. Homme (otsustama) koosolekut jätkata. Hommikul (rakendama) hobused ette ja (sõitma) metsa. Raamatukogus (korraldama) raamatuid. Virgul (kuduma), (õmblema), (heegeldama); seal (pesema), (rullima), (triikima). Võidupühal (tuletama) meelde ja (mäletama) langenud kangelasi. Kooperatiiv (avama) kell 8 ja (sulgema) kell 5 p. l. (Laulma), (naerma) ja (olema) lõbusad.

b) umbisikul. teg. lihtminevik. Valge varul (jõudma) metsa, kus (panema) peale palgikoorem ja (sõitma) lauavabrikusse. Suvel (tegema) kibedasti tööd: (niitma) heina, (kündma) kesa, (muldama) kartuleid, (puhastama)

kesakraave. Makaronid (murdma) katki, (panema) katlasse ja (keetma) umbes pool tundi. Droogid (kuivatama) hoollega, enne kui nad apteeki (viima).

Kas -vad või -vat?

214. Võrrelda kaudse kõneviisi ja v-kesksõna vorme kindla kõneviisi olevikuga.

Kindla kõneviisi olevik (mida teevad?)	Kaudse kõneviisi olevik (mida tegevat?)	v-kesksõna osastav kääne (missugust?)
Töölised löövad sindlikatust.	Räägitakse, nad löövat homseks katuse valmis.	Tunnen seda katust löövat töölist.
Poisid harjutavad hüppamist.	Hilja harjutavat klaverimängu.	Kaks kõrgushüpet harjutavat poissi üllatasid hüppe-tagajärgedega.
Kõik õpilased istuvad klassis.	Nägin Inget aias istuvat.	Tahtsin küsida toda teiste taga istuvat õpilast.

215. **Harjutus.** Kirjutada lauseid, kus esineb kindla kõneviisi olevik, kaudse kõneviisi olevik ja v-kesksõna osastav p. 214 toodud tabeli eeskujul omai vaiikul võetud sõnust!

Tegijanimi.

216. Teatavasti ei esine *i* ja *j* kirjas kõrvuti mujal kui tegijanime teatavail juhtumeil. Jälgida järgnevas tegijanime moodustamist!

Lihtminevik	Tunnus	Tegijanimi	Reegel
lugesin kandsin	<i>si</i> <i>si</i>	lugeja kandja	Kui pöördsona tüve lõpphäälikuks või lihtmineviku tunnuseks on <i>i</i> , esineb tegijanimes ühend <i>ij</i> .
tulin surin	<i>i</i> <i>i</i>	tulija suriija	
käisin teenisin õppisin	<i>si</i> <i>si</i> <i>si</i>	käija teenija õppiija	

217. **Harjutus.** Muuta *ma*-tegevusnimi tegijanimeks!
Kus (tegema), seal (nägema). (Otsima) ei õnnestunud kustki peidetud varandust leida. Kas olete lugenud Krõlovi valmi „(teed käima) ja koerad“? Koos-(olema) otsustasid saata Valitsusele ja Parteile tervitustelegrammi. See kord oli turul rohkem (ostma) kui (müüma). Puu-(raiuma) istusid tule ääres ja võtsid einet. Kõik juurde-(tulema) paigutati teisele korrale. Koosoleku (protokollima) valiti sm. Mihkel Jõgi. Kõik posti-(viima) ootasid põnevusega posti saabumist.

218. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele *i* või *j* või midagi muud, kuidas on nõutav!

Reisi—ate tähelepanu köitis suur tselluloositehas. Ma—as poiss ostis sa—a. Teekäi—a ei suutnud enam kä—a. Poiss, a—a kari a—a äärde! Tarvis vi—a ka vanaemale esimesi värskaid hernekaunu. Kõike ei suuda te korraga ikkagi vi—a. Soovi—ad andku end kohe üles käitise laohoid—ale. Noorte olümp—aadil esinesid paljud lavatants—ad huvitava ettekannetega. Kas need kindad on mü—a? Andres on kahjuks selline laveer—a, kel puuduvad kindlad põhimõtted üldse. Leppi—ad toodi direktori juurde, et ta neid manitseks edaspidigi leplikkusele.

nud- ja *tud-*kesksõna ja *nu-*, *tu-*lõpuline
käändsõna.

219. Vaadelda *nud-*, *tud-*kesksõnu ja *nu-*, *tu-*lõpulistele käändsõnade muutmist!

Käänded	<i>nud-, tud-kesksõna</i>	<i>nu-, tu-nimisõna</i>		<i>tu-omadussõna</i>
	missugune?	kes?	kes?	missugune?
Ains.				
Nimetav	lahkunud sõber haavatud sõdur	lahkunu	haavatu	lahendamatu ülesanne
Omastav	lahkunud sõbra haavatud sõduri	lahkunu	haavatu	lahendamatu ülesande
Osastav	lahkunud sõpra haavatud sõdurit	lahkunut	haavatut	lahendamatud ülesannet
Sisseütlev	lahkunud sõbrasse haavatud sõdurisse	lahkunusse	haavatusse	lahendamatusse ülesandesse
Mitm.				
Nimetav	lahkunud sõbrad haavatud sõdurid	lahkunud	haavatud	lahendamatud ülesanded
Omastav	lahkunud sõprade haavatud sõdurite	lahkunute	haavatute	lahendamatud ülesannete
Osastav	lahkunud sõpru haavatud sõdureid	lahkunuid	haavatuid	lahendamatud ülesandeid
Sisseütlev	lahkunud sõpradesse haavatud sõdureisse	lahkunuisse	haavatuisse	lahendamatu ülesandesse

Meeles pidada:

- 1) *nud-* ja *tud-*kesksõna, millele järgneb nimisõna, ei käändu, s. o. jääb muutmatuks;
- 2) *nu-*, *tu-*käändsõna käändub alati nagu teisedki IV käändkonna sõnad (*tuulik-tüüp*).

220. **Harjutus.** Panna sulgudes olevad sõnad sobivasse vormi, kuis see on nõutav!

(Lahendamatu) küsimust ärge hakakegi lahendada. Ärge esinege selliste (põhjendamatu) väidetega! (Kokkutulnu) ruttasid sünnipäevalast õnnitlema. Oma teekonnal nägime mitut (põlenud) linna. Kalurid tõid kaldale kaks (uppunud). Aidake seda (õnnetu) inimest! Täna maeti kahte (uppunud) kalurit. (Lõhutud) paat igatses (ääretu) merd, juhtivat kätt ja (lakkamatu) lainete laulu. (Sobimatu) ütlused ja (sündmatu) väljendused on nõukogude õpilaste keskelt täiesti kadumas. Nägin rongil mitut (haavatud) sõdurit. Ambulantsi toodi mitu (haavatu), neist mõned olid (haavatud) ohvitserid, enamik aga olid kergesti (haavatud) sõdurid. (Olnu) ei saa teha olematuks aga (sündinu) sündimatuks.

221. **Harjutus.** Täita lünk, nagu on nõutav!

Päike paistis mehe kahvatanu—palet, pulstunu—juukseid ja pleekinu—rõivaid. Kooperatiiv vajab vilunu—ärijuhti. Õpetaja karistas vallatu—poissi. Mõned vallatu—poisid olid vallatustuhinas unustanud õppida ülesantu—õpitükke. Kas oled kuulnud otse uskumatu—uudist? Seda mõttetü— ja vähe arutatu—ettepanekut ei pandud hääletusele. Austagem oma kuulsusrikkaid langenu—! Lange nu—sõdurite auks püstitatakse mälestussammas. Nõukogude riik ei unusta kunagi oma kohustusi haavatu—vastu, sest nemad on toonud kodumaale tohutu—suure ohvri, andnud oma tervise. Ainult vastutustundetü—inimesed rikuvad ilupuid. Prožektorite kahvatu—mõõgad lõikavad läbi öise pimeduse. Ju lapsena mina igatsesin ääretü—merd.

222. **Harjutus kordamiseks.** Kirjutada kriipsu asemele ta või tata, da, data või dada, nagu on nõutav!

Praegu istu—kse klassis ja kirju—kse seinalehte. Kevadel, kui kapsaid istu—kse, kaste—kse taimi tiigi veega. Kui asjad ase—kse õigele kohale, ei tarvitse end kunagi otsimisega vaeva—. Pärast kiiret sõitu kõnni—kse hobuseid, et neid jahu—. Meil õpi—kse ja harju—kse rahvatantse, mida kooli peol kavatse—kse esi—. Et arvu— mingist arvust protsenti, jaga—kse antud arv sajaga ja korru—kse protsenti näi—va arvuga. Õpetaja ei võinud vaban— mu pinginaabri põhjen—matut puudumist. Niipea kui ärga—kse, tuleb kohe tõusta voodist. Meie internaadis ära—kse lapsed harilikult kell $\frac{1}{2}$ 7 homm. Pean maale sõitma, et mõningaid asju korral—. Rahvamajas korral—kse ülehomme kõnekoosolek, et aru— külvikampaania küsimust. Miks ei korral— meiegi tööliisklubis huvitavaid loenguid teaduslikest küsimustest. See kang vaju—kse alla, ja kohe hakkab masin käima. Huvitav on vaadelda, kuidas suvel meres hobuseid uju—kse.

223. **Etteütlus kordamiseks.** Kriipsu asemel tuleb lugeda ja kirjutada **kk, k** või **g**, = asemel **pp, p** või **b** ja + asemel **tt, t** või **d**.

a) Sea+ke oma rõivad korda ja sõi+ke kohe minema. Ta ha—as jutustama mulle ühest pi—liku näoga va=rast la=lasest. Matusel oldi nu=rad, leinati kadunu+ ja kõnel+i tema elust ja või+lusist. Lõuna-Eesti kün=ail ja ku=leil on huvitav matka+a. Kannatli=u ema rü=es u=uvad kõik laste/eksimused. Naabermajja kolinud kin=se=istus sooja+el suveõhtu+el maja tre=il ja nau+is männisti=u kosutava+ lõhna. Eilsele koosolekule olid ilmunud kõi=i+e kohali=e töölisorganisatsiooni+e esindaja+, kes kaalu+lesid, kuidas pa=uda areneva+ele noor+elegi mõistli=u ajavii+e+. Peeti soovitavaks, et kohali=us tööliisklubis korral+a+aks senisest enam kirjandusli=e e+ekandeid ja võe+aks vahetevahel sõna ka teadusli=e küsimuste kohta. Sõnavõ+jad lei+sid, et eesmärgile jõudmiseks on vaja põhjali=u ning püsiva+ töö+.

b) Talud seisavad oma lame+a+e ka+ustega kui kaa=kübarad keset põlluribasid. Mu kodukoha järved on ri=ad vesirooside ja kõr=jasti=u+e (ehk kõr=jasti=e) poolest, kus suviti pesitsevad par+i+e ja mõnin=a+e kauri+e paarid. Ei kuul+u enam õh+u+i öö=iku ega

hommi—ul kuldno—a vilistamist, ei kos+a metsast rõ—avat linnulaulu ega sumise õhk miljoni+est väle+a+est putu—a+est. Keegi ei tahtnu+ kulu+a+a suuremaid summasid nendeks ettevõ+eiks. Oma tagasihoidli—usega oskas ta või+a palju+e poolehoiu. Lõuna-Eesti kõrgusti—ud ja järvesti—ud pakuvad palju huvitava+. Kooli püü+eks on pa—uda oma kasvandi—ele ainult head. Lähem rau+eejaam asus meist seitse kilomeetri+ eemal. Ta viibis meel­leldi oma sõ—rade sel+sis.

c) Kasutage iga soo+sat võimalust edasiõ—imiseks! Või+ke kõik raskused ja jõu+ke kaugele! Teda tun+i kui mitmekül—se+ ja e+evõ+li—u inimest, kelle kä+e usal+a+i raskema+—i ülesanded. Vaja+akse vilunu+ ja osava+ müüja+. Ta ei püüdnud+—i lõ—e+a+a oma tööd määratu+ tähtjaks. Võõras mees jä+is kooliteenija märkuse tähele panemata ja ha—as ru+ama klassiruumi poole, kuhu töö ajal sisseastumine oli +irektori poolt keela+u+. Kolhoosni—ärgu vii+—u aega, vaid kün+—u veel täna kogu põld üles, äesta—u maa tasaseks ja külva—u ru—is maha! „Seda ülesanne+ ei arvu+a+a täna, see tuleb homme arvu+a+a!“ ütles õ—etaja õ—eraamatu+ sulgedes.

224. **Harjutus.** Täita lüngad ja asetada sulgudes olevad sõnad nõutavasse vormi!

Talispordipäeval.

a) Pioneeri—e ja spordiko—ektiivialgatusel korral—a—i meil koolis talispordipäev. Sel—eks sõi—eti võimlemisõpe­taja juhatusel eelsalgaga Kolga mäge—ele, et uurida (lume­olud m. os.), tu—vuda maasti—uga ja selgita—a, missugu­seid kõrge­ni—e (võtma da-teg.) liuglemiseks. Järgmisel hom—ikul kogune—i kooli raamatu—eta, kaasas aga kelgud, suusad ja leivako—id.

Oli saabunud kogu koolipere, õpetajad kaasa arva—u—. Kogunesime saali, kus eral—a—i haiglased õpilased, kes kaasa ei saanu— sõita. Need (jätma umbis. lihtm.) ühe õpe­taja hoolde, et see nendega jät—aks õ—etööd. Ootasime kärsitult, millal ha—atakse liikuma. Enamik õpila— oli

suusatajaid, muist oli kelgutajaid, väike rühm oli ka jala-käi—id. Igale rühmale määra—i juht, tu—vus—a—i kõiki distsipliininõuetega ja teata—i, kus liiguvad sanitaarpostid esmaabivahen—i—ega. Siis (algama umbis. lihtm.) liikumist Kolga mägede suunas.

Kui veetlev oli libis—a—a suusk— pikil lü—eil mööda sahiseva— ja päikeses säten—ava— (lumi os.)! Nõmmeotsa talu kohal algas uhke männ—mets, kus kasvab üle (25 — kirjutada sõnadega) meetri pikkus— mänd— ja ilusaid valgetohulis— kask—. Nende pungad olid juba natuke punakalt pruunid, see on märk, et kevad pole väga kaugel.

Peagi jõu—sid suusatajad Kolga jõe orgu, kus sulisesid jää—unud veskitammilt veenired alla. Pais oli kummaliselt kaunis oma kobru—ava—e ve—ega ja —iiglasuur—e jääpurika—ega, (suured *i*—ülivõrre) neist olid poolteist (meeter) pikad ja sädelesid krista—selt päikesekiir—es.

b) Nüüd aga algas ma—ka (kaunis *i*—ülivõrre) osaretk üles Kolga mägedele. Lasku—i (järsust *i*—ülivõrre) nõlvakust suuskadel alla. Tuul vuhistas vallatult (kõrvades *i*—mitmus), (pale mitm.) löid mõnusast— punama, (lumi os.) tuiskas takka, aga tervisrõõm asus (süda a. sisseütlev). Kõikjal näh—i suusatajaid laskuva— ja (kelk m. os.) mööda maanteed libiseva—. Kostis (hüüe m. os.) ja (kilge m. os.), (hõige m. os.) ja naeru. Eriti lõbus ol—i siis, kui mõnda nähti (kukkuma), lume (tuiskama *des*—teg.) nagu lõhkenuks pomm.

Küllalt suusa—a—ud ja kelgu—a—ud, roniti Tornimäele, mis on (kõrge *i*—ülivõrre) Kolga mägedest. Siin (süütama umbis. lihtmin.) korja—ud ?agudest tuli, (sööma ja laulma umbis. lihtmin.). Spordiko—ektiivihuhataja pidas väikese kõne sellest, kuidas nõukogude noorus (kasvatama *kse*—olevik) elurõõmsaks ja julgeks, nagu seda on (õpetama *nud*—kesks.) sm. Stalin oma eeskujuga.

Peatselt (algama *kse*—olev.) matka (kodu ?) poole.

Vastu õhtu— (jõudma *kse*—olev.) (kodu sisseütl.), kehas magus roidumus. Oldi (viibima *tud*—kesks.) liiga palju osooniri—as õhus, oldi pingu—a—ud liiga palju liha—d, sellepärast vaju—i nüüd magusasse (uni).

225. **Kordamisharjutus.** Täita lüngad nii, kuidas on nõutav! Klambritesse asetatud tähtede puhul otsustada, kas suur või väike algustäht! Küsimärgi puhul otsustada, kas *h* või mitte!

Rohelise kulla maa.

(I. Sergejevi j.)

a) Laia tuhan—ekilomeetrilise vöö—mena kohavad (—)alti mere rannikult ja (k)arpaa—ide jalamilt kuni (k)amtsatkani ja (s)ahhalinini (n)õukogude (l)iidu vägevad metsad. Na—d võtavad endi alla hiiglasli—u maa—la, mis võrdub kogu (e)—roopa mandriga, s. o. nende pindala on enam kui üksteistkü—end miljon— ruutkilomeet—. (Sar-naseid, selliseid?) metsarik—usi pole ühelgi maal ma—ilmas. Meie Nõukogude metsa—e loomuli— aastane juur—ekasv kin—lustaks rohkema kui kogu ma—ilma puutarviduse. Kuid kogu seda juur—ekasvu täies (?)ulatuses kasuta—a pole kerge. (nsv liidu) metsarik—us—e peamass asetseb (p)õhja ja (i)da kauge—es asustama—a ning teede—a paika—es. Mets kõduneb seal juurel, langeb, mädaneb ja huk—unu— (?)iiglaste põrmust tõuseb uue metsamaailma sammast—e tihe rida.

Tegelikult käib metsatöö vaid (n)õukogude (l)iidu (e)—roopa-osas (u)urali mäeseljakuist kuni (k)arjala-(s)oome (nsv-ni). Neile asus—a—ud ra—oonidele pääseb kergemini ligi ja siit on kerge puitu mööda (p)õhja jõges—ookeanisadamaisse parve—a—a. Seda metsamassiivi, mis kolmekor—selt ületab (p)rantsusmaa territooriumi, kutsu—akse ammust ajast „(r)ohelise kulla maaks“. Selle nime all on (ta, tema?) tuntu— ka väljaspool meie maa piire.

Seejärel, kui metsad (e)uroopas olid (?)ävida—u—, hak—as tsaari—(v)enemaa metsamaterjali välismaadele müüma. See läks sinna töö—lemata kujul tühise (?)inna eest. Sajad välisfirmad ajasid vene metsa arvel (omale, endile?) tohuid varandusi— kokku. Kogu (e)uroopa elas vene met-sast. Terve manner oli täis tip—itud tele—oniposte vene

metsast. Küm—neid tuhan—eid kilomeetr— terasrööp—meid puhkas tugevail vene liipr—l. Vene mets oli tugi—puudeks (s)aksamaa, (p)rantsusmaa, (i)nglismaa, (?i)spaa—ni—a kivisöe— ja rauakaevan—ustele. Vene metsast ehi—ta—i (maja — m. os.) ja (sild — m. os.). Vene metsast ehi—ta—i (laev — mitm. os.), millede männ—puust mastides leh—visid kõi—i maailma rahvaste lipud.

Kuid (selline, niisugune, sarnane?) metsa kasutamine oli (aare — m. om.) pillamine. Mitmesuguseid esmaklassi—lisi materjal—, mida too—avad käitised puust, imporditi Venemaale välismaalt. Maa maksis kallilt tehnilise maha—jäämise eest, millele oli teda mõistnud mõisnik—e-kapitalis—tide kord.

b) Stalinlik—e viisaastaku—e jooksul ehitatud (?)iig—laslikud metsatehased töötleva— puitu, muutes teda kõrge—väertusli—uks kaubaks. Nad valmistavad puumassist tsel—uloosi, paberi—, pap—i, vineeri, (tikk — m. os.), tõrva, (lakk — m. os.), viskooši, plastmassi jne., — kõiki (kaup — m. os.), mida tsaristli—u re—iimi ajal veeti välismaalt. On raja—u— hulk uusi rau—eid, maanteid rohelise maa kõige (kaugemad — sisseütl.) sügavustesse.

Suure (i)samaasõja (päev — m. alalütl.) töötas (?)ool—sasti varjatuina metsade põues (kümme) sõjatehaseid. Sõda nõudis palju metsa, sellepärast arenes metsa töö—lemine kiire—a—u— tempos. Sest mets ei andnud ainult paberi—, vaid ka lõhkeaineid, sest (?)öövliilaastu—est, mida (?)iljuti veel loeti (äravisatav — i-mitm.) jäätmeiks, võis ajada piiritust. Piiritust aga läks vaja püssirohu too—misel, piiritu—sist tehti sünteetilist (kautšuk); peale selle säästsid miljo—nid liitri— puupiiritust meile (?)ulgana leiba ja kartul—.

Päeval kui ööl (valvama — kse-olevik) meie (mets — m. os.). Metsa-lennuväljadelt tõusevad valvelennukid üles. Nad otsivad üles e—evaatamatult mahajäe—u— tuleaseme, (?)oiatavad metsatulikahjude eest ja kustutava— neid. Smaragdroheline (vaip — olev) lebavad lennuki—e tii—ade all ääretu— metsad, seal hõben—ab jõges—, sädeleb järv—, kul—len—ab viljavälj— ja kaugel põhjas sinen—avad külmade tundra—e avarused, kuhu saabub suure maa reibas elu.

226. **Kordamisharjutus.** Kirjutada käskiva kõneviisi kõik pöörded jaatavas ja eitavas kõnes järgmisist sõnust! sulgema, hakkama, õppima, jätma, andma, pesema.

227. **Kordamisharjutus.** Mis vead on väljendis: „ärme sellest räägime kellegile!“? Kuidas peaksime tarvitama käskiva kõneviisi mitmuse esimest pööret eitavas kõnes? Kirjutada lauseid, kus nimetatud vorm on õigesti! Kuidas liitub liide *-gi*, *-ki*, sõna keskele või lõppu? Kirjutada näiteid, kus on see liide rakendatud õigesti!

Sõnade liitmisest.

228. Meid ümbritseva elu mitmekesisus vajab sõnastamiseks väga rikkalikku sõnavara. Kui soovime väljenduda ilmekalt, omapäraselt ja arusaadavalt, peab meil olema selleks küllaldaselt sõnu. Sõnavara järjekindel suurendamine on seega ühe väärtusliku rikkuse kogumine. Uusi sõnu on võimalik saada ka olemasolevate sõnade liitmise teel.

Sõnade liitmisest tuleb lahus hoida sõnade tuletamine tuletusliidete abil. Nii näit. pole sõna „õhk-kond“ liitsõna, sest sõnaosa *-kond* pole iseseisva tähendusega sõna, vaid tuletusliide. Sõna „õhkpidur“ on aga liitsõna, kuna kumbki sõnaosa *õhk* ja *pidur* on omaette iseseisva tähendusega sõna.

229. **Ülesanne.** Tuletada meelde õigekirja reeglid tuletusliidete ja sõnade liitmisel, eriti ühenduses konsonantühendiga!

230. Liitsõnade tundmisel on praktiline tähtsus, nimelt sõnade kokku- ja lahkukirjutamisel. Kuna liitsõna on alati iseseisva omaette tähendusega, tuleb liitosaad, millest ta on moodustatud, alati kokku kirjutada, näit. *kruvikeeraja*, *kiivitee*, *kuldnook*, *nägemismeel* jne. Seega on oluline tunda sõnade tähendust, s. o. tunda, kas saame liitmisel omaette tähendusega sõna või mitte, näit.:

Liitsõna	Liitsõna
Mu vana isa on põline eesti talunik.	Mu vanaisa on ammu surnud.
Istutasime ühe viljapuu aeda, teise aga maantee äärde.	Tartumaa taludel on suured viljapuuaiad.
Tallinn on võrdlemisi suur linn.	Euroopa suurlinnadest on suurim London.
Kes on seitsmenda klassi juhataja.	Meie klassijuhatajaks on õpetaja Rajamäe.

Tähele panna! 1. Liitsõnal on ainult üks paar rōhk ja see on harilikult esimese liitosa esimesel silbil (vrd. *klassi juhataja* ja *klassijuhataja*).

2. Liitsõnal käändub harilikult ainult viimane liitosa: *rukkipõld, rukkipõllule, rukkipõllult* jne.; *suurmees, suurmeheks, suurmeest* jne. Kui liitsõna moodustavad omadussõna + nimisõna, on käänamine kasulik otsustamisel, kas on tegemist liitsõnaga või mitte:

Näit.: *suur mees, suurele mehele* (kasvult suur), *suurmees, suurmeheks, suurmeest* jne. (tähtis mees).

231. Vaatleme järgmisi liitsõnu:

laelamp, laualamp, elektrilamp, öölamp jne.

Kõik loeteldud sõnad on lampide liigid, seega sõna *lamp* on põhisõna, kuna sõnad *lae, laua, elektri, öö* on täiend-sõnad. Võib leida sõnu nagu *heinamaa, heinakuhi, heinatöö* jne., kus sõna esiosad on ühised, ent siingi on põhisõnaks ikka sõna viimane osa, s. o. *maa, kuhi, töö*, kuna aga sõna *heina* kui täiendsõna nimetab, missugusest maast, kuhjast, tööst jne. on jutt.

232. Jälgida järgnevas tabelis liitsõnade täiendsõna käännet!

Täiendsõna nimetavas	Täiendsõna omastavas	Täiendsõna mõnes muus käändes
õlgkatus raudkapp siidkleit raudtee sarvloom küünalsirge peegelsile tumepunane helesinine põldohakas välkkiire piltilus kevadpalitu hommikmantel rasvküünal jne.	koolimaja metsavaht käekiri kolmekordne rukkipõld ajalugu meremees põllumees supilusikas tuletikk põdrajaht kriiditükk leivaviil jne.	linnasõit laadalkäik maaslamaja kõrvalhoone meheleminek kalalkäimine tervekssaamine töötaolek jne.

Täiendsõna esineb harilikult nimetavas või omastavas käändes, kuid võib esineda vähemal määral ka muus käändeis.

233. Täiendsõna on nimetavas käändes:

a) kui ta tähendab materjali, millest ese on tehtud: *raudlatt, puukast, nahkkindad, õlgkatus, rasvküünal, kuldsõrmus, paberraha, nõorredel, viltsaapad* jne.;

b) kui ta on võrdluspilt: kiire kui välk = välkkiire, ilus kui pilt = *piltilus*, samuti: *kirsspunane, sidrunkollane, tuhkhall, kohvpruun, mesimagus, taevassinine* jne.;

c) kui täiendsõna näitab hooaega (olulist aega, millal ese valmib, millal teda tarvitatakse jne.): *talvrükis, suvivili, suvinisu, talvmüts, suvikleit, sügispalitu, hommikmantel* jne.;

d) kui täiendsõna näitab päritolu kohta: *aedmaasikas, aedvili, põldohakas, aeduba, merihein, merikotkas, metsvaarikas, metsmees* (metsrahva liige), *vesiroos, metsõunapuu* jne.;

e) kui täiendsõna näitab olulist tunnust: *tiibklaver, sarvloom, korvpall, laudlina, karihiir, okastraat, soomuslaev, lehtpuu, suitskate, magussöök*;

f) kui täiendsõna näitab käimapanevat jõudu või keha-liiget, millega eset käsitletakse: *vesiveski, aurküte, õhkpidur, elektervalgustus, jalgratas, käsipall, käsikivi, pumpkaev, tulikahju* jne.

Erandid: *tuuleveski* = tuulik, *aurulaev* = aurik jmt.;

g) keemilistes ühendites nagu: *vesinik-ülihapend, kloorlubi, soolhape, väävelhape, lämmastikhape, väävelvesinik* jne.

234. Täiendsõna liitub omastavaliselt, kui ta näitab:

a) *tegevusala*: *põllumees, metsamees, meremees, laevamees, metsavaht, koolijuhataja, lapsehoidja, asjaajaja, maksunõudja, koolide-inspektor, leivaküpsetaja, korstnapühkija, laohoidja* jne.

Erandlikud liitumused: *kaupmees, kingsepp, sadulsepp* jmt.;

b) *ülesannet, otstarvet* (milleks?): *supilusikas, tule-tikk* (= tikk tule tekitamiseks), *lapsevanker, koolimaja, val-lamaja, heinaküün, leivanuga, lillepott, naistekliinik, õpetajetatuba, puidukuur, raamaturiiul, karjakoer, õuekoer, puu-viljanuga* jne.

Tähele panna! Kui täiendsõna on se-tüveline, jäetakse e harilikult ära; seega *kirjutuse-paberi* asemel ütleme ja kirjutame *kirjutuspaber*, samuti: *kuivatuspaber, kirjutuslaud, haridusosakond, kompamiseel, tervishoid, majandusühing, loodusõpetus* jne.;

c) kui täiendsõna on sihitiseks, s. o. sõnaks, millele põhisõnas väljendatud tegevus on sihitud: *karjakasvatatus* (s. o. meie kasvatame mida? *karja* — sihitis), *põlluhari-*

mine, kartulivõtmise, seetapmine, saunakütmine, viljalõikus, raamatuköitmise, lastekasvatamine, kartulipanek, heinaniitmine, kuhjategemine, laevalaadimine, toapühkimine, loodusekirjeldus jne.;

d) kui põhisõna näitab aine hulka või osa: *kriiditükk, leivaviil, lumehang, heinakuhi, meetilk, liivakoorem, suhkru- raas, saiakannikas, supitilk, põhuhunnik jne.;*

e) **toidunimetused:** *klimbisupp, seapraad, vasikasült, aedviljasupp jne.*

235. **Harjutus.** Liita nimetavaliselt või omastavaliselt, nagu on nõutav!

mets+teadlane, lõõts+pill, meri+tee, meri+hoovus, tuli +tõrje, kõnd+tee, sügis+tuul, talv+hommik, kevad+päike, õpe+asutis, põld+uba, okas+puu, tuli+kahju, tuli+tõr- juja, tuli+tikk, salpeeter+hape, naatrium+leheline, plekk+ katus, juur+vili, siid+sukk, nahk+paun, klaas+riiul, nõgi+must, suhkur+magus, suvi+kleit, võrk+pall, jalg+ õmblus+masin, käsi+kohver, uks+kell, hernes+supp, kriit+valge, kuld+kollane, rukis+lill+sinine, teras+hall, joonistus+paber, kirjandus+sõber, kreek+puu, meri+ sõitja, saabas+parandaja, lehm+lüpsja, kartul+kühvel, sõnnik+hang, vesi+värk, vesi+veski, siid+pael, siid+vaip, paber+korv (paberi hoidmiseks), paber+kott, paber+nöör, paber+lill, tsement+põrand, raud+betoon+kelder.

Kokku- ja lahkukirjutamine.

1. K ä ä n d s õ n a d.

236. **Kokku kirjutame täiendsõna põhisõnaga:**

a) kui täiendsõnaks on nimisõna ainsuse nimetavas käändes (näit. *jalg*) või kaashäälikuga lõppev sõnatüvi (näit. *nais-*): *jalgratas, kriitvalge, mesimagus, tulikahju, jood- tinktuur, naisarst, elatusraha, tuulispea, puhkpill, pöördõna, kiirrong, supelasutis jne.;*

b) kui täiendsõna on ainsuse omastavas ja see väljen- dab laadi, liiki, sorti, otstarvet jne. ning vastab küsimusele missugune? mis? (nii et sõna kokkukirjutatult saab omaette

tähenduse): *pangamaja* (missugune maja? mitte kelle maja?), *laualamp* (missugune lamp?), *lapsevanker* (missugune vanker? aga: *lapse vanker* [lahus!] — kelle vanker?), *praekahvel*, *lauanuga*, *taskukell*, *raamaturiiul*, *õuekoer*, *koolivend*, *südamesõber*, *konnasilm*, *varsakabi* (taim), *karujõud* (eriti suur jõud), *noormees*, *pikksilm*, *suurtükk*, *vaenelaps* jne.;

c) kui põhisõna lõpeb liitega *-ne* või *-line* (küsimus: missugune?): *viieaastane* (poiss), *eestikeelne* (raamat), *päkapikkune*, *Emajõe-äärne*, *Jakobsoni-aegne*, *kolmenäda-Jane*, *hunditaoline*, *sinisilmaline* jne.

237. **Lahku** kirjutame täiendsõna põhisõnast:

kui täiendsõnaks on nimisõna ains. omastavas ja see väljendab üksiku isiku või asja päralt olemist, s. o. vastab küsimusele kelle või mille oma? Näit.: (minu) *venna raamat*, (tema) *isa maja*, *isa maa*, *lapse silmad*, *varsa kabjad* (vrd. *varsakabjad*), *konna silmad* (vrd. *konnasilmad*), *mu isa mõtted*, *mu ema keel* jne.

Võrrelda sel puhul sõnarõhku kokkukirjutamisel ja lahkukirjutamisel, näit.: *õpin emakeelt* ja *mu ema keel* on haige jne.

238. **Harjutus.** Kirjutada klambreis olevad sõnad kokku või lahku, nagu on nõutav!

Isa võidis meie (varsa kapju). Oja ääres (heina maal) õitses palju (kuld kollaseid) (varsa kapju). (Lilla õielised) (kobru lehed) vaheldusid (vürtsi lõhnalise) (raud rohuga) ja (soo ohakatega). (Isa mõtted) viibisid koduste juures. Istusime kõik (söögi laua) ümber ja sõime (aed vilja suppi) ning (sea praadi) (magus hapu kapsastega).

Meile soovitati lugeda rohkem ka (vene keelseid) (jutu raamatuid). (Rukki lõikuse) ajal säristasid (vilja põldudel) (niidu masinad) ja kerkisid (kollakas ruuged) (vilja nabad) tihedate salkadena põllule. (Kahe kordses) (lumi valges) hoones keset (tume rohelist) fooni asetses (põllundus tehnikum). Hoone kohal kummus (hele sinine) taevas, mille üle liuglesid (roosakas valged) pilved otsekui luiged. Onu Juhan olevat (kala püügi riistad) eile Ermistu järve viinud ja (esimesel ööl) neli (viie kilolist) haugi saanud. (Hull

julged) sõdurid ei kartnud vaenlase (kallale tungi), nad tegid ootamatu (vastu rünnaku) ja vallutasid (käsi granaatidega) vaenlase (jooksu kraavid) ning (kuuli pilduja pesad). (Puhke päeval) (enne lõunat) oli staadionil (jalgpalli võistlus). Sauna (riietumise ruum) oli puhas ja avar.

239. **Harjutus.** Leida liitsõnu, mille põhisõnaks on sõnad *mees, poiss, kuu, kiri, laev, kell*.

240. **Harjutus.** Leida liitsõnu, mille täiendsõnaks on: *heina, puidu, võrk, laua, linna, sadama, paber*.

Näit.: puidukuur, puidukast, puiduhalg, puidukirves, puiduturg jne.

2. Pärinimed.

241. **Pärinimed kirjutame järgnevast üldnimest harilikult lahku:**

Tartu linn, Vaikne ookean, Vabaduse puistee, Nõmme küla, Tänävaotsa talu, Sootaga vald, Ahja jõgi, Tamula järv.

Kokku kirjutame pärinime järgneva üldnimega:

a) kui üldnimeks on sõna *maa*: *Virumaa, Põhja-Põhja-Põhja, Lätimaa, Venemaa, Inglismaa, Prantsusmaa* jne.;

b) kui pärinimeks on nimisõna ains. nimetavas käändes või kaashäälikuga lõppev tüvi (sama juhis, mis üldnime puhul!): *Tütarsaar, Heinlaud, Naissaar, Paljassaar*;

c) kui pärinimeks on ilmakaare nimetus: *Põhjalaht, Põhjameri, Läänemeri* jne.;

d) paljud eesti kohanimed, kus pärinime üksinda ei tarvitata, vaid ainult üldnimega koos: *Munamägi* (Muna üksi pole tarvitatav mäe nimena), *Emajõgi, Pühajärv, Jäämeri, Võrtsjärv, Kullaküla, Kessulaid, Saadjärv* jne.

242. **Harjutus.** Kirjutada klambreis olevad sõnad kas kokku või lahku, nagu on nõutav!

Kas tunned maad, mis (Peipsi rannalt) käib (Lääne mere rannale) ja (Muna mäe) metsamurult viib lahke (Soome lahele)? Tule, oh rändaja, (Karksi mägedele)!

(Tartu linna) külastades sõitsime (Riia maanteed) mööda (Võidu tänavasse) ja sealt (Suur turule), edasi läks sõit üle (Kivi silla) ja siis (Ema jõe) vasakut kallast mööda kuni ujulani, mis on peaaegu vastu (Tähtvere mõisa). (Tallinna lahte) piiravad (Viimsi poolsaar), (Nais saar), (Aegna saar) ja (Paljas saar). Meie jalgrattamatk kulges läbi (Viljandi linna) (Suure Jaani alevisse), kus vaatlesime (Lehola linnust) (Lõhavere küla) lähedal. (Suur Ema jõgi) ühendab (Võrts järve) (Peipsi järvega). Jõesuudmest paistab ilusa ilmaga (Piiri saar) võrdlemisi selgesti. (Petseri maa) keskuseks on (Petseri linn). (Viljandi maa) on (Lõuna Eesti) südameks. Kas Äänisjärv on ühendatud (Laadoga järvega) või mitte?

243. **Harjutus.** Läbida mingi linn linnaplaani järgi, haarates tähtsamaid kohti, ja märkida üles marsruut!

244. **Harjutus.** Sõita kaardil mööda mingit maad, vaa-deldes kõiksugu vaatamisväärsusi, ja märkida üles marsruut!

3. Käändsõnad ja abisõnad.

245. **Abisõnad** kirjutatakse käändsõnadest alati lahku: akna juures, laua kohal, ukse najal, maja taga, vee alla, käe kõrval, jõe ääres, õnge otsast, vihiku vahel, alevi lähedalt, nurga tagant, vastu kauplust jne.

Tähele panna! Sellistel abisõnadel on harilikult kolm käänet: (akna) juurde, juures, juurest! (laua) kohale, kohal, kohalt jne.

246. **Harjutus.** Koostada p-s 245 toodud näidetest lauseid, kasutades abisõnu soovikohases käändes!

Näidis: Astusin akna juurde, et seda avada.

4. Pöördõnad ja abisõnad. (Liitpöördõnad.)

247. **Pöördõna** vormidest kirjutame need vormid kokku, mis vastavad küsimustele: kes? mis? missugune?

Seega kirjutatakse kokku:

1) tegijanimi (kes?): tagasituliija, vastuvõtja, kõrvalehoidja jne.;

2) **teonimi** (mis?): *tagasitulemine, vastuvõtmine, kõrvalehoidmine* jne.;

3) **v-kesksõna** (missugune?): *tagasitulev* (poiss), *vastuvõetav* (vili), *kõrvalehoidev* (tüdruk), *kõrvalehoitav* (poiss) jne.;

4) **nud-** ja **tud-kesksõnad** (kui täiendsõna vastab küsimusele missugune?, muidu mitte): *tagasitulnud sõdur, vastuvõetud vili, ümberpandud paber* jne.;

5) **mata-vorm** (missugune?): *vastuvõtmata vili, ülesandmata tükk, äraviimata kiri* jne.

Lahku kirjutatakse:

nud- ja **tud-kesksõnad** ja **mata-vorm**, kui nad vastavad küsimusele **mida teinud? mida tehtud? mida tegemata?**

Kokku	Lahku
<i>nud-, tud-kesksõna ja mata-vorm missugune?</i>	<i>nud-, tud-kesksõna ja mata-vorm mida teinud? mida tehtud? mida tegemata?</i>
Tagasitulnud mees võeti rõõmuhõisetega vastu.	Mees oli rindelt tagasi tulnud.
Väljavõetud asjad pandi kohvrisse tagasi.	Asjad olid kohvrist välja võetud.
Vastuvõtmata otsust ei saa ometi välja kuulutada.	See otsus on praegu veel vastu võtmata.

248. **Harjutus.** Täiendada p. 247 tabelit enese koostatud näidetega järgmisist sõnust!

välja andma, edasi õppima, kaasa kiskuma, ette valmistama, maha tegema, sisse seadma, üles kirjutama, alla andma, kinni lööma, ära viima.

249. **Harjutus.** Rühmitada järgmised sõnad vastavalt sellele, kas nad kirjutatakse kokku või lahku, ja kirjutada nad õigesti, nagu on nõutav!

ette ütleja, ette ütlemine, läbi saamine, kokku võetud (summad), välja anda, maha suruda, ära võetav, välja viidud mööbel, kaasa tegemisega, ei olnud kaasa võetud, üles äratas, välja jagatav, ette kujutamist, tähele panija, ära sõitmas, on ära sõitnud, alal hoidunud (kaunistus), on sisse langenud, oli maha jäetud, maha jäetud maja, ära viimata asjad, on ära viimata, ette valmistatud kõne, olen ette valmistanud, ette valmistamine, olime üles äratamas, on üles äratamata, läbi sõidetav (õu).

250. **Harjutus.** Kirjutada sulgudes olevad sõnad kokku või lahku, nagu on nõutav!

(Ära mineja) jättis meid kõiki jumalaga. Mul ei jätkunud (kaasa toodud) rahast ja ma pidin teistelt (mõni küm-mend) rubla (juurde hankima). Aias on palju õunu (maha kukkunud), kas ei leidu kedagi (üles korjajat), kes nad (kokku koguks) ja aita viiks. Suure tormiga oli puudelt palju oksa (maha langenud). (Maha langenud) oksad tuleks (ära koristada). (Ette nägemata) kuludeks oli (eel arves) (ette nähtud) vastav summa. Võõras mees jättis meie hoiatuse (tähele panemata). Kõik olime ametis (üles antud) (õppe tükkide) (pähe õppimisega). Pikkade (läbi rääkimiste) järel jõuti viimaks (kokku leppida) ja kõik (kokku tulnud) läksid koju. See (ette panek) ei ole meile (vastu võetav). (Tagasi jõudnud) piilkond teatas, et oleme (sisse piiratud) ja et meil jääb üle kas (alla anda) või (läbi murda). Metsas (ümber hulkudes) leidsid poisid (maha murdunud) (puu alt) (linnu pesa). Õues seisis jäme (tamme pakk) maas, talb (sisse aetud), millega pakku taheti lõh-kuda.

251. **Kordamisharjutus.** Kirjutada järgnev luuletus õigesti, kirjutades sulgudes olevad sõnad kokku või lahku, täites vajaduse korral lüngad ja otsustades küsimusmärgi puhul, kas *h*-algustäht on või mitte!

(Matka laul.)

Paul Rummo.

Õele päike paitab palgeid,
(lõuna tuules) len—leb juus.
Lähme piki (maan teid) valgeid.
Süda õell ja laulud suus.

Lähme, (reisi paunad) kuk—il,
silms (suve päikse naer).
Põllul juba tolmleb ruk—is,
juba looma hak—ab kaer.

Nuk—rad (leina kase salad)
peegel—uvad (järve vees).
Sireli—es (vanad talud),
laste kil—eid (ukse ees).

(Matka laule) rõ—msaid, õelli
reipalt õelistamas õuul.
Kõrvus kajab (karja kelli),
palgeid paitab päike, tuul.

252. **Kordamisharjutus.** Kirjutada sulgudes olevad sõnad kokku või lahku, nagu on nõutav!

Kuumal (juuli kuu) (kesk päeval) läksid (karja poisid) (metsa vahelist) (teed mööda) sügavas (laanes asuvat) (kotka pesa) vaatama. Ann oli (vana poolne) inimene, sellepärast ei usaldanud ta (pere naise ametit) (enese peale) võtta. (Jägala joa) (vee jõudu) kasutatakse (puu papi vabrik) (käima panemiseks). (Ette tulnud) takistuste tõttu ei suutnud autor (käsi kirja) antud (täht ajaks) (valmis kirjutada). (Mere äärest) majast nägime, kuidas (taeva servale) kerkis (tuli punane) kuma. Poisid uisutasid mööda (peegel siledat) (järve jääd). Juba hommikul (päikese tõusul) on ta platsis ja käib (tasa hiljukesi) (sauna ümber). (Kodu teel) vahib (vana mees) (targa näoga) (päeva looja minekut) ja otsustab, kas homme tuleb ilus või (halb ilm).

Haigena (maas lamades) oli (järelle mõtlemiseks) küllalt aega. (Meelde tuletades) (äsja möödunud) sündmusi, hakkasin (aru saama), et minagi olin (tervis hoiu nõuete) vastu eksinud. Sügisel, kui esimesed hallad tulevad, tõmbuvad laiad (vahtra lehed) (hele kollaseks), nagu oleksid nad (nisu kõrtest) taotud. Olge head, astuge sealt (tagant poolt) siia (ette poole)! Mööda maanteed liikus hulk rahvast (linna poole).

Tähendusõpetus.

Et hästi kõnelda ja kirjutada, peab omama rikkalikku sõnavara ja teadma sõnade täpset tähendust.

Üldharjutusi¹.

1. Kirjutada järgmistele sõnadele kõrvale vastand-sõnad (s. o. sõnad, mis on vastupidise tähendusega)!

viha, rõõm, argus, ettenägelik, vähenõudlik, sümpaatne, optimistlik, valkjas, avama, karistus, mugav, ülekoos, tõusma, vaikne, sütitama, kõver, jahe, laiendama, blond, ülistama, lõpetama, sarnane, süü, jõuetu.

Näidis: viha — armastus, rõõm — kurbus jne.

2. Leida järgmistele sõnadele teistsõnu (s. o. sõnu, mis oma tähenduselt on nendega sarnased, tähendavad umbes sedasama)!

vahe, vali, range, sangar, tiirlema, värisema, kiikuma, aas, tulu, menu, alatasa, natuke, vilgas, maldama.

Näidis: vahe — terav jne.

3. Tarvitada järgmisi sõnu lauseis!

sümpaatne, optimistlik, range, sangar, üha, vilgas, maldama, võigas, taluma, menu.

4. Jagada järgmised inimeste iseloomuomadused kahte rühma, nii et ühes oleksid head, teises halvad omadused!

Arg, armastusväärne, arukas, ettenägelik, ettevaatamatu, hooletu, jonnakas, julge, kade, kangekaelne, kannatlik, kart-

¹ Sõna tähenduse mittetundmise puhul kasutada õigekeelsus-sõnaraamatut!

lik, kiuslik, korralik, kärsitu, kergemeelne, kõrk, laisk, lep-
lik, mehine, ohvrimeelne, puhas, püsiv, rahulik, sangarlik,
sõbralik, sügavatundeline, tagasihoidlik, tasakaalutu, tegev
(aktiivne), terane, tormakas, truudusetu, tugev, tõsine, töö-
kas, usaldusväärne, usin, ustav, vähenõudlik.

5. Koostada oma pinginaabrist väike iseloomustus, esi-
tades iseloomuomadusi heade omaduste rühmast.

6. Sovhoosi tööline tuli põldu kündmast juba poole
päeva ajal koju. Kui direktor päris, miks ta nii vara õhtule
tuli, vastas tööline: „Adra see läks katki!“

Loetleda adra ja selle rakmete osad, mis võiksid
katkeda või puruneda, missugused mitte!

7. Loetleda ja märkida üles kõik olulisemad vankri
osad!

8. Nimetada kõik tarvilikud tööriistad, mida
vajatakse, et kodusel valmistamisel saaks linadest riie!
Nimetada voki ja kangastelgede olulisemad osad!

9. Loetleda vene vintpüssi ja püssiluku täht-
samad osad!

10. Kirjeldada paati, purjekat, aurikut!

11. Kirjeldada sadamat!

12. Loetleda oma koduümbruses elunevad ränd- ja
paigalinnud ning katsuda sõnastada nende laulu lau-
setes!

Näidis: Kui varesed pesitsevad, kraaksu-
vad nad iseäralikult, mis erineb harilikust vaakumi-
sest. Suveõhtutel viserdab Emajõe kalda põõsastikes
hulk pajulinde, jne.

13. Leida teistsõnu järgnevaile mõisteile!

hunt, karu, rebane, jänes, heinamaa, põld, tekk, uhke,
kuremarjad, tikerberid, kelkima, tõrelema.

Näidis: hunt — kriimsilm, susi...

14. Sõnastada kõigi tuntud loomade häälitse-
sed!

Näidis: Koer haugub, uriseb, ulub, klähvib...

15. Järjestada järgnevad liikumist väljendavad sõnad vastavalt nende kiirusele!

jooksma, kõndima, sörkima, komberdama, jalutama, lendama (lennukis), roomama, kihutama, sõitma (hobusega).

16. Leida järgnevate näidete omadussõnadele sobivad vastandsõnad!

sirge tee, haritud maa, endine komme, värske aedvili, hoolas tüdruk, kiiduväärne tegu, tuntud suurus, põline kasutaja, kuiv pinnas, kuiv ilm, kuiv pesu, kuiv hein, seisev vesi, seisev vahipost, seisev masin, toores liha, toores inimene, ilus hoone, rutlik inimene, modernne lennuk, nukker tädi.

17. Leida teisendsõnu järgmisis lauseis sõrendatult trükitud sõnadele, vajaduse korral lause sõnastust muutes!

Ses jutus tundub olevat tubli annus luulet! Küll ta anus, agateha polnud midagi. Ta avaldas „Sirbis ja Vasaras“ pikema artikli. Kuu arvete seis oli 2000 rubla. Helju ja Hilja on meie klassi parimad ilulugejad. Sinult saadud kiri oli dateerimata. Kõik keedisepurgid olid varustatud etikettidega. Teatrisaali garderoob oli jabe. Sadamasse jõudes heisati lipp ja varsti vinnati ankur üles. Läksime tasa edasi. Part on pesahülgaja lind. Meile toodi kandelaua tass teed küpsistega. See raha ei ole praegu maksvusel. Meile tuli keegi põllunduskonsulent, kes kiitis heaks soo kultiveerimise mõtte. Talgutele olid tulnud ka mõned lapulised. Kes on too morni näoga mees, arm paremal põsel? Leetrid on nakkushaigus. Ta oli seda pahandust nimme teinud. Laine paiskas madruse üle laeva ääre merre. Neljas rühm jäeti reservi.

Näidis: Ses jutus tundub olevat tubli portsjon luulet.

18. Seada järgnevad sõnad nende mõttesuguluse järgi rühmadesse!

grupp, hulk, jõuk, padrik, kogu, koondis, parv, riugas, rägastik, rühm, salk, tihnik, trobikond, vemp, vigur, vingerpuss, võsastik.

19. Koostada lauseid, kus rakendada p-s 18 antud sõnu omal valikul!

20. Asendada järgnevad sõnad võõrkeelse sõnaga! soojamõõtja, maateadus, loomateadus, taimeteadus, kui-
vatatud taimede kogu, päevapiltnik, kahekõne, elulugu, inimsõbralikkus, omadus, alammäär, marurahvuslus, enam-
lane, väeteenistusest kojulaskmine, pisikute hävitus, ajakiri, helgiheitja, rinne, köitmata raamatuke.

Näidis: soojamõõtja — termomeeter jne.

21. Leida lauseid, kus esineksid õiges tähenduses järg-
mised sõnad!

- 1) eeskuju, mudel, näide, näidis, näitus;
- 2) kirjandus, kirjastus, looming, toodang, toode, trükis;
- 3) avama, avaldama, avastama, avalik, avalik;
- 4) leidma, leiduma, leiutama, leidis, leiutis.

22. Tarvitada järgnevaid sõnu lausetes!

rebenema, õhetama, lämmatama, peletama, üllatama, eru-
tama, kõhklema, kähistama, kupatama, hingeldama, madal-
dama, liduma, kihisema, hädaldama, vehkima, kohtama, rip-
nema, tüdima, sobima, põrnitsema, raksatama.

23. Täita lüngad vastava sugulase või hõimlase nimetu-
sega!

isa isa on vanaisa	isa venna laps on
isa ema on vanaema	isa õe laps on
isa vend on lell	ema venna laps on
isa õde on sõtse	ema õe laps on
ema vend on	onu, tädi, lelle ja sõtse laps
ema õde on	on
naise õde on	mehe õde on
naise õe mees on	mehe vend on

24. Jälgida sõrendatud sõnade tähendust järgnevais
lauseis!

- a) Isa sai kontoris uue koha (ametikoht).
- b) Selle koha põllud on madalad (talukoht).
- c) Ema tõi turult suure koha (kala — sudak).
- d) Tuule-iil tekitas puude koha (kohin).
- e) Koha mets ja müha meri! (kohise).

Selliseid sõnu, mis omavad mitut eri tähendust, kuid on oma kujult täiesti sarnased, samakõlalised, nimetatakse sarnandsõnadeks (homonüümid).

25. Kõrvutada vastavais lauseis sarnandsõnu, tarvitades selleks alljärgnevaid!

pank, vahe, tahe, lakk, aas, saar, tuli, sokk, vaal.

26. Jälgida sõrendatult trükitud sõnade tähendust järgnevais lauseis!

a) Haiget õpetajat asendas direktor. Õpetaja aetas tooli laua kõrvale ja istus sellele. Meie koolimaja asetseb otse keset linna.

b) Maareform edendab tunduvalt meie põllundust. Näitlejad etendasid väga huvitava näidendi. Etendus jäi ühe näitleja haiguse tõttu ära.

c) Oma käitumise pärast tuli see õpilane ajutiselt koolist eemaldada. Eemaldusin aknast, sest tundsin jahedust.

d) Meie linnast valiti kümme esindajat üleriigilise ametiühingute kongressile. Esitasin palve stipendiumi saamiseks. Viisakus nõuab, et võõrad teineteist tere tades endid ka esitleksid.

27. Moodustada lauseid, kus saab kasutada p-s 26 sõrendatud sõnu!

28. Jälgida sõrendatult trükitud sõnade tähendust järgmisis lauseis!

a) Enne vastavaid seletusi polnud meil sest asjast mingit käsitust (arusaamist). Mulle meeldib käsitleda (arutella) poliitilisi küsimusi. Hea sõdur oskab kuulipildujat hästi käsitada (tarvitada, käidelda).

b) Mesilased lendlesid lilledel ja korjasid mett. Lennuk lendas Tallinnast Moskvasse. Eeter lendub (aurab ära) kergesti. Ta lennutas oma asjad mööda maailma laiali. Lennatasin (panin lendama) lepartriinu, et näha, kustpoolt külalisi on oodata.

c) Mu koolivend omab (tal on olemas) kaunist täitesulepead. Tahaksin enesele ka niisugust omandada

(soetada, hankida). Hooldaja oli o m a s t a n u d (endale võtnud) hoolealuse varanduse.

d) Ringkirjad paljundati masinal ja saadeti laiali. Bakterid paljunevad jagunemise teel.

e) Toimetage (õiendage, saatke korda) see asi mul linnas ära! Toimige (tehke, olge tegev) oma äranägemise järgi! Vähemalt kord nädalas toimugu põhjalik pesemine ja vihtlemine saunas.

29. Moodustada lauseid, kus saab tarvitada p-s 28 sõrenatud sõnu!

30. Selgitada järgnevate sõnade tähendus ja koostada neist lauseid!

a) külmetama, külmama; b) lahjenema, lahjendama; c) laienema, laiendama; d) levima, levitama; e) liitma, liituma; f) tähitama (tähitatud!), tähistama; g) ulatama, ulatuma; h) ehmutama, ehmatama; i) maabuma, maandama, maanduma; j) kuulma, kuulatama.

Murdesõnu.

31. Eestimaa eri paikades esineb rahva kõnekeelt, mis tunduvalt erineb kirjakeelest. See on **murdekeel**, mis erineb muuhulgas ka sõnavara poolest kirjakeelest ja võib seepärast sageli anda väärtuslikku lisa meie kirjakeelele. Hulk murdesõnu ongi kirjakeele rikastamiseks tarvitusel võetud. Näitena murdekeelest ja selle erilisest sõnavarast jälgigem järgmist Lõuna-Tartumaa murdeteksti:

Puul'pä (= laupäeva) *õdaguspoole lät's emä oma tütrekesega oja viirde* (= äärde) *niidelmule* (= heinamaale, niidule) *haina kokku panema*. *Kui emä hainu riibse* (= riisus), *mängse tütar, oman kirjun kleidikesen illus kui üits uaelmu* (= oaõis), *niidelmu pääl vai* (= või) *juuske oja veeren ja korjas lilli*. *Rua* (= sao) *kõrval ol' karratsega* (= plekknõuga, mannerguga) *piim, säält võis juvva, kui kött* (= köht) *tühäs' lät's*. *Kui tüü valmis sai, mōs'k* (= pesi) *emä endä ja tütre ojan puhtas' ja sis lätsivä* (= läksid) *mõlemba kodu, puhta kui lutsu*.

32. Leida oma kodumurdest sõnu, mis kirjakeeles ei esine, ja esitada neid lauseis!

33. Rakendada järgmised murdesõnad (või neist tuletatud sõnad), mis kirjakeelde võetud, vastavais lauseis!

almus — armuand; anuma — paluma tungivalt; hajuma — laiali valguma; hankima — muretsema, soetama; hülgama — ära tõukama, maha jätma; hüübima — tarduma; jõuk — salk, trobikond; kümbelma — end vannitama, pesema, suplema; künnis — lävi; lohutama — trööstima; menu — õnnestumine, kordaminek, poolehoid; mõsik — pesunuustik; orb — vaenelaps; roie (om. roide) — küljeluu, ribi; laevakaar; taluma — kandma; välja kannatama; ülle — selga (riideist kõneldes), üll — seljas, ült — seljast.

Laen- ning uudissõnu.

34. Igas keeles esineb teistest keeltest laenatud sõnu, nn. laensõnu. Laensõna tundub omasena, kui ta pärineb mingist sugulaskeelest. Eesti keelele on niisugune lähedane sugulaskeel soome keel. Allpool on toodud mõned soome keelest pärinevad laensõnad. Rakendada need vastavais lauseis!

aade — mõte, idee; aare (aarde, aaret) — kaldisvara, vääris-ese; harrastama — innukasti tegutsema; julm — halastamatu, toores; lemmik — armualune, pailaps, armsam; levima — laiali lagunema; loovutama — teisele jätma, käest ära andma; matk — teekond, reis, rännak; nautima — maitsema (nauding — maitmine, lõbu); säilima — püsima, alal hoiduma.

35. Moodustada lauseid, kasutades veel alljärgnevaid soome keelest pärinevaid sõnu!

anastama — okupeerima, vägivaldselt omandama; haihtuma — lenduma; hämmastama — väga imestama panema; kummaline — imelik, iseäralik; lakkama (lakata) — järele jätma, järele jääma, lõppema; raev — kättemaks (raevukas — kättemaksuhimuline);

sangar — kangelane; sünge — tume, õudne; siir-
duma — üle minema, ümber asetuma; sukelduma —
vee alla minema; viipama — käega märku andma.

36. Keele rikastamiseks on keeleteadlased loonud isegi kunstlikult sõnu, nn. uudissõnu. Paljud neist ei ole saanud omaseks, neid ei võeta üldsuse poolt tarvitusele, teised aga muutuvad omaseks. Jälgida järgmiste kunstlikult loodud uudissõnade tähendust ja rakendada neid sõnu lauseis!

ese — asi; embama — kaisutama; laup — otsaesine; laip — surnukeha; lünk — auk, vahejäänud puuduv koht; roim — kuritöö; mõrv — tapmine; mürsk — lõhkepomm; range — vali, karm; kehtima — maksvusel olema; siiras — otsekohene, tõesüdameline; veenduma — kindlasti uskuma (veendumus — kindel arvamus, tõekspidamine).

37. Asendada järgmisis lauseis sõrendkirjas sõnad sobivamate murde-, laen- või uudissõnadega, mis on samatähenduselised!

1. Kevad on juba kätte jõudmas. 2. Homseks kuulutati ette ilusat ilma. 3. On kuritegu ära anda oma rahvast. 4. Meie reis läks läbi Viljandi linna. 5. Tuleb valvel olla igal silmapilgul. 6. Küll ta mangus ja palus tungivalt, kuid ometi ei antud järele. 7. Täna öösel nägin iseäralist, imelikku und. 8. Metspart läks vee alla ja tuli alles roostiku serval nähtavale. 9. Taat istus ukse lävel ja popsutas piipu. 10. Me tantsurühma esinemisel oli suur poolehoid. 11. Juhan ajas mantli selga, võttis kompsu selga ja kepi kätte ning hakkas astuma. 12. Olge head, võtke üleriided seljast! 13. Trobikond poisse ootas, millal võistlused algavad. 14. Kas teie ka tegutsete innukasti malemänguga? 15. Nõukogude ajal on üles leitud mitmed matmispaigad, mis kõnelevad halastamatult tooretest fašistlikest tapmistest. 16. Neid koldusi vaadates muutub igaüks kättemaksuhimuliseks. 17. Ärge jätke võimalust kasutamata võtta siin häid, karastavaid supusi! 18. Verel on omadus jahtudes tarduda. 19. Küll see oli alles imestama panev

ootamatus. 20. Ega sa juhuslikult tea, kes leidis üles helifilmi? 21. Ära unusta sauna minnes seepi ja pesemisnuustikut kaasa võtmast.

Võrdlussõnu.

38. Rikkast sõnavarast üksi ei piisa, kui ei osata sõnu nii seada, et kõne oleks ilmekas, piltlik, kujukas ja mõjuv. Rikkalik sõnavara annab kõnele küll soravuse, aga selle kõrval peab väljendus omama niisuguseid sõnu, mis tõstaksid ülaltähendatud omadusi, s. o. ilmekust, kujukust jne.

Üheks väljenduse kaunimaks, ilmekamaks tegemise võtteks on head lühivõrdlused ehk **võrdlussõnad**. Neid leidub rohkesti kirjanduses, aga väga leidlikke ja häid ka rahvakeeles.

Jälgida mõistete võrdlemist järgmisis näiteis!

Harilik mõõtev võrdlus (<i>a</i> on suurem kui <i>b</i>)	Võrdlussõna ehk kaunistav võrdlus (<i>a</i> on otsekui <i>b</i>)
Hõbe on pehmem kui vask.	Nagu vask on taevas mu üle.
Vöö on kitsam kui püksisäär.	Põld kitsas kui püksisäär, kuidas siin künnad!
Maja on kõrgem kui mutimulla hunnik.	Nagu mutimulla mustav hunnik lõmitab hurtsik peremehe põldude serval vainu ääres (E. Vilde).
Peedid on punasemad kui redised.	Lapse porised varbad olid punased kui redised.
Puu on kõrgem kui müür.	Inimesed istusid kohvikus sülemina koos. Noor mets kasvab kui müür.

Tähele panna! Võrdlus seotakse sõnadega kui, nagu, otsekui jne., mille ette koma sel puhul ei panda.

39. Täiendada järgmisi lauseid sobivate võrdlussõnadega!

1. Rukki väli lainetas tuules otsekui...
 2. Pähkel oli kõva kui...
 3. Lumehelbed lendlevad kui...
 4. Vihma tuli kui...
 5. Aksel on tugev kui...
 6. Hilja on kõhn kui...
 7. Helmi laulab kui...
 8. Tütarlaps on nägus kui...
 9. Toivo on terane kui...
 10. Tähed säravad taevas otsekui...
 11. Öhtutaevas oli punane kui...
 12. Ants seisis jälle rivis, sirge kui...
 13. Sealt süvandikust tõmbas Juhan suuri ahvenaid kui...
 14. Öine taevas kummus me üle kui...
 15. Kalju ja Valli kippusid kaklema kui...
40. Kirjutada lauseid, kus esineb võrdlussõnu, kasutades allikana kirjandust, rahvakeelt kui ka oma loomingut!

Sõnastik.

Võõrsõnadele ja uudissõnadele on lisatud seletused. Käändsõnadele on antud nimetava kõrval lühendatult ka ains. omastav ja osastav, pöörd sõnadele on antud ma-tegevusnime kõrval ka da-tegevusnimi ja isikul. tegum. kindla kõneviisi olevik; vajaduse korral ka teisi vorme. Sõna ees olev märk (näit. *hoovus*) tähendab, et sõna tuleb hääldada kolmandavärtelisena. Vahekriips / tähendab, et sõna esiosale kuni kriipsuni tuleb liita järgnevas antud vormid, näit. *aar/e*, *-de* tuleb lugeda *aare*, *aarde* jne.

A

a = aar

a. = aasta

à (igauks ... eest, näit. *à 5 kop.* = igauks 5 kopikat)

aa/de, **-te**, **-det**

aadr. = aadress

aar/e, **-de**, **-et** (kallisvara, vääris-ese)

aasta-aastalt

aastapikkune

ai/tama, **-tan**, **-tasin**, **-data**, **-danud**

aja/ma, **-da**, **-n**, **aetud**

ak/en, **-na**, **-ent**, **-ende**, **-naid**

aktiiv/ne, **-se**, **-set** (tegev, toimekas)

al/gama, **-gan**, **-gasin**, **alata**, **alanud**

alista/ma, **-da**, **-n**, **-tud** (alla heitma)

alistu/ma, **-da**, **-n**, **-nud** (alla andma)

alkohol, **-i**, **-i** (viin, piiritus)

allika/s, **-**, **-t**, **-te**, **-id** (läte)

allkir/i, **-ja**, **-ja**

allu/ma, **-da**, **-n** (alla kuulu-ma kellelegi)

almus, **-e**, **-t** (armuand)

amet, **-i**, **-it**

ametnikkon/d, **-na**, **-da**

anasta/ma, **-da**, **-n** (kedagi, midagi vägivaldselt oman-dama)

ank/ur, **-ru**, **-rut**, **-rute**, **-ruid**

annus, **-e**, **-t** (osa, portsjon)

antenn, **-i**, **-i** (raadio vastu-võtte- või saatetraadistik)

anu/ma, -da, -n (tungivalt paluma)
aparaa/t, -di, -ti (seadis)
aplaus, -i, -i (käteplaksutus)
apostroof, -i, -i (ülakoma)
apr. = aprill
aptee/k, -gi, -ki (arstirohukauplus)
areta/ma, -da, -n (loomi, taimi kavakindlalt arendama)
arg, ara; keskv. arem, üliv. arim
arhaili/ne, -se, -st, m. os. -si (vanaaegne, muistne)
arhiiv, -i, -i (kirjakogu)
armee, -, -d (sõjavägi)
ar(r)eteeri/ma, -da, -n (vahistama)
arssin, -a, -at (pikkusmõõduühik)
artikkel, artikli, artiklit (kirjutis; seaduse, määruse jne. osa; erikaup)
asfal/t, -di, -ti (maavaik, juudapigi)
asenda/ma, -da, -n (kellegi asemel olema, aset täitma)
aseta/ma, -da, -n (paigutama, panema)
asetse/ma, -da, -n (leiduma, aset leidma)
askelda/ma, -da, -n, -tud
askeldu/s, -se, -st, -ste, -si (rahmeldus, rühmamine)
atestaa/t, -di, -ti (tunnistus)
atmosfäär, -i, -i (õhkkond)
auditoorium, -i, -i (kuuldesaal)
aupakli/k, -ku, -kku
auto, -, -t, -de, -sid

autobus, -e, -t, -te, -i (auto-omnibus — sõiduk inimeste ja kraami veoks)
avan/ss, -si, -ssi, -sside, -sse (ettemaks)
avasta/ma, -da, -n (midagi üles leidma)
aviaatika, -, -t (lennuasjandus)

B

baas, -i, -i (alus, lähteala)
bakter, -i, -it (pisik)
bakterioloogia, -, -t (pisikuteadus)
baleriin, -i, -i (kunsttantsijatar)
ballaad, -i, -i (jutustav luuletus)
ball/ett, balleti, -etti (lavants, tantsuetendus)
bandii/t, -di, -ti (röövel, mõrtsukas)
bara/kk, -ki, -kki (kerge puuehitis, lööv)
barbar, -i, -it, -ite, -eid (harmatu, metsik inimene)
bare/tt, -ti, -tti (teatav müts)
baromeet/er, -ri, -rit (õhurõhumõõtja)
barrikaad, -i, -i (tõke, kaitsevall)
bass, -i, -i (sügav mehehääl)
bassein, -i, -i (vesistu, vee-salv)
beebi, -, -t, -de, -sid (lapsuke, imik)
beež, -i, -i (kollakashall)

bemoll, -i, -i (muusikaline märk helitooni madaldamiseks $\frac{1}{2}$ tooni võrra)
bensiin, -i, -i
betoon, -i, -i (ehitusmaterjal kruusast ja tsemendist)
biblioteek, -gi, -ki (raamatukogu)
bilan/ss, -si, -ssi (arvete seis)
bino/kkel, -kli, -klit (pikk-silm kahe silmaga vaatamiseks)
binoom, -i, -i (kakslige)
biskvii/t, di, -ti (küpsis)
blamaaž, -i, -i (häbistus, teotus)
blameeri/ma, -da, -n (häbistama, teotama)
blokaad, -i, -i (sulg, suletud olek)
blo/kk, -ki, -kki (liit, märkimik)
blond, -i, -i (valgevereline, heledajuukseline), keskvl. blondim, üliv. kõige blondim
bolševism, -i -i (enamlus)
bolševi/k, -ku, -kku (enamlane)
botaanika, -, -t (taimeteadus)
botik, -u, -ut, -uid (kinga peal kantav jalanõu)
brikk/tt, -ti, -tti (pressitud süsi või turvas)
briljan/t, -di, -ti (lihvitud kalliskivi)
brošüür, -i, -i (kõitmata raamatuke)
bruto, -, -t (mahaarvutamiseks, kogukaal, -tulu jne.)

brünet/ne, -se, -set (mustavereline, tumedajuukseline)
brünet/tt, -ti, -tti (brünetne isik)
bürokraat/t, -di, -ti (kitsa silmapiiriga, tarbetut vormitaitmist tagaajav ametnik)
büroo, -, -d (talituskoht)
büst, -i, -i (rindkaju)

C

C = Celsiuse järgi
ca = circa (l. tsirka) = umbes, ümmarguselt
cm = sm = sentimeeter

Č = tš

D

daatum, -i, -it (kuupäev, koha- ja ajamäär)
dateeri/ma, -da, -n (kohta ja aega märkima)
defekt, -i, -i (viga, puudus, rike)
deklamaator, -i, -it (ilulugeja)
deklamatsioon, -i, -i (ilulugemine)
dekoraator, -i, -it, -ite, -eid (kaunistuskunstnik)
dekoreeri/ma, -da, -n (kaunistama, ilustama)
delegaat/t, -di, -ti, -tide, -te (saadik)

- demobilisatsioon**, -i, -i (väe-
teenistusest kojulaskmine)
- demokraatia**, -, -t (rahvava-
litsus)
- demonstreeri/ma**, -da, -n
(esitama, näitama)
- denaturaa/t**, -di, -ti (mõneks
otstarbeks kõlbmatuks teh-
tud aine)
- desinfektsioon**, -i, -i (pisi-
kute hävitus)
- destilleeri/ma**, -da, -n (au-
rendama, ajama)
- detail**, -i, -i (üksikasi)
- detsemb/er**, -ri, -rit
- detsimeet/er**, -ri, -rit, -rite,
-reid
- diagnos**, -i, -i (haiguse ära-
tundmine)
- diagonaal**, -i, -i (nurkjoon)
- diagramm**, -i, -i (arvjoonis)
- dialoog**, -i, -i (kahekõne)
- diameet/er**, -ri, -rit, -rite,
-reid (läbimõõt)
- diftong**, -i, -i (kaksiktäishää-
lik)
- diivan**, -i, -it (seljatoeta soh-
va)
- diktaa/t**, -di, -ti (etteütlus)
- diktatuur**, -i, -i (piiramatu
valitsus)
- diplom**, -i, -it, -ite, -eid (tun-
nistus)
- diplomaa/t**, -di, -ti (saadik e.
riigi esindaja välismaal)
- direktor**, -i, -it, -ite, -eid (ju-
hataja)
- distants**, -i, -i (kaugus, vahe-
maa)
- distsipliin**, -i, -i (teadus; kord
sõjaväes, ametiasutises
jne.)
- do** = **dito** = seesama
- doktor**, -i, -it, -ite, -eid (lü-
hendatult *dr.* = arst; tea-
dusliku kraadi nimetus)
- dokumen/t**, -di, -ti, -tide, -te
(ametlik paber, ürik)
- domineeri/ma**, -da, -n (valit-
sevalt ülekaalus olema)
- dotsen/t**, -di, -ti (ülikooli
õpetaja)
- draama**, -, -t, -de, -sid (tõsi-
sisuline näidend)
- dress**, -i, -i (rõivastis, n.
spordidress)
- dresseeri/ma**, -da, -n (välja
õpetama)
- džamp/er**, -ri, -rit, -rite, -reid
(kootud või heegeldatud
pluus)
- džung/el**, -li, -lit, -lite, -leid
(troopiline ürgmets)
- džuu/t**, -di, -ti (india lina)
- džäss**, -i, -i (moodne tantsu-
muusika)
- duett**, dueti, duetti (kahe-
hääleline laul)
- dušš**, duši, dušši (vihmand)
- duur**, -i, -i = mažoor
(rõõmsakõlaline helitõug)
- dünamii/t**, -di, -ti (lõhke-
aine)
- dünamo**, -, -t, -te, -id (elekt-
rivoolu andev masin)

E

e. = ehk

eba/lema, -lda, -len (kaht-
lema)

edasi-tagasi

edaspidi

edurda/ma, -da, -n (edasi
viima, paremaks tegema)

eelista/ma, -da, -n (pare-
maks pidama)

eemalda/ma, -da, -n (kõr-
valdama, eemale ajama)

eeskätt

eespool

eesti keel

eestikeel/ne, -se, -set

eestla/ne, -se, -st, -ste, -si

eetili/ne, -se, -st (kõlbluslik)

efekt, -i, -i (mõju, tagajärg)

egoism, -i, -i (enesearmas-
tus, iseseisvus)

ehkki

ehmu/ma, -da, -n (kohku-
ma)

eile, eilne

ekraan, -i, -i (filmilina ki-
nos)

eksemplar, -i, -i (tükk, ük-
sus)

eksper/t, -di, -ti (asjatundja)

ekspluateeri/ma, -da, -n (ka-
sutama, kurnama)

ekspor/t, -di, -ti (väljavedu)

e. l. = enne lõunat

elastiline (vetruv, kerkne)

eleegia, -, -t (kaebelaul)

elevil (erutatud meeolus)

emis, -e, -t, -te, -eid

end = ennast

endi/ne, -se, -st, -ste, -si

energia, -, -t (jõud)

energili/ne, -se, -st, -si (teo-
kas, jõuline)

ennäe!

ennusta/ma, -da, -n (ette
kuulutama)

ent (kuid, aga)

ENSV = Eesti Nõukogude
Sotsialistlik Vabariik

epideemia, -, -t (taud)

epigramm, -i, -i (pilkesalm)

episood, -i, -i (vahelooke,
lisalugu mõnes teoses)

eralda/ma, -da, -n

ere, -da, -dat (hele)

esinda/ma, -da, -n (kellegi
huvide eest väljas olema)

esita/ma, -da, -n (ette pane-
ma, esile tooma)

esitlema, esitleda e. esitella,
esitlen, esitelnud, esitel-
dud (tutvustama)

etenda/ma, -da, -n (ette
kandma näidendit)

etike/tt, -ti, -tti (nimesedel;
viisakuskombed ja pruu-
gid)

Euroopa, -, -t

evolutsioon, -i, -i (arene-
mine, edenemine)

F

faabula, -, -t (kirjandusliku
teose tegevustik)

faas, -i, -i (arenemisaste,
järg)

fakt, -i, -i (tõsiasi)

fantaasia, -, -t (mõttekujutus, kujutusvõime)
far/ss, -si, -ssi (naljamäng, jant)
fassaad, -i, -i (esikülg)
fašism, -i, -i (demokraatia-vastane poliitiline liikumine)
fašistli/k, -ku, -kku
figuur, -i, -i (joonis, kujund, kuju)
fiktiiv/ne, -se, -set (kujuteldud, teeseldud)
filee, -, -d (võrkpits; parim lihasort)
film, -i, -i (kinolint etenduse andmiseks)
filt/er, -ri, -rit (kurn)
flanell, -i, -i (riie)
floks, -i, -i (leeklill)
flöö/t, -di, -ti (vilepill)
forell, -i, -i (kala: hõrnas, iherus)
formular, -i, -i (ettetrükitud vorm)
foto, -, -t, -de, -sid (päevapilt)
fotograaf, -i, -i (päevapilt-nik)
fron/t, -di, -ti (esikülg; rinne)
füüsika, -, -t (üks loodusteaduse haru)
füüsili/ne, -se, -st (kehalik)

G

g = gramm
 gaas, -i, -i
 gaasimask, -i, -i
 gaasivarjend

galerii, -, -d (rõdu teatris, pildisaal)
galo/pp, -pi, -ppi (neljasõit hobusel)
garaaž, -i, -i (autokuur)
garantii, -, -d (tagatis)
garderoob, -i, -i (rõivastetuum)
geenius, -e, -t (suurvaim)
generaator, -i, -it (gaasi, auru, elektri jne. tekitamise aparaat)
geniaal/ne, -se, -set (vaimukas, eriliselt andeline)
geograaf, -i, -i (maateadlane)
glasuur, -i, -i (vaap, klaasitaoline kate)
gloobus, -e, -t, -ste, -i (maakeramudel)
graatsia, -, -t (armastusväärus, meeldivus)
grammofon, -i, -i (teatav muusikaaparaat)
granaa/t, -di, -ti (väike lõhkepomm)
granii/t, -di, -ti (raudkivi)
graveeri/ma, -da, -n (uurendama, sisse lõikama)
gravüür, -i, -i (uurend, [metalli] lõige)
grimass, -i, -i (näomoonutus)
gru/pp, -pi, -ppi (rühm, jõuk)

H

h. = hind; hommikul
 ha = hektaar

- haam/er**, -ri, -rit, -rite, -reid
haav/el, -li, -lit, -lite, -leid
haavu/ma, -da, -n (sõnadest, tegudest solvatud olema)
habe, -me, -t, -mete, -meid
habras, hapra, habrast
hagu, hao, hagu
haigestuma (haigeks jääma)
haigla, -, -t, -te, -id
haiguta/ma, -da, -n
haihtu/ma, -da, -n (lenduma, ära aurama)
hakkama, hakata, hakkan, hakkasin, hakanud, hakatud
hald/jas, -ja, -jat (rahvausundis kaitsevaim)
hale, -da, -dat, -date, -daid
halg, halu, halgu
halin, -a, -at (kaebamine)
halise/ma, -da, -n (kaebama, hädatsema)
hall, -a, -a (külmunud kaste öökülma puhul)
hal'l, -i, -i (värv)
hall, -i, -i (suur siseruum, näit. jaama ootesaal, kaubamaja jne.)
ha/ni, -ne, -ne, -nede, -nesid
hape, happe, hapet, hapete, happeid
hapenda/ma, -da, -n
hapendu/ma, -da, -n
hapnik, hapniku, hapnikku
hapu, -, -t, -de, -sid
harf, -i, -i (püstkannel)
haril. = harilikult
harimatu, -, -t, -te, -id
harkisjalu
harmoonika, -, -t, -te, -id
harmoonili/ne, -se, -st (kokkukõlaline)
harmoonium, -i, -i (teatav orelitaoline muusikariist)
harras, harda, harrast (vagamelne, aukartlik, pühalik)
harrasta/ma, -da, -n (innukasti tegutsema)
hasar/t, -di, -ti (õnnekaup, ägedus)
has/pel, -pli, -plit, -plite, -pleid
haug, haugi e. havi, (kaks) haugi, haugide, hauge e. haugisid
heegelda/ma, -da, -n
heegelnõel
heeringa/s, -, -t, -te, -id
heeros, -e, -t (kangelane, sangar)
heiduta/ma, -da, -n (hirmutama)
heinakuu, -, -d
heiskama, heisata, heiskan ([lippu] üles tõmbama)
he/kk, -ki, -kki (põõsastara, „elavaed“)
heks/el, -li, -lit, -lite, -leid
hektaar, -i, -i
hel/mes, -me, -mest
hel/ve, -be, -vet, -vete, -beid
herbaarium, -i, -i (kuivatatud ja korraldatud taimekogu)
herila/ne, -se, -st, -ste, -si
her/nes, -ne, -nest, -neste, -neid
hetk, -e, -e, -ede, -i (silmapilk)
hiigelsuur = hiiglasuur, -e, -t

hiilgama, hiilata, hiilgan
hiiva/ma, -ta, -n (üles vin-
nama)
hilistu/ma, -da, -n (hiljaks
jääma)
hilju (tasa, pikkamisi)
hipodroom, -i, -i (hobuste
võiduajamise väljak)
hirs, hirre, hirt (puu, palk,
õrs)
hirss, hirsi, hirssi (taim)
hitse, hitsme, hitset (külvi-
rida)
hommik, -u, -ut
homne, homseks
hoogsasti
hooma/ma, -ta, -n (märka-
ma, tähele panema)
hoova/ma, -ta, -n (voolama)
hoovu/s, -se, -st, -ste, -si
horison/t, -di, -ti (vaatepiir)
horisontaal/ne, -se, -set
(rõhtne)
hotell, -i, -i (võõrastemaja)
huba/ne, -se, -st (lõbus, mõ-
nus)
huilgama, huilata, huilgan
(hüüdma, vilistama)
humaanne (inimlik, inimsõb-
ralik)
humaansus (inimsõbralikkus)
hunnik, -u, -ut
hurraa!
hurmav, -a, -at (väga meel-
div, joovastav)
huvitav, -a, -at
huvituma (huvi tundma)
hõlju/ma, -da, -n
hõlma/ma, -ta, -n (hõlma
võtma)

hõlpus
hõre, -da, -dat, -date, -daid
häbene/ma, -da, -n
häbi, -, -
hädalda/ma, -da, -n
häire, -, -t (segav rike)
häiri/ma, -da, -n (rahu rik-
kuma)
hävita/ma, -da, -n
hääbu/ma, -da, -n (kaduma,
kustuma)
hääI, -e, -t, -te, -i
häälesta/ma, -da, -n (häälede
seadma)
hööv/el, -li, -lit, -lite, -leid
hügieen, -i, -i (tervishoid)
hülgama, hüljata, hülgan
(maha jätma)
hüljes, hülge, hüljest, hül-
jeste, hülgeid
hülss, hülssi, hülssi (kest,
tupp)
hümn, -i, -i (pidulik, ülev
laul)
hütt, hüti, hütti
hüvasti!
hüübi/ma, -da, -n (tarduma)
hüüumärk, -gi, -ki

I

ideaal, -i, -i (paleus)
idealiseeri/ma, -da, -n (pa-
leuslikuks tegema, kauni-
maks kujutlema)
idee, -, -d (aade)
ideoloogia, -, -t (ideede-õpe-
tus)

idioo/t, -di, -ti (totter inime-
mene)
iil, -i, -i (tuulepuhang)
illuminatsioon, -i, -i (ilutules-
tus)
imbu/ma, -da, -n
imateeri/ma, -da, -n (järele
aimama, jäljendama)
imitatsioon, -i, -i (jäljendus)
immuta/ma, -da, -n (imbuda
laskma)
immutusaine, -, -t
imperialism, -i, -i kapita-
lismi kõrgeim aste
impor/t, -di, -ti (sissevedu)
inglise keel
ingliskeel/ne, -se, -set
initsiaal, -i, -i (suur algus-
täht, harilikult kaunistat-
tud)
insener, -i, -i (ehitusteadlane)
inspektor, -i, -it (järelevalve-
ametnik)
instinkt, -i, -i (loomusund,
vaist)
instituu/t, -di, -ti (õppeasu-
tis)
instrueeri/ma, -da, -n (õpe-
tama, juhutama)
instruktor, -i, -it (õpetaja, ju-
hataja)
intelligents, -i, -i (haritlas-
kond)
internatsionaal/ne, -se, -set
(rahvusvaheline)
inventar, -i, -i (tarbvara)
inventuur, -i, -i (inventari
kontroll)

irvita/ma, -da, -n (pilkavalt
naerma)
ise, enese e. enda, ennast
isolaator, -i, -it, -ite, -eid
(eraldaja, eriti elektrijuht-
metes)
isoterm, -i, -i (samasoojus-
joon)
itaalla/ne, -se, -st, -ste, -si

J

ja (sidesõna)
jaa (jah)
jaan. = jaanuar
jagelema, jagelda, jagelen,
jagelnud (tülitsema)
jaht, jahi, jahti (kiirpurje-
kas)
jalakäija, -, -t
jalamaid
jalavä/gi, -e, -ge
jaluts, -i, -it (voodi jala-
poolne ots)
janu, -, -
janune/ma, -da, -n
jasmiin, -i, -i (teatav põõsas-
taim)
jj. = ja järgmised
jm. = ja muud
jms. = ja muud seesugust
jmt. = ja mitmed teised
jne. = ja nii edasi
jood, -i, -i (teatav keemil.
aine)
joodtinktuur, -i, -i (teatav
arstirohi)
jooksmä, joosta, jooksen,
joostud

joonesta/ma, -da, -n (plaani
jms. joonistama)
joonista/ma, -da, -n
juh/t, -u, -tu
juhtum, -i, -it (ettetulnud
sündmus)
juhus, -e, -t (näit. soodne
juhus, juhust kasutama)
julm, -a, -a (halastamatu)
jumesta/ma, -da, -n (jumet
andma, grimeerima)
jurist, -i, -i (õigusteadlane)
jut/lema, -elda, -len (juttu
ajama)
juuli, -, -t (heinakuu)
juus, juukse, juust, juuste,
juukseid
jõudlus, -e, -t (edasijõud-
mine, saavutus)
jätka/ma, -ta, -n
jätk, -u, -u
jäätmaa, -, -d (mahajäetud
harimata maa)

K

k. = korter; keel
kaab/el, -li, -lit (maa-sisene
elektri jne. juhe)
kaad/er, -ri, -rit (juhtkond)
kaame, -, -t (õudne; surm-
kahvatu)
kaar/en, -na, -nat, -nate,
-naid
kaarik, -u, -ut (kaherattaline
vaner)
kaar/t, -di, -ti, -tide, -te
kaas, kaane, kaant, m. os.
kaasi

kabiin, -i, -i (kajut, kamber)
kabi/net, -neti, -netti (tea-
duslikuks tööks sisustatud
ruum)
kahl, -u, -u (kimp, tuust)
kahtla/ne, -se, -st, -ste, -si
kalend/er, -ri, -rit, -rite,
-reid
kaliib/er, -ri, -rit (mööte-
riist; laskeriista rauaõõne
läbimõõt)
kalkuleeri/ma, -da, -n (ette
arvestama, arvutlema)
kalkulatsioon, -i, -i (ette-
arvutus)
kamb/er, -ri, -rit, -rite, -reid
kammit, -a, -at
kanarb/ik, -iku, -ikku
kandidaa/t, -di, -ti, -tide, -te
kandik, -u, -ut (kandiline
asi)
kandmik, -u, -ku (kande-
laud)
kang/ur, -ru, -rut, -rute,
-ruid
kan/nel, -dle, -nelt, -nelde,
-dleid
kannika/s, -, -t
kants/el, -li, -lit, -lite, -leid
(kõnetool)
kantselei, -i, -d (ametiruum,
büroo)
kanvaa, -, -d (riie väljaõmb-
lemiseks)
kapitalist/lik, -liku, -likku
kapriis, -i, -i (jonnakas tuju)
kaps/el, -li, -lit, -lite, -leid
(karbike, ümbrik)
karakt/er, -ri, -rit (iseloom)

karakteristika, -, -t (iseloomukirjeldus, iseloomustus)
kard, karra, karda (plekk; tress)

kardin, -a, -at, -ate, -aid

karge, -, -t (kosutav, karastav, kare)

karikatuur, -i, -i (pilkepilt)

kartul, -i, -it, -ite, -eid

karussell, -i, -i (pöörkiik)

katarr, -i, -i (limanahapõletik)

kat/el, -la, -elt, -elde, -laid

katki/ne, -se, -st, -ste, -si

kattu/ma, -da, -n

kaus/s, -i, -si, -side, -se

kaust, -a, -a (lehe-, raamatu-suurus, formaat; aktikimp)

kautšu/k, -i, -it (toorkummi)

keegi, kellegi, kedagi, kellesegi, kellelegi jne.

kehti/ma, -da, -n (maksusel olema)

kehvik, -u, -ut (vähese varandusega inimene)

keld/er, -ri, -rit, -rite, -reid

kesi/ne, -se, -st (vilets, lahja, kestane)

kesk/kond, -konna, -konda

keskustlema, keskustleda e. keskustella, keskustlen, keskusteldud (juttu vestma)

kiiv/er, -ri, -rit, -rite, -reid

kimps-komps, kimpsud-kompsud

kinni/ne, -se, -st, -ste, -si

kinnistu, -, -t (kinnisvara)

kiosk, -i, -it (müügiputka; aiatelk)

kips, -i, -i

kirs, kirre, kirt (õhuke jääkord)

kirss, kirsi, kirssi, kirsside, kirsse

kissell, -i, -i (teatav magusroog)

kitarr, -i, -i, -ide, -e

kittel, kitli, kitlit (rüü, üleriie)

klats, -i, -i (keelepeks)

klaviatuur, -i, -i (klahvistik)

km = kilomeeter; **km²** = ruutkilomeeter

kodu, kodu poole, koju e. kodusse, kodu e. kodus, kodust e. kodunt e. kottu

koefitsien/t, -di, -ti (kordaja)

kogel/ema, -da, -en, -dud

koh/tlema, -elda, -tlen, -eldud

kohv/er, -ri, -rit, -rite, -reid

kohv, kohvi, kohvi

kokkuhoidlikkus, -e, -t

kolhoos, -i, -i (kollektiivne majapidamine)

kollektiiv, -i, -i (koondis)

koloonia, -, -t (asundus, asumaa)

komandan/t, -di, -ti (ülem, juht)

komandeerima (lähetama)

komandör, -i, -i, -ide, -e, -idesse

kombain, -i, -i (teatav põllutöomasin)

komisjon, -i, -i (kogumik isikuid teatavaks ülesandeks)

- komissar**, -i, -i (volinik, ülem)
komitee, -, -d (suurem kogu mingiks ülesandeks valitud isikuid)
kommerts, -i, -i (kaubanduslik)
kommunaal, -i, -i (kogukondlik)
kommuun, -i, -i (kogukond)
komponist, -i, -i (helilooja)
kompress, -i, -i (niiske mähis)
kompve/k, -ki, -kki, -kkide, -kke
konflikt, -i, -i (kokkupõrge, riid)
kongress, -i, -i (saadikute kokkutulek)
konservatiiv/ne, -se, -set (alalhoidlik, vanameelne)
konservatoorium, -i, -i (muusikaülikool)
konserveeri/ma e. konservi/-ma, -da, -n (sissetehtult alal hoidma, säilitama)
konspekt, -i, -i (lühike sisukokkuvõte)
konstitutsioon, -i, -i (põhiseadus, põhikord, kehaolustik)
konsulen/t, -di, -ti (nõuandja)
konsultatsioon, -i, -i (nõupidamine, nõuandmine)
kontakt, -i, -i (kokkupuude, ühendus)
kontingen/t, -di, -ti (määr-osa, kohus-osa)
kontrast, -i, -i (vastuolu)
- kontrevolutsioon**, -i, -i (vas-
 turevolutsioon)
kontuur, -i, -i (piirjoon)
konverents, -i, -i (nõupidamine)
koppel, kopli, koplit
koridor, -i, -i (vahekaik, vahekord)
korrektor, -i, -it (vigade pa-
 randaja)
korrekatuur, -i, -i (parandus)
korst/en, -na, -nat, -nate, -naid
kriitika, -, -t (arvustus)
kriitili/ne, -se, -st (arvustav; ohtlik, otsustav)
kristallselge, -, -t
kristal/ne, -se, -set
kubjas, kupja, kubjast, kub-
 jaste, kupjaid
kukkuma, kukkuda, kukun, kukutud
kultuur, -i, -i (haridus, kas-
 vatus)
kumbki, kummagi, kumbagi, kummasegi jne.
kummarda/ma, -da, -n
kummut, -i, -it
kummi, -, -t
kunst, -i, -i
kunstni/k, -ku, -kku
kunsttü/kk, -ki, -kki
kup/pel, -li, -lit, -lite, -leid
Kuressaare, -, -t, koh. Kures-
 saarde
kursus, -e, -t, -te, -i
kurs/s, -i, -si (siht, suund)
kuuror/t, -di, -ti (tervistus-
 koht)
kvalitee/t, -di, -ti (omadus)

kvantitee/t, -di, -ti (kogus, hulk)
kõblas, kõblase e. kõpla, kõblast, kõblaste, kõblaseid e. kõplaid
kõblastama, -da, -n = kõblima
kõik, selle kõige, seda kõike, nende kõigi, neid kõiki
kõrgah/i, -ju, -ju (rauatootmis-ahi)
kõristi, -, -t (kõrisevat häält tegev asi, mänguasi)
kõrs, kõrre, kõrt, kõrte, kõrsi
kõrvits, -a, -at
kõuts, -i, -i (isakass)
käibel [olema] (liikvel)
käibe [laskma]
käil, -a, -a (laevanina)
käis, -e, -t, -te, -eid (varrukas)
käitis, -e, -t (asutis, vabrik)
käitu/ma, -da, -n (end ülal pidama)
kärbes, kärbse, kärbest
kärbis, -e, -t (pulkadega puu vilja jne. kuivatamiseks)
kärss, -sa, -ssa, -ssade, -ssi
käskkir/i, -ja, -ja
käsita/ma, -da, -n (aru saama, mõistma)
käsitlema, käsitleda e. käsitleda, käsitlem, käsitlem (arutlema, läbi töötama)
käsitse/ma, -da, -n (käte abil ümber käima, käitlema)
kätki, -, -t, -te, kätkeid
küll, küllap

küm/blema, -melda, -blen, -meldud (end vannitama, suplema)
kümne/s, -nda, -ndat
küün/al, -la, -alt, -alde, -laid
küüs, küüne, küünt, küünde, küüned, küunte, küüsi

L

l = liiter
l. = loe, loetagu; leht
£ = naelsterling
laadi/ma, -da, laen (püssi), laadin (laeva)
laadung, -i, -it (koorem)
laag/er, -ri, -rit, -risse, -rite, -reid
laas, laane, laant, laande, laaned, laante, laasi
laboratoorium, -i, -i (teaduslik töötuba)
lahusta/ma, -da, -n (vedelikus sulatama)
lahva (lahti, avali, näit. lahva vesi)
laid, laiu, laidu (väike saar)
laid, laia, laida (kanga laius, riide jne. osa)
laiend (lause kõrvalliige)
laip, laiba, laipa (surnukeha)
lak/kama, -ata, -kan, -anud
lapuli/ne, -se, -st (kontvõõras, kutsumata külaline)
lasila, -, -t (põikpuu hobuste kinnisidumiseks)
laskma, lasta, lasen, lasknud, lastud

lasu, -, - (suur hunnik)
laveeri/ma, -da, -n (põik-
 lema)
laviin, -i, -i (lumeveere)
leba/ma, -da, -n (lamama,
 puhkama)
leebe, -, -t (mahe, pehme)
leem, leeme, leent, leente,
 leemi
leevenda/ma, -da, -n (leebe-
 maks, paremaks tegema)
legend, -i, -i (vagajutt)
leh/k, -a, -ka, -kade, -ki
 (halb lõhn)
leil, leili, leili
lein, leina, leina
leitsak, -u, -ut (palav, läm-
 matav õhk, aur, hingeaur)
lek/kima, -kida, -in (vett
 sisse laskma)
leksikon, -i, -i (sõnaraamat)
lektor, -i, -it (ettelugeja,
 loengupidaja)
lektüür, -i, -i (lugemismater-
 jal)
lelu, -, - (mängukann)
lemb, lemme, lembe (arm,
 hellus)
-lembene (armastav, näit.
 varjulembene taim)
lepe, leppe, lepet (kokkulep-
 pimine)
lift, -i, -i (tõstetool, tõstuk)
ligniin, -i, -i (pabervatt, puit-
 aine)
likvideeri/ma, -da, -n (lõpe-
 tama, ära kaotama)
linik, -u, -ut
linna/ne, -se, -st (linnaelanik)
lk. = lehekülj

logel/ema, -da, -en, -dud
lohuta/ma, -da, -n (tröös-
 tima)
loenda/ma, -da, -n, -tud
 (ära lugema)
loetle/ma, -da e. loetella, -n,
 -tud e. loeteldud (nime-
 pidi üles lugema)
loodus, -e, -t (natuur)
loosung, -i, -it (tunnuslause,
 märgusõna, lipukiri)
loož, -i, -i (eraldatud iste-
 koht teatris jne.)
lootus, -e, -t, -te, -i
lootsik, -u, -ut
luksus, -e, -t (toredus)
luu/p, -bi, -pi (suurendus-
 klaas)
lõke, lõkke, lõket, lõkete,
 lõkkeid
lõkketul/i, -e, -d
lõpe, lõppe, lõppeks
lõppe/ma, -da, lõpen
lõust, -a, -a (näomoonutis,
 koletislik nägu)
lõõg, lõa, lõõga (ohelik loo-
 ma kinnisidumiseks)
lõõtsu/ma, -da, -n
lähe, lähte, lähet (minek,
 väljatulek, start)
lähteasend, -i, -it
läheta/ma, -da, -n (saatma,
 komandeerima)
läliläki, -, -t (talimüts)
lännik, -u, -ut
läti keel
lätikeel/ne, -se, -set
lõõve, lõõbe, lõõvet, lõõbed,
 lõõvete, lõõbeid (haiguse
 väljalöömine, „visked“)

lüangi (viltu)
lüürika, -, -t (tundeluule)
lüürili/ne, -se, -st
lüüs, -i, -i (vesivärv, paisu-
silm)

M

m = meeter; **m²** = ruut-
meeter; **m³** = kuupmeeter
m. a. = möödnud aastal
maa/k, -gi, -ki (metallimuld)
maaler, maalri, maalrit
maania, -, -t (hullus, kirglik
harrastus)
magasin, -i, -i (ladu, ait,
salv, suurkauplus)
magistraal, -i, -i (pealiin,
peajoon)
magnet, -i, -it, -ite, -eid
maht, mahu, mahtu (mahu-
tamisvõime)
maia/s, -, -st
maine, maise, maist, maiste,
maisi
makaron, -i, -i
maksimum, -i, -i (ülemmäär)
mandoliin, -i, -i, -ide, -e
manitse/ma, -da, -n
manner, mandri, mannert,
mannerde, mandreid
manomeet/er, -ri, -rit (rõhu-
mõõtja)
manufaktuur, -i, -i (kudu-
mistööstus)
marineeri/ma, -da, -n (äädi-
ka ja võrtsainetega toite
sisse tegema)
marli, marli, marlit (riie,
eriti sidumiseks)
marss, marsi, marssi

marssi/ma, -da, marsin, -nud,
marsitud
mask, -i, -i
mass, -i, -i (aine, kogu, hulk)
massaaž, -i, -i (masseerimi-
ne, soonetasumine)
mastaa/p, -bi, -pi (mõõt-
kava)
mažoor, -i, -i (rõõmus heli-
tõug)
mateeria, -, -t (aine)
materiaal/ne, -se, -set (aine-
line)
materialism, -i, -i (teatav
maailmavaade)
materjal, -i, -i
matš, -i, -i (partii, võistlus)
mattu/ma, -da, -n, -nud,
-tud
meeter, meetri, meetrit,
meetrite, meetreid
mehaanik, -u, -ut
mehaanika, -, -t
mehaanili/ne, -se, -st
mehhanism, -i, -i (masina-
värk)
meloodia, -, -t ([laulu]viis)
menu, -, - (kordaminek, õn-
nestumine)
mer/i, -e, -d, merre, -ede,
-esid
metal/ne, -se, -set
mihklikuu, -, -d
miilits, -a, -at, -ate, -aid
miimika, -, -t (näomäng
etendusel jne.)
miinimum, -i, -i (alamäär)
miiting, -u, -ut (koosolek)
mikroskoo/p, -bi, -pi (suu-
rendusaparaat)

mil = millal; millel
miljon, -i, -it, -ite, -eid
mineraal, -i, -i (kivis)
minema, minna, lähen, läksin, läinud, minnakse, mindud, ei minda
miski, millegi, midagi, millesegi jne.
modern/ne, -se, -set (moodne)
monotoon/ne, -se, -set (üheetooniline)
monumen/t, -di, -ti (mälestussammas)
monumentaalne (kestvaks mälestuseks määratud, suurepärane)
moonda/ma, -da, -n (maskeerima)
moraal, -i, -i (kõlblus, kõlblusõpetus)
morn, -i, -i (sünge, tume, õudne)
morss, morsi, morssi (marjamahla-jook)
moto, -, -t (juhtsalm)
mototsük/kel, -li, -lit (mootorras)
ms. = muuseas
muljeerima (peenendama häälikut, palataliseerima)
mugane/ma, -da, -n (kohanema)
mujal
muul/er, -ri, -rit (näidis)
muul, -i, -i (kivist sadamatahm)
muuluka/s, -, -t (maasikaliik)
muumia, -, -t (kuivunud laip)

muuseum, -i, -i, -ide, -e
mõnita/ma, -da, -n (halvaks panevalt kõnelema)
mõnul/ema, -da, -en, -nud, -dud
mõõ/k, -ga, -ka
mõõn, -a, -a
mõrv, -a, -a (mõrtsukatöö)
mõtleva, mõtelda e. mõelda, mõelnud e. mõelnud, mõeldud e. mõeldud
mõttetus
mõõ/t, -du, -tu
mõõtühik, -u, -ut
mänd (puu), mändi, -ide, -e
mänd (segamisvahend), mändna, mända, -ade, mändasid
mäslema, mässelda, mäslen
möbleeri/ma, -da, -n (mööbliga sisustama)
möld/er, -ri, -rit, -rite, -reid
mügar (kühm)
mürg/el, -li, -lit, -lite, -leid
mürs/k, -u, -ku (kahuriküül)
mütoloogia, -, -t (muinaslugude teadus)
müüja, -, -t; **müüjatar**, -i, -i
müük, müügi, müüki
müü/ma, müüa, -n, -nud, -dud, müüakse, ei müüda
müü/t, -di, -ti (muinaslugu)
müüta/ma, -da, -n

N

naab/er, -ri, -rit, -rite, -reid
naask/el, -li, -lit, -lite, -leid
nadi (vilets, närü); **nadikael**

nadu, nao, nadu (meheõde)
naelsterling, -i, -it (Inglise
rahaühik)
naeri/s, -, -st, -te e. -ste,
naereid
nafta, -, -t
naiiv/ne, -se, -set (lapsik,
lihtne, kohtlane)
nai/ma, -da, -n (naist võtma)
naitu/ma, -da, -n (abiellu-
ma)
najakil
najata/ma, -da, -n
nakata/ma, -da, -n (haigust
edasi andma kellelegi)
nakkama, nakata, nakkan
(külge hakkama)
nakkushaigus
napp, napi, nappi (vähe-
võitu)
naps, -i, -i
napsita/ma, -da, -n
natsionaal/ne, -se, -set (rah-
vuslik)
natsionalism, -i, -i (rahvus-
lus)
nats, -i, -i (saksa fašist)
naturaal/ne, -se, -set (loo-
mulik, looduslik)
naturalism, -i, -i (teatav
kunstivool)
nauding, -u, -ut
navigatsioon, -i, -i (laeva-
sõit)
neem, -e, -e (maanina)
nekrut, -i, -it (noorsõdur)
neutraal/ne, -se, -set (era-
pooletu)
nigel, -a, -at (väike ja nõrk)
nikotiin, -i, -i (tubakamürk)

niks, -u, -u
nimme (meelega)
ninaka/s, -, -t (ninatark)
nipla/ma, niplata, -n (pitsi
kuduma)
niplis, -e, -t (kootud pits)
nivelleeri/ma, -da, -n (maad
loodima)
nn. = nõndanimetatud
noob/el, -li, -lit (suursugune,
üllas)
noolja/s, -, -t (noolekaju-
line)
nooruk, -i, -it (noormees)
noorur, -i, -it (noor inimene)
noruspäi
norm, -i, -i (määr; juhis)
normeeri/ma, -da, -n (normi
ette kirjutama, korralda-
ma)
nr. = number
NSVL = Nõukogude Sotsia-
listlike Vabariikide Liit
numb/er, -ri, -rit, -rite, -reid
nõbu, nõbu e. nõo, nõbu
(onu-, tädi-, lelle-, sõtse-
laps)
nõoksed (õeste-vennaste lap-
sed)
nõtku/ma, -da, -n
nõuka/s, -, -t (leidlik, nõu-
rikas)
näd. = nädal
nädal, -a, -at, -ate, -aid
nägema, näha, näen, näinud,
nähtud, nähakse, ei nähta
nägija, -, -t
näikse (= näib)
näili/k, -ku, -kku (niiviisi
paistev)

näit. = näiteks
näidis, -e, -t (eeskuju, muster)
näitus, -e, -t, -te, -i
nääl, -u, -u (naiseõde)
nääre, nääreme, nääret
n. õ. = nõnda öelda
nüüd
nüüdisaeg/ne, -se, -set

objekt, -i, -i (ese; sihtis)
observatoorium, -i, -i (tähetorn, vaatlusjaam)
odekolonn, -i, -i (lõhnavesi)
ohelda/ma, -da, -n (ohjashoidma, taltsutama)
oherd/i, -i, -it, -ite, -eid
ohvitser, -i, -i
oigama, oiata, oigan, oianud, oiatakse, oiatud
oim, -u, -u (meel, aru, meelegaht)
oivali/ne, -se, -st (suurepärase)
okupatsioon, -i, -i (valdamine; valdamisaeg)
olema, olla, olen, olnud, olud
olene/ma, -da, -n (millestki)
oleng, -u, -ut
olesk/lema, -leda e. oleskella, -len, -elnud, -eldud
ollus, -e, -t, -te, -eid
olümpiaad, -i, -i (sportlikud jne. võistlusmängud)
oma/ma, -da, -n (millegi omanik olema)

omanda/ma, -da, -n (soetama, hankima)
oma/s, -kse, -st, -ste, -kseid
omasta/ma, -da, -n (omavoliliselt endale võtma)
ometi, **ometigi**
omnibus, -e, -t, -te, -i
ood, -i, -i (ülemlaul)
operatsioon, -i, -i (tegevus; arstlik lõikus)
opositsioon, -i, -i (vastastand, vastasseis)
optimism, -i, -i (kalduvus olusid headena näha)
oranž, -i, -i (ruuge, kollakaspunane)
orb, orvu, orbu, orbude, orbi (vaenelaps)
orien/t, -di, -ti (idamaa)
orienteeru/ma, -da, -n (suunduma, olukorrast ülevaadet omandama)
originaal, -i, -i (algupärane)
orkest/er, -ri, -rit, -rite, -reid
ortograafia, -, -t (õigekirjutus; õigekirjutus-õpetus)
otsus, -e, -t, -te, -eid

P

paadu/ma, -da, -n (kõvaks kuivama)
paanika, -, -t (kabuhirm)
paas, pae, paat e. paasi, paate, paasi
padjapüür, -i, -i
pagas, -i, -it
paindu/ma, -da, -n

painuta/ma, -da, -n
paiskama, paisata, paiskan
pakend, -i, -it (see, kuhu on midagi pakitud)
pakkuma, pakkuda, pakun
pakt, -i, -i (leping)
palju, -, -t, -de, -sid
paljunda/ma, -da, -n
palkon, -i, -it (rõdu)
pan/ema, -na, -en, -nud, -dud, -nakse
pankro/t, -ti, -tti (maksujõuetus)
pan/nal, -dla, -nalt, -nalde, -dlaid
pannoo, -, -d (vaatepilt, suurmaal)
pansion, -i, -i (korter ühes ülalpidamisega)
paragrahv, -i, -i (§)
parras, parda, parrast (laeva, paadi äär)
partei, -, -d (erakond)
partii, -, -d (osa, jagu; saadetis; mäng)
partisan, -i, -i (lendsalga sõdur)
partner, -i, -it (kaasmängija, kaastantsija, asjaosaline)
past/el, -la, -elt, -elde, -laid
patrioo/t, -di, -ti (isamaalane)
patriotism, -i, -i (isamaarmastus)
patrull, -i, -i (liikuv valve-salk)
pedagoog, -i, -i (kasvatusteadlane, õpetaja, koolimees)

pedan/t -di, -ti (piinlikult väiklane inimene)
peegasus, -e, -t (luulehobu)
peeg/el, -li, -lit, -lite, -leid
peek/er, -ri, -rit, -rite, -reid
peenar; peenra, peenart, -de, peenraid
peen, -e, -t, -te, -i
peitel, peitli, peitlit
perroon, -i, -i (jaamaesine)
persoon, -i, -i (isik)
perspektiiv, -i, -i (kauguspilt)
pesema, pesta, pesen, pesin, pesnud, pestakse, pestud
pessimism, -i, -i (kalduvus olusid halbadena näha)
petrooleum e. petrool, -i, -i
pianiino, -, -t (püstklaver)
pidžama, -, -t (öö- ja rannarõivas)
piib/el, piibli, piiblit, -lite, -leid
piisa/ma, -ta, -n (jätkuma, küllalt olema)
piki [teed, jõge]
pikku/ne, -se, -st, -ste, -si
pilgar, -i, -it (= pillerkaar, rõõmus, lustlik oleng, pidustus)
piloo/t, -di, -ti (tüürimees)
pilv, -e, -e, -ede, -i
pintsak, -u, -ut
pints/el, -li, -lit
pint/sett, -seti, -setti (näpits)
planeeri/ma, -da, -n (plaanistama)
pleenum, -i, -it (organisatsiooni üld- e. täiskogu)

plii/t, -di, -ti, -tide, -te
pluss, -i, -i
pluus, -i, -i
plüüš, -i, -i (teatav sameti-
 taoline riie)
poeem, -i, -i (luuletöö)
poesia, -, -t (luulekunst)
poeet/t, -di, -ti (luuletaja)
poliitika, -, -t
polütehnikum, -i, -i (tehnikau-
 lükool)
pood, poe, poodi, -ide, -e
poog/en, -na, -nat, -nate,
 -naid
positsioon, -i, -i (asupaik,
 seis, asend, olek)
postskriptum, lüh. *P. S.* =
 järelkiri
praegu/ne, -se, -st, m. os.
 praegusi
praktika, -, -t (tegelus)
praktikan/t, -di, -ti (harjut-
 leja)
praktili/ne, -se, -st (tegelik)
preemia, -, -t (auhind)
probleem, -i, -i (raske, keeru-
 line küsimus või ülesanne)
produktiiv/ne, -se, -set (toot-
 lik)
prof. = **professor** (ülikooli
 õppejõud)
profiil, -i, -i (kulgvaade, rist-
 läbilõik)
progress, -i, -i (edu)
progressiiv/ne, -se, -set (ede-
 nev, tõusev, edasi minev)
projekt, -i, -i (eelnoõ, plaan,
 kava)
proloog, -i, -i (sissejuhatus)

proletaarla/ne, -se, -st (töö-
 line, varatu inimene)
proletariaa/t, -di, -ti (töö-
 liskond)
proosa, -, -t (lihtne riimima-
 ta, sidumata kõne)
propaganda, -, -t (kihutus-,
 selgitustöö, vaadete levi-
 tamine)
prožektor, -i, -it (helgiheit-
 ja)
protokoll, -i, -i
P. S. = **postskriptum**, -i, -it
 (järelkiri)
psühholoogia, -, -t (hinge-
 teadus)
puhtima, puhtida, puhin,
 puhtinud, puhitakse, puhit-
 tud (puhastama, peitsima)
pui/ne, -se, -st, -ste, -si
pui/t, -du, -tu (puumater-
 jal)
puljong, -i, -it (rammuleem)
pulss, pulsi, pulssi
punk/er, -ri, -rit (pugerik,
 urgas, blindaaž)
**Põhja-Ameerika Ühendrii-
 gid**, lühend. *USA* (= Uni-
 ted States of America)
põhjus, -e, -t, m. os. põh-
 jusi
pähk/el, -li, -lit, -lite, -leid
pälvi/ma, -da, -n (väärt ole-
 ma, ära teenima)
pääse/ma, -da, -n
pääst/ma, -a, -an
päästepaat
püü, -, -d (teatav lind)
püünis, -e, -t, -te, -eid

püür, -i, -i, -ide, -e (padja-
ümbrik)

R

R = Réaumur'i järgi

raadio, -, -t, -te, -id

raag/ne, -se, -set (nigela võ-
raga puu)

rabel/ema, -da, -en, -nud,
-dud

radiaator, -i, -it (kütmis-
või jahutusaparaat)

raev, -u, -u (metsik viha)

raiu/ma, -da, -n, -tud

rajoon, -i, -i (piirkond)

rake, rakke, raket, rakete,
rakkeid

rakme/d, -te, -id

range, -, -t (vali, kuri)

ranne, randme, rannet, ran-
nete, randmeid

raport, -i, -it (ametlik ette-
kanne esitus)

rappu/ma, -da, -n

raseeri/ma, -da, -n (habet
ajama)

raskus, -e, -t, -te, -i

rasp/el, -li, -lit, -lite, -leid

rdtj. = raudteejaam

reeg/el, -li, -lit, -lite, -leid
(juhis)

reetlik, -u, -ku (äraandlik)

referaa/t, -di, -ti (ettekanne;
kokkuvõtlik ülevaade)

reform, -i, -i (uendus,
uude)

rehala, -, -t (rehealune)

reljeef, -i, -i (kõrgend, pin-
nast esilekõrguv kaunis-
tus)

relv, -a, -a, m. os. relvi

remon/t, -di, -ti (parandus)

reserv, -i, -i (varu-osa)

reuma, -, -t (jooksvahaigus)

revolutsioon, -i, -i (riigi-
pööre)

ridiküll, -i, -i (naiste käe-
kotike)

rikkuma, rikkuda, rikun, ri-
kutud

roim, -a, -a (kuritegu)

roimar, -i, -it (kurjategija)

rongkäi/k, -gu, -ku

rukis, rukki, rukist, rukkisse,
rukkid, rukiste, rukkeid

ruttama, rutata, ruttan, ruta-
nud

rästa/s, -, -st (laululind)

rätsep, -a, -at, -ate, -aid

rääst/as, -a, -ast (katuse alu-
mine serv)

rüh/t, -i, -ti (kehahoid, sei-
sang)

rüü, -, -d (riie)

rüüsta/ma, -ta, -n

rüütelli/k, -ku, -kku

S

\$ = dollar (USA rahaühik)

s. a. = sel aastal

saabu/ma, -da, -n (pärale
jõudma)

saadan — saatma

saadik, -u, -ut (saadetu, esin-
daja; abisõna, näit. põl-
vest saadik e. saati)

saaga, -, -t (muinaslugu)

saadus, -e, -t, -te, -i (produkt,
toode)

- sa/dama**, -dada, -jab, -das,
 -danud
saagi/ma, -da, saen
saagja/s, -, -t (saetaoline,
 hambuline)
saagme/d, -te, -id (saepuru)
saago, -, -t (palmisäsist tan-
 gud)
saagopalm, -i, -i
saa/k, -gi, -ki
saamum, -i, -it (palav ning
 kuiv kõrvetuul)
sabotaaž, -i, -i (kiustkeeld)
sabadill, -i, -i (taim)
saboteeri/ma, -da, -n (käiti-
 ses masinaosi, tööriistu,
 kaupu kiuste rikkuma)
sagar, -a, -at (värava või
 ukse hinge kandealus;
 [vihma]; salk, kobar, kogu
 [pilvi, metsa, rahvast])
sagu, sao, sagu ([supi- jne.]
 paks)
saj. = sajand
samet, -i, -it
samariitla/ne, -se, -st (haige-
 põetaja, -abistaja)
sam/mal, -bla, -malt, -malde,
 -blaid
samuti
sampinjon, -i, -i (seen)
sangar, -i, -it (kangelane)
sanitaar/ne, -se, -set (tervi-
 sesse puutuv, tervishoiu-
 line)
sanitar, -i, -i (haigetalitaja)
sapöör, -i, -i, -ide, -e (kaevi-
 kute kaevaja; välikindlus-
 tuste ehitaja)
sardiin, -i, -i (teatav kala)
- sar/i**, -ja, -ja (rühm, kobar,
 kogu; vilja sarjamise va-
 hend)
sarkasm, -i, -i (irvitus, solvav
 pilge)
sarkofaag, -i, -i (kivikirst
 [-puusärk])
satiir, -i, -i (pilge)
satään, -i, -i (läikiv riie)
seadus, -e, -t, m. os. -i
seadma, seada, sean, seadsin,
 seatud
seans/s, -i, -si (tervik-eten-
 dus; istung)
seebra, -, -t, -sid (mägihobu)
seed/er, -ri, -rit, -reid (puu)
seek/el, -li, -lit, -leid (vana-
 heebrea raskusmõõt ja
 raha)
seeniör, -i, -i, -ide, -re (va-
 nem; esimees, juht [juhi])
seepia, -, -t, -te, -id (tindi-
 kala; tumepruun värv)
seeria, -, -t, -id (sari, reastik)
seersan/t, -di, -ti, -te (all-
 ohvitser)
seerum, -i, -it ([vere-]vadak
 nakkushaiguste vastu süsti-
 miseks)
segmen/t, -di, -ti (lõik, lüli)
sei/k, -ga, -ka (asjaolu, asja-
 lugu, asi)
seira/ma, -ta, -n (järel käima,
 jälgima kedagi)
sekretär, -i, -i (kirjatoime-
 taja)
semafor, -i, -i (signaalipost
 raudteel)
servi/ma, -da, -n ([palli]
 välja lööma)

sesoon, -i, -i (hooaeg)
sidrun, -i, -it, -ite, -eid
signaal, -i, -i (märguanne)
siil, siili, siili
siil, siilu, siilu
siira/s, -, -st (avameelne, teeskluseta, puhtasüdame-line inimene)
siin/ne, -se, -set
siirdu/ma, -da, -n (üle mine-ma, ümber asetuma)
sim/ss, -si, -ssi
silo, -, - (vilja või sööda säi-lituskoht; silosööt)
silu/ett, -eti, -etti (varju-pilt, varijoonis)
sifoon, -i, -i (imitoru; ise-valamisseadis)
simuleeri/ma, -da, -n (teesk-lemma)
sind/el, -li, -lit (soonega katuselaud)
sireen, -i, -i (uduvile)
situatsioon, -i, -i (olukord, seisukord)
siug, siu, siugu (uss, madu)
skandaal, -i, -i (kõmuline, avalik pahandus)
skeem, -i, -i (näidis, eeskuju)
skits, -i, -i (kavand, visand)
skulptor, -i, -it (kujur)
skulptuur, -i, -i (raidkunst)
slt. = selle lehe talitus
sm = sentimeeter
snep/per, -ri, -rit (ameerika patentlukk)
soe, sooja, sooja, soojade, sooje; keskvl. soojem
soi/ne, -se, -st, -ste, -si

soigu/ma, -da, soiun (tasa oigama)
sokk, soki, sokki, -ide, -e
sokk, soku, sokku, -ude, -usid
solidaar/ne, -se, -set (ühiste huvidega seotud; seosvas-tutuslik)
solist, -i, -i (soololaulja, -mängija)
sondeeri/ma, -da, -n (pinda katsuma)
sonet/t, -i, -ti (4-salmiline, 14-realine luuletus)
soolo, -, -t (üksilaul, üksi-mäng)
soostu/ma, -da, -n (sooks muutuma; nõustuma mil-legagi)
sovhoos, -i, -i (riigimõis)
spaleer, -i, -i (rida)
spets, -i, -i (spetsialist, eri-alal töötaja)
spinat, -i, -it (toidutaim)
spioon, -i, -i (salakuulaja)
spiraal, -i, -i (keerd-, kruvi-joon)
spur/t, -di, -ti (tempo kiiren-dus, lõpp-jõupingutus)
s. t. = see tähendab
staadion, -i, -i (suur spordi-väljak)
staaž, -i, -i (teenistusvanus)
stabiil/ne, -se, -set (kindel, püsiv)
steriil/ne, -se, -set (haigus-idutu, sigimatu)
stj. = saatja
strategia, -, -t (sõjakunst)

subjekt, -i, -i (isik; lause alus)
subtroopili/ne, -se, -st (lähistroopiline)
sugereeri/ma, -da, -n (mõtet kellelegi sisendama)
suhe, suhte, suhet (vahekord)
suhkar, -i, -it (kuivatatud leib)
suhk/ur, -ru, -rut
suju/ma, -da, -n (ladusasti libisema)
sujuvalt (ladusasti, libedasti)
sukeldu/ma, -da, -n (vee alla minema)
sul/gema, -geda, -en
sumadan, -i, -i
sumdi!
sume, -da, -dat (pehme, mahe, udune, hämar)
summa, -, -t, -de, -sid
sur/ema, -ra, -en, -rakse, -dud
suund, suuna, suunda (liikumise siht)
suverään/ne, -se, -set (sõltumatu, iseseisev)
susi, soe, sutt, sute, susi, (hunt)
svet/ter, -ri, -rit, svetreid (kootud jakk)
sõba, -, -, -de, -sid (piklik viljane suurrätt; silmalaug; uni)
sõk/al, -la, -alt (viljatera kesi)
sõltus, -e, -t, -i (kinnisidumise pael riiete juures)
sõltuvus, -e, -t (olenevus, ripuvus)
sõnum, -i, -it, -ite, -eid
sõnnik, -u, -ut
sõsar, -a, -at (õde)
säili/ma, -da, -n (alal hoiduma)
säilita/ma, -da, -n (alal hoidma)
sääst/ma, -a, -an, -sin (kokku hoidma)
säsi, -, - (üdi, aju)
sääst, säästu, säästu (kokkuvõtte)
söövita/ma, -da, -n (sööbiva ainega põletama)
sööma, süüa, söön, söin, söödud, süüakse, ei sööda
sõanda/ma, -da, -n (julgema)
süda, -me, -nt, -mete, -meid
süsi, söe, sutt, süte, süsi
sümbol, -i, -it (võrdkuju)
sümfoonia, -, -t (mitmeosaline heliteos orkestrile)
sümmeetria, -, -t (võrd-, tasamõõt)
sümpaatia, -, -t (poolehoid)
sünge, -, -t (tume, õudne)
sünonüüm, -i, -i (samase või sarnase tähendusega sõna)
süs/tel, -tli ehk -tla, -tlit e. -tlat (prips)
süžee, -, -d (kõneluse, kunstiteose jne. sisu)
sütti/ma, -da, -n, -takse, -tud
süü/tama, -data, -tan, -datud
süüe, süüde, süüet (puu, sarve jne. aastarõngas)

Š

šabloon, -i, -i (eeskujuvorm)
 šabloonili/ne, -se, -st (mehaaniline)
 šans/s, -i, -si (soodus väljavaade, õnnejuhus)
 šamo/tt, -ti, -tti (tulekindel kivi)
 šef/f, -i, -fi (ülem, juhataja)
 ševio/t, -ti, -tti (villane riie)
 ševroo, -, -d (peen nahk, kitsenahk)
 šok/k, -i, -ki (närvivapustus)
 šrift, -i, -i (kiri, trükikiri; kirjastiil)
 šokolaad, -i, -i
 šovinism, -i, -i (marurahvuslus)
 šoviniist, -i, -i
 šrapnell, -i, -i, -ide, -e (lõhkemürsk)
 šveis/sima, -sida, -in (keevitama)

Z

zenii/t, -di, -ti (lagipunkt)
 zoologia, -, -t (loomateadus)
 zooloog, -i, -i, -ide, -e (loomateadlane)

Ž

žanr, -i, -i (igapäevase elu pilt)
 žargoon, -i, -i (rikutud keel)

žest, -i, -i (näo-, käeliigutus)
 žile/tt, -ti, -tti (habemeajamisriist)
 žurnaal, -i, -i (ajakiri)
 žürii, -, -d, -de, -sid (auhinnakomisjon)

T

t = tonn
 t. = tänav; tundi
 t. a. = tuleval aastal
 taamal (tagapool, kauge-mal)
 taandu/ma, -da, -n (taganema)
 taara, -, -t (kauba pakise kaal)
 taas (jälle, uuesti)
 taga/ma, -da, -n (kindlustama)
 taglas, -e, -t (laeval kõik see, mis on vajalik purjede kinnitamiseks ja käsitsemiseks)
 tah/k, -u, -ku (kant, külg, luisk)
 taig/en, -na, -nat, -nate, -naid
 talen/t, -di, -ti (vaimuanne)
 taldrik, -u, -ut, -ute, -uid
 talita/ma, -da, -n
 talitus, -e, -t
 talitse/ma, -da, -n (taltsutama, oheldama)
 talk, talgi, talki (kiviliik, sellest valmistatud pulber)
 tall, talle, talle (loom)
 tall, talli, talli (laut)
 Tallinn, -a, -a, koh. -a

- tallinla/ne**, -se, -st
taluma, -da, -n (välja kannatama)
taluta/ma, -da, -n (juhtima)
talluta/ma, -da, -n (taldu alla panema)
talluka/s, -, -t (linane jalarätik)
talong, -i, -i (kviitungi konts; [dokumendi] äralõigatav osake)
tamburiin, -i, -i (väike käsitrumm)
tampoon, -i, -i (topis)
taoti (vahete-vahel, mõnikord)
tara, -, - (puitaed)
tarasta/ma, -da, -n (taraga piirama)
tar/ve, -be, -vet, -vete, -beid
tariif, -i, -i (hindade või maksude nimekiri)
tarm, -u, -u (tahtejõud)
tarmuka/s, -, -t (tahtejõuline, tubli)
taru, -, -, -de, -sid
tase, -me, -t (tasapind)
taust, -a, -a (tagasein, tagapõhi)
tavot/t, -i, -ti (määreaine)
tauni/ma, -da, -n (hukka mõistma)
teat/er, -ri, -rit, -rite, -reid
teema, -, -t, -de, -sid (alusmõte, aine)
teenar, -i, -it (raha)
teen/er, -ri, -rit, -rite, -reid
tees, -i, -i (juhtlause)
tees/klema, -elda, -klen, -eldakse, -elnud (silmakirjalikult näitama)
tegel/ema, -da, -en, -nud, -dud
tegema, teha, teen, teinud, tehakse, tehtud
teeman/t, -di, -ti
tehing, -u, -ut (õiguslik toiming)
tekst, -i, -i (sõnaseos, sõnastus)
tekstiil, -i, -i (riidekaup)
tel. = telefon
teleskoop/p, -bi, -pi (pikk-silm)
telling, -u, -ut, -ute, -uid
telliskivi
temperamen/t, -di, -ti (tunde-, meelelaad; tulusus)
tempo, -, -t, -de, -sid (ajamõõt; kiirus)
tendents, -i, -i (sihtimine mililegi, sihilikkus)
tend/er, -ri, -rit (veduri kütteainevagun)
teng, -a, -a (raha)
tenor, -i, -it (kõrge meehääl)
teooria, -, -t (õpe, õpestik; puhtteaduslik vaatlusviis)
teoreem, -i, -i (õppelause)
termii/t, -di, -ti (troopika-made putukas)
termin, -i, -it (tähtpäev, täht-aeg)
termomeet/er, -ri, -rit (soojamõõtja)
terrass, -i, -i (astang)
territoorium, -i, -i (maa-ala)
terror, -i, -it (hirm; hirmu-valitsus)

- tihumeet/er**, -ri, -rit, -reid
 (puumassi meeter)
tiit/el, -li, -lit (au- või ameti-
 nimi)
tinktuur, -i, -i (arstirohtude
 piirituseleotis)
tiraaž, -i, -i (trükiarv)
tituleeri/ma, -da, -n (tiitliga
 nimetama)
tkp. = tuleva kuu päeval
toht/er, -ri, -rit, -rite, -reid
tohutu, -, -t, -te, -id (mää-
 ratu suur)
toimi/ma, -da, -n (tegutse-
 ma, talitama)
toimu/ma, -da, -n (teostuma,
 sündima)
toimik, -u, -ut (aktikaaned
 ühes aktidega)
tonn, -i, -i (kaaluühik)
tonnaaž, -i, -i (maht tonni-
 des)
tooma, tuua, toon, tõin, too-
 dud, tuuakse, ei tooda
toomin/gas, -ga, -gat, -gate,
 -gaid
topelt (kahekordselt)
tornaado, -, -t (pööristorm)
tr. = trükk
traagili/ne, -se, -st (kurbloo-
 line, vapustav)
traditsioon, -i, -i (pärandu-
 nud komme, tava)
transparen/t, -di, -ti (läbi-
 paistev pilt, kirjutis, joo-
 nestik)
transpor/t, -di, -ti (saadeti-
 s, vedu, edasitoimetus)
treeni/ma, -da, -n (võistlu-
 sele ette valmistama)
- tribüün**, -i, -i (kõnelava, kõ-
 netool)
trik/k, -i, -ki (kunstlik võte)
trio, -, -d (kolmehäälne muu-
 sikapala)
triumf, -i, -i (võit)
trk. = trükikoda
trotuaar, -i, -i (linnatänav
 kõnnitee)
tsellofaan, -i, -i (pakkimis-
 aine)
tsemen/t, -di, -ti
tseremoonia, -, -t (pidulik
 kombetalitus, pidulikkus)
tsitaa/t, -di, -ti (sõna-sõna-
 line esitus mingist teosest)
tsiviil- (era-, mittesõjaväe-
 line)
tsük/kel, -li, -lit (ajajärk,
 ring)
tsirkus, -e, -t, -te, -i
tšello, -, -t (väike bassviul)
tšek/k, -i, -ki (maksujuha-
 tus)
tšempion, -i, -i (esivõitleja)
tuha/ndes, -ndenda, -ndendat
tuhad, tuhande, tuhat, tuhan-
 dete
tukat, -i, -it (raha)
tuk/kuma, -kuda, -un, -kusi-
 -kunud, -utakse, -utud
tul/ema, -la, -en, -lakse, -dud
tulija, -, -t, -te, -id
tulikahju, -, -, -de, -sid
tung/al, -la, -alt, -alde, -laid
tunnel, -i, -it (maa-alune tee,
 õõstee)
turban, -i, -it (hommikumai-
 ne peakate)

turism, -i, -i (huvireisindus)
tur/g, -u, -gu; läks turule
turnee, -, -d (ringreis)
turniir, -i, -i (võitlusmäng)
tuss, tuši, tušši (värvaine;
muusikaline auavaldus)
tutvusta/ma, -da, -n
tõik, tõiga, tõika (tõsiasi)
tõm/bama, -mata, -ban, -ba-
sin, -manud, -matud
tõt/tama, -ata, -tan, -tasin,
-anud, -atud
täh. = tähendab
tähelepanu, -, -
täp/ne, -se, -set, -sete, -seid
tätoveeri/ma, -da, -n (ihu-
nahka ehtima sisseriibitud
ja värvitud joonistega)
tülgas, tülka, tülgest (vastik,
jätk)
tülpi/ma, -da, -n (tuimaks,
väsinuks muutuma)
türann, -i, -i (vägivallavalit-
seja)
türm, -i, -i (vangla)
tüsisustus, -e, -t (keeruliseks
muutumine)
tütar, tütre, -t, -de, tütreid
tüü/tama, -data, -tan, -da-
nud
tüün, -e, -t (vaikne, tasane)
tüüp, tüübi, tüüpi (põhikuju,
tõepärane esinduskuju)

U

ukj. = uue kalendri järgi
uhiiu/s, -e, -t
uibu, -, -t (õunapuu)

ukaas, -i, -i (käskkiri)
ul/jas, -ja, -jast (vahva, südi)
ultimaatum, -i, -it (viimis-
kordne nõue)
ulu/ma, -da, -n
umb. = umbes
umb/ne, -se, -set, -sete, -seid
ummik, -u, -ut (väljapääse-
matu seisukord)
un/gas, -ka, -gast (katuse
otsa-auk)
unioon, -i, -i (ühendus, liit)
universaal, -i, -i (üldine, kõi-
kehaarav)
un/dama, -nata, -dan, -das,
-nanud
urn, -i, -i (anum)
urm, -a, -a (verine haav;
veri)
utoopia, -, -t (teostamata
unistus)
up/puma, -puda, -un, -pusin,
-punud, -utakse, -utud

V

v. = või; vastus; veerg;
värss
V = volt (mõõt)
va = vana
v. a. = väga austatud
vaag/en, -na, -nat, -nate,
-naid
vaal, -a, -a (valaskala)
vaal, -i, -i (käsi-pesurull)
vaal, -u, -u (kirvega puule
põigiti löödud haav, täke)
vaa/tama, -data, -tan, -da-
nud

vadak, -u, -ut (verevesi, juustuvesi; seerum)
vahe, -da, -dat (terav, lõikav)
vaia/ma, -ta, -n (vaia maa sisse taguma)
vaist, -u, -u (loomusund, instinkt)
vaja/ma (puudu olema)
vakant/ne, -se, -set (vaba koht)
vaktsiin, -i, -i (tõvevastane pooke-ollus)
valev, -a, -at (hele, valge)
vall, -i, -i (kindlus)
val/ss, -si, -ssi, -sside, -sse
valuuta, -, -t (vääratus; rahavääring)
vanik, -u, -ut (pärg)
vanill, -i, -i (taim, maitseaine)
vank/er, -ri, -rit, -rite, -reid
vap/p, -i, -pi (märk)
vapsik, -u, -ut (vaablane)
vap/per, -ra, -rat, -rate, -raid
vappu/ma, -da, -n, -sin (rap-puma)
vaprasti
vare, -me, -t, -mete, -meid
vargsi
varm, -a, -a (kärmas)
varru/kas, -ka, -kat, -kate, -kaid
vars, varre, vart, varte, varsi
var/ss, -sa, -ssa, -ssade, -ssu
vart, varda, varta (viljapek-suriist)
varu, -, - (tagavara)
vastand, -i, -it (vastupidine)
vastus, -e, -t, -te, -eid
vastastikku

vastastiku/ne, -se, -st
vastuvõtli/k, -ku, -kku
veebr. = veebruar
veda/ma, -da, vean, veetud
veendu/ma, -da, -n (milleski kindlale arvamusele jõud-ma)
veen/ma, -da, -an, -sin, -nud (uskuma panema)
veering, -u, -ut (raha)
veetlema, veedelda, veetlen (meelitama, võrgutama, ahvatlema)
veetma, veeta, veedan (aega mööda saatma)
vegetatiivne (taimeline)
vem/mal, -bla, -malt, -malde, -blaid
ventiil, -i, -i (sulgklapp)
vertikaal, -i, -i (püstloodis joon)
veteraan, -i, -i (vana, kogenu-d tegelane või sõdur)
veterinaar, -i, -i (loomaarst)
veto, -, -t (keeld; keeluõigus)
vetti/ma, -da, -n
vihja/ma, -ta, -n (mõista andma)
vihur, -i, -it (tuulispea)
viiking, -i, -it, -ite, -eid (muinasskandinaavia meresõitja, merekangelane)
viit, viida, viita (tähis)
vil/gas, -ka, -gast (kärmas)
vinje/tt, -ti, -tti (ehispildike)
vintsklema, vintselda, vintsklen

virtuoos, -i, -i (meisterlik
 mängija muusikainstru-
 mendil)
visii/t, -di, -ti (külastus)
vitriin, -i, -i (vaatekast,
 -aken; klaaskapp)
violet/ne, -se, -set (lilla)
vrđ. = võrdle
vkj. = vana kalendri järgi
vt. = vaata
vulgaar/ne, -se, -set (labane,
 jäme)
või — abisõna; „või“ eral-
 dab erilaadilisi mõisteid:
 isa või onu, eile või täna
või/gas, -ka, -gast (võõras-
 tav, vastik, kole)
võlu/ma, -da, -n (paeluma,
 kütkestama)
võra, -, - (puukroon)
võr/re, -de, -ret (võrdlus-
 aste)
võõrastemaja
võõrsil
väitma, väita, väidan (tõsi-
 arvamusena esitama, kin-
 nitama, et on tõsi)
vältama, vältata, vältan
 (kestma)
väl/tima, -tida, -din (kõr-
 vale hoiduma või põika-
 ma)
värbama, värvata, värban
 (sõduriks väkke võtma)
väh/k, -i, -ki, -kide, -ke
väljak, -u, -ut (plats)
väärrika/s, -, -t (väärtus-
 rikas, aukartust äratav)
vääris, väärsa, väärsat (kal-
 lis, väärtuslik)

vääriti (ebaõigelt)
vürf/el, -li, -lit (täring)
väike, -se, -st, -ste, -si (ehk:
 väikse, väikset, väiksete,
 väikseid)
värss, värsi, värssi, värsside,
 värssse

Õ

õ. = õhtul
õ.-a. = õppeaasta
õi/s, -e, -t, -te, -si
õkva (otse)
õhk/kond, -konna, -konda
õhtu/ne, -se, -st, -ste, -si
õpet. = õpetaja
õpil. = õpilane
õpihimuli/ne, -se, -st
õpiülesan/ne, -de, -net
õppeaine, -, -t
õppetöö
õp/pima, -pida, -in, -pisin,
 -pinud, -itakse, -itud
õsu/ma, -da, -n (sirbiga
 vilja lõikama)
õrrita/ma, -da, -n (ärritama)
õr/s, -re, -t, -te, -si
õõtsu/ma, -da, -n
õõtsuta/ma, -da, -n
õudselt
õun, -a, -a, -te, -u
õõ/s, -ne, -nt, -nte, -si
 (õõnsus)

Ä

ädal, -a, -at, -ate, -aid (pä-
 rast niitmist uuesti kas-
 vav hein)
ähma/ne, -se, -st (tuhm, se-
 gane)

ämb/er, -ri, -rit, -rite, -reid
ämblik, -u, -ku, -kude e. -e,
-ke
ängista/ma, -da, -n (suruma,
pigistama)
ärgita/ma, -da, -n (hirmuta-
ma)
äkiline, **äkitselt**, **äkki**
ärritama, **ärritus**
äsja (hiljuti)
äädika/s, -, -t
ärkel, **ärkli**, **ärklit** (ärkli-
tuba)

Ö

ö. = öösel
öi/ne, -se, -st, -ste, -si
ökonoom, -i, -i (majapidaja)
ökonoomia, -, -t (majandus-
õpetus; kokkuhoidlikkus)
ööbik, -u, -ut, -ute, -uid
ööbi/ma, -da, -n (ööd veet-
ma, öömajale jääma)
ööp. = ööpäev

Ü

üks, **ühe**, **ühte** e. **üht**, **ühtede**,
ühtesid e. **üksi**
üh. = ühing

üha (ühtelugu, ikka)
ühik, -u, -ut (aja-, ruumi-,
mõõdu- jne. üksus)
ükslui/ne, -se, -st, -ste, -si
ülbe, -, -t (kõrk, upsakas)
üliõp. = üliõpilane
ülle, **üll**, **ült** (selga panema,
seljas olema, seljast võt-
ma — rõivaist kõneldes)
ülla/s, -, -st, -ste, -id (suur-
sugune)
ülekohtu/ne, -se, -st, -ste,
-si
üles
ümar, -a, -at
ümarik, -u, -ku
ümarداما (ümarikuks tege-
ma)
ümbri/k, -ku, -kku, -kkude
e. -ke, -kke
ümmargu/ne, -se, -st, -ste,
-si
üpris (väga)
ürik, -u, -ut (dokument)
ürita/ma, -da, -n (ette võtta
püüdma)
üürike, -se, -st, -ste, -si
ütleva, **ütelda** e. **öelda**, **üt-**
len, **üteldakse** e. **öeldakse**,
üteldud e. **öeldud**

Vastutav toimetaja A. Selmet.

Ladumisele antud 26. VIII 1946. Trükkimisele antud 25. X 1946. Trüki-
arv 26 200. Paber 56×79. $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid 9,75. Trükitähti trüki-
poognas 40 320. Arvutuspoognaid 9,8. MB 06026. Tellimise nr. 1295.
Trükikoda „Hans Heidemann“, Tartu, Vallikraavi 4.

На эстонском языке.

К. Праакли. Учебник эстонского языка для VI класса.

RBL. 2.-

A
A-16236

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00423792 3

RBL. 2.-

A
A-16236

K. PRAAKLI EESTI KEELEÕPIK VI KLASSILE II OSA

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00423792 3

A-16236 700
K. PRAAKLI

Eesti keele õpik

VI KLASSILE

II OSA

RK
PEDAGOOGILINE KIRJANDUS
TALLINN 1946